

**ДОКАЗИВАЊЕ СРЕБРЕНИЦЕ
ПРЕД ХАШКИМ ТРИБУНАЛОМ**

Аутор: Стефан Каргановић

Рецензент: Срђа Трифковић

Графичка обрада: Душан Драшковић

Издавач: Историјски пројекат Сребреница

За издавача: Стефан Каргановић

Тираж: 500

978-86-88135-22-1

NGO Srebrenica Historical Project, The Netherlands

Стефан Каргановић

**ДОКАЗИВАЊЕ СРЕБРЕНИЦЕ
ПРЕД ХАШКИМ ТРИБУНАЛОМ**

БЕОГРАД
2016

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

341.322.5(497.6)»1995»
341.645.5

КАРГАНОВИЋ, Стефан, 1950-

Доказивање Сребренице пред Хашким трибуналом / Стефан
Каргановић. - Београд. - Хаг : Историјски пројекат Сребреница,
2016 (Земун : Пекограф). - 210 стр. : илустр. ; 24 cm

На врху насл. стр.: NGO Srebrenica Historical Project, The
Netherlands. - Тираж 500. - Стр. 7-14: Предговор : употреба и злоупотреба једног мита / Срђа Трифковић. - Прилози 1-8: стр. 145-203.
- Напомене и библиографске референце уз текст. - Регистар.

ISBN 978-86-88135-22-1

а) Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (Хаг) б)
Ратни
злочини - Сребреница - 1995
COBISS.SR-ID 228229644

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР.....	7
УВОД.....	15
Како се доказује масовно убиство: шта је то доказни материјал за Међународни кривични суд за бившу Југославију? Тестирање наратива у Пилици	19
Дупли пораз Тужилаштва Суда БиХ у Сарајеву	45
Лабораторија ИСМР у Тузли и злоупотреба ДНК доказа: Питања која траже одговоре	53
Шта је то што трибунал и ИСМР крију?.....	61
Како Хашки трибунал производи доказе?	73
Пресретнута радио комуникација као доказ пред МКТБЈ.....	85
Шта су знали и када су сазнали – једна од важних сребреничких коцкица.....	101
Зашто се ”сребренички геноцид” не спомиње у муслиманским извештајима?.....	107
Парадигма правосудног хибриса: како је осуђен генерал Толимир	121

Како се у Трибуналу доказује геноцид?	129
Поговор	137
Прилози	143
Регистар имена и кључних појмова.....	205

Предговор

УПОТРЕБА И ЗЛОУПОТРЕБА ЈЕДНОГ МИТА

На рушевинама Европе, после слома 1914, никле су две сличне, модернизујуће, материјалистичке, антитрадиционалне, гностичке идеологије: болшевизам и фашизам. Тек на измаку XX века, након што су обе поражене у размаку од пола века, постало је јасно да је сумрак Европе произвео и трећег брата-близанца, далеко лукавијег од двојице црно-црвених силеција, далеко способнијег и успешнијег. Он је завладао Западом еволуцијом, грамшијевским дугим маршем кроз институције. Челичну песницу увио је у плишану рукавицу, а Агитпроп је заменио „мејнстрим” медијима и системом државног образовања. Тај трећи изданак Запада – који још увек влада из Вашингтона и Брисела, премда су му темељи моћи уздрмани Брегзитом и Трамповом победом – спољним ликом повремено подсећа на пред-постмодерне узоре, али само као што вампир личи на човека.

Попут фашизма и комунизма, неолиберални апсолутизам има колективистичку и елитистичку суштину: веру у Богом дану мисију авангардне елите посвећених да кроз манипулацију политичког процеса предводи и индоктринира масе. Он све отвореније тежи контроли сваке изговорене или написане речи, при чему се девијантне идеје и ставови приписују брлогу неедукованог шљама (за Хилари Клинтон они су *deplorables*, гађења достојни унтерменши), или се проглашавају за плод злокобне манипулације мрачних спољних сила (конкретно, у случају САД – Русије). Што је још важније и алармантније, неолиберални апсолутизам све грубље

криминализује отпор идеолошкој матрици диктираној са врха, као што показује пресуда амстердамског суда Герту Вилдерсу од 9. децембра 2016. због „говора мржње”. Он производи огромну количину информативних инпута који – обрађени путем естаблишментских медија – бивају уклопљени у дуалистичку псеудо-стварност, у којој речи и концепти (инклузија, толерантност, разноликост, мултикултурализам, заједничке вредности, итд). имају значење само у оквиру елитне идеолошке матрице.

У дистопији савременог Запада раздвојени су Реч и Свет, *the Word and the World*. Емпирија је подређена крутом номинализму. Као што нам ова студија јасно указује, пукој стварности не допушта се да стане на пут развоју унапред идеолошки фиксираних визија. Демократија, људска права, а у хашком случају правда и истина... постају концепти искључиво засновани на идеолошком вредновању *исхода* политичког или правног процеса. Моралност је строго ситуациона: она није функција објективног понашања конкретних актера (нпр. осуђених „ратних злочинаца”), већ је зависна од положаја тих актера на скали идеолошког вредновања контролора процеса.

Извитоперавање тешких речи са идеолошким набојем започело је још у време Хладног рата. Под утиском ужаса који су се догодили широм окупираних Европе до маја 1945, *Конвенција о геноциду Уједињених Нација* из 1948. дефинисала га је као чин спроведен у циљу уништења, делимично или у целини, једне „националне, етничке, расне или верске групе”. Манипулација овим термином убрзо је уследила на обе стране *звездане завесе*. Тако је, на совјетској страни, правник Арон Трајнин 1956. тврдио да су САД криве за „геноцид” над америчким црнцима кроз политику расне сегрегације, док је јужноафрички апартхејд по њему био само „успорени геноцид” над урођеничком популацијом. Академик Михаил Андрјухин је 1961. писао да је Америка рутински практиковала „крваву бруталност империјализма, чија је најдрастичнија форма геноцид спроведен у безобзирном истребљењу милиона америчких Индијанаца”.

Са западне стране Атлантика, Рафаел Лемкин – пољски правник који је 1944. сковао термин „геноцид” у контексту холокауста – био је после рата поборник примене ове дезигнације за оптуживање СССР-а да је крив за „геноцид” над разним етничким групама под својом контролом. Ово су оберучке прихватиле емигрантске групе у „слободном свету”, често састављене од поражених нацистичких колаборатера из источне и средње Европе и са Балкана. Прво су балтички и западноукрајински емигранти, а потом и избегли Чечени, кримски Татари, Черкези итд, почели да рутински користе овај термин да опишу своје стварне и наводне патње. Амерички сенатор Херберт Леман је 1955. тако изнео тврдњу да „геноцид, развијен до науке у нацистичкој Немачкој, бива примењен у неупоредиво већим размерама у совјетској Русији... Иако историја обилује примерима геноцида, никада вршење тог злочина није попримило тако необуздане размере” као у СССР-у.

Тривијализација геноцида у политичке сврхе свакако има дуг историјат. Тај тренд, међутим, сасвим се отео рационалној контроли после распада СССР-а и Југославије, при чему је сам термин постао непрепознатљиво раздвојен од своје првобитне дефиниције. Народи који су на рушевинама те две мултинационалне творевине градили темеље својих нових држава, често са скромним легитимитетом и сумњивим идентитетским основама, нашли су у „геноциду” материјал за изградњу националних митологија као везујућег цемента недовољно кохерентних наративних склопова. Сваки на свој начин, кренули су ти народи-наследници у грозничаву потрагу за геноцидима чије су били стварне или тобожње жртве – *a la recherche des genocides perdus* – да би заокружили неку своју митско-формативну нарацију.

Хрватска усташко-емигрантска прича о „Блајбургу”, која настаје недуго после Другог светског рата (а после 1991. ужива државни имприматур), пример је безочног прећуткивања или порицања својих геноцидних подухвата и њихове истовремене замене митом о сопственом статусу жртве. Хрватима тај мит у тренутку отцепљења 1991. није донео неки политички капитал у односу

према спољном свету – била је пресудна већ осигурана подршка Немачке – али се показао драгоцен у процесу унутрашње политичке консолидације и националне интеграције.

Украјински геноцидни мит саздан је на „Холодомору” 1932-33. године, када је Стаљинова колективизација изазвала страховиту глад у плодним југозападним деловима СССР-а, вештачки помор који је однео милионе живота сељака свих узраста. Нити су Украјинци били једине или чак искључиве жртве овог злодела комуниста, нити је злочин био ограничен на украјинску територију, али је *Холодомор* свеједно у кијевској Верховној ради 2006. формално проглашен за „чин геноцида против украјинског народа”. Данас је доводити у сумњу такву дефиницију опасно по живот. Штавише, критичка анализа западноукрајинског пандана усташа, Организације украјинских националиста Стјепана Бандере, у данашњој је Украјини кривично дело. Мит о сопственом статусу жртве геноцида из прошлости темељ је територијалних и политичких тежњи у садашњости. Холодомор је наводно испразнио Донбас од украјинских сељака, да би га Стаљин потом населио милионима идеолошком украјинству несклоних руских уљеза – и чији данашњи потомци зато заслужују да буду протерани или побијени. Реч је о лажи: бољшевици су по карактеру и језику руски Донбас прикључили Украјини да би та претежно аграрна совјетска република имала и свој индустријски регион. Необандеристима истина није битна: дехуманизација Руса и проруских Украјинаца предуслов је њиховог намераваног уништења, ако се и када за тај жељени исход стекну спољни услови.

Такмичење у геноцидним нарацијама као да нема краја. Конкретних примера, мање или више гротескних, има на претек. Јермени, стварне жртве првог аутентичног геноцида у XX веку, који су Турци и Курди извршили 1915-18, узалудно су 1990-тих покушавали да прикажу масакр својих сународника у Сумгаиту од стране Азера као „геноцид”. Абхази и јужни Осетијанци су своје отцепљење од Грузије такође правдали „геноцидом”, стварним или намераваним, на шта им је из Тбилисија узвраћено равном мером.

Да не буду запостављени у виктимолошкој лицитацији, потомци циркашких муслимана са Кавказа, који већ генерацијама живе у у Турској, средином 1990-тих су се досетили да пресељење својих предака из 60-тих година 19. века опишу као *геноцид*. У истом духу, турски потомци исељеника са Балкана, у време босанског рата, сетише се *геноцида* у Србији после Берлинског конгреса 1878, почињеног над муслиманима у Топлици, Нишу, Лесковцу, Врању итд. Бошњачка митологија тог периода, пак, први савремени геноцид недвосмислено је лоцирала у Карађорђевој Србији у време Првог српског устанка. У међувремену Естонија, Летонија и Литванија, изнова независне, уведоше „Г” реч као самоподрезујевајући опис својих патњи 1940-41. и у годинама после 1944. А када та реч буде уграђена у темеље националне митологије, сваки покушај њене критичке анализе постаје чин велевелеиздаје.

„Сребреница” је релативизацију термина „геноцид” подигла у нове, неслућене метафизичке сфере, уз свесрдну подршку Међународног кривичног суда за бившу Југославију у Хагу. Пред читаоцем је беспрекорно документован приказ овог процеса који има карактер једног аутентичног „удруженог злочиначког подухвата”. На основу тврдње о локалном геноциду у три дана јула 1995, изведен је закључак да је рат са српске стране био *inso facto* геноцидан – и да је Република Српска, као плод тог рата, једна нелегитимна творевина коју треба ликвидирати.

Пресудно је како западна елитна класа лансира геноцидне наративе и њима потом манипулише. САД и амерички савезници по дефиницији не могу бити починитељи злочина. Као што је објаснио тадашњи амерички амбасадор у Хрватској Питер Галбрајт, у Крајини 1995. није било етничког чишћења јер је етничко чишћење искључиво српски специјалитет. Са математичком прецизношћу можемо установити ко су штићеници а ко су непријатељи на основу политичке и медијске употребе термина „геноцид” – не само на Балкану, него и у Дарфуру, Руанди, Д.Р. Конгу, или у одсуству његовог коришћења у вези са крвопролићем на Источном Тимору, где је индонежанска армија са

себи подређеним милицијама 70-тих година убила једну трећину становника.

Како су Херман и Питерсон установили у *Политици геноцида* (2010), помори које врши Америка су конструктивни (нпр. ирачке санкције), случајеви попут Крајине и Тимора, где су починитељи амерички клијенти, по дефолту су „бенигни”. Ако су починитељи политички сврстани на другу страну, пак, њихова злодела су „злочобна” а жртве вредне западне пажње, саосећања, јавних израза солидарности, а потом и захтева за судским истрагама и кажњавањима. Сребреница је гротесктни пример овог синдрома – као што људско и материјално уништавање у Вијетнаму и Ираку није било последица случајности или некакве грешке, већ свесне политике. Та је неспособност спознаје по њима „један од највећих интелектуалних и моралних дебакла у америчкој историји. Ако израз *негација геноцида* има икакво значење, ми га налазимо управо овде, у редовној пракси најбогатијих и најобразованијих сталеза на свету”.

Западна елита је савршено интернализovala навику да игнорише или истиче и драматизује злочине стриктно у зависности од политичког статуса починилаца и жртава, или чак да их за оне неподобне по потреби измишља (Рачак). Пример пружа Саманта Пауер, бив. амбасадор САД у УН, чија је књига *Проблем из пакла* (2002) школски случај наведене праксе. По њој, једини грех САД протеклих деценија јесте недовољно и неблагоприятно америчко војно ангажовање у спречавању и сузбијању злочина. Оне „бенигне”, пак, Пауерова напросто пренебрегава као непостојеће. После посете Кијеву 11. јуна 2015, Саманта Пауер је после састанка са Петром Порошенком преко твитера објавила: „САД су уз вас док се борите на два фронта, против руске агресије и за изградњу једног отвореног политичког система”. Непотребно је истицати да, без обзира на број донбаских цивила које побије украјинска артиљерија или покоље азовски батаљон, она такве поступке апсолутно никада неће окарактерисати као „злочиначке”. Са друге стране, она је, наравно, фанатични промотер мита о сребреничком геноциду. У

истом духу, са истом селективном методологијом, заменама теза и истим политичким циљевима, настао је читав жанр постмодерне демонологије, праве нове науке о менаџменту геноцида, чији су истакнути носиоци Рој Гатман, Аријех Нејер, Гарет Еванс и Кристијана Аманпур.

„Геноцид” у Босни и Херцеговини није се догодио у рату 1992-1995, за разлику од оног стварног, 1941-1945, који су Хрвати и Муслимани извршили над Србима и Јеврејима. Исправка србофобно-пропагандне верзије збивања у источнобосанској енклави стога представља моралну обавезу сваког човека коме се гади манипулисање мртвима зарад остварења политичких циљева који немају везе с правом, правдом и истином. Испрва снебивањем да се смело афирмише истина науштрб сребрничког мита, а потом и усвајањем новог орвелијанског закона који криминализује критичко испитивање тог мита, владајућа београдска политичка „елита” испољава спремност да сребреничку лаж уздигне на пиједестал недодирљивог култа.

Брозови наследници се показују достојним наслеђа. Мит да су сви југословенски народи били подједнако заслужни за победу у „НОБ”, а поготову да су поднели подједнаке жртве током четворогодишње окупације, био је у изричитој супротности са етичким принципом да „све жртве имају право да се назову по имену” и да саопште своја страдања. Од 1945. до 1991. поклани Срби су десрбизовани и претворени у аморфне *жртве*, а хрватски и муслимански извршиоци су де-етнизовани – што је представљало смишљену форму титоистичке колективне аболиције – и сведени под *издајнике* и *слуге*. Званични комунистички дискурс свеједно није могао да спречи нити да надјача усмена саопштења преживелих Срба новој генерацији, шапатам преношене податке и сазнања преживелих. Њих су послератни српски нараштаји западно од Дрине прихватили као део колективног сећања нетакнутог званичним слоганима. Она су имала карактер српског „подземног” усменог предања. Исто ће се десити и са истином о свему шта се збивало у Подрињу пре јула 1995, хтели то контролори речи или не.

Митови нису неприкосновени. Непуну деценију после Дејтона број жртава рата напoкoн је био срубљен са произвољне цифре од 250.000 – која је годинама рутински навођена у западном свету као чињеница – на око стотину хиљада погинулих на све три стране. У случају Сребренице, један свеобухватан, веродостојан и на чињеницама утемељен, међународном комисијом утврђен след догађаја – који би био историјски контекстуализован и правно прецизан – допринео би не само процесу помирења, него и циљу утврђивања истине зарад ње саме. Ако се то икада деси, текст пред читаоцем представљаће незаобилазни доказни материјал.

Срђа Трифковић

Увод

Бивши амерички амбасадор у Хрватској Питер Галбрајт изјавио је да без Сребренице не би било Олује.¹ Имао је у виду политичко покриће за америчко-хрватску операцију Олуја и њене последице, што је обезбеђено наметљивим коришћењем сребреничког пропагандног наратива да се скрене пажња међународне јавности са озбиљног ратног злочина на територији Крајине, који се заиста догађао.

Галбрајт је вероватно у праву. Али његовој *post factum* опасци могла би се додати још једна подједнако вероватна констатација: без Хашког трибунала, не би било Сребренице.

Када је крајем 1995. године у Босни и Херцеговини мир поново успостављен, као што се уобичајено дешава после већине сукоба, донедавне тврдње ратне пропаганде, уколико би се показало да су без чињеничког покрића, тихо би биле гурнуте под тепих. На причи да су немачки војници белгијску децу пекли на ражњу за ручак, коју је током сукоба лансирала британска пропаганда у очигледном настојању да мотивише савезничку војску, после закључења мира више се није инсистирало. Међутим, у Босни и Херцеговини слична ревалоризација ратне пропаганде, бар оног дела који је био чињенички најнеутемељенији, никада се није догодила. Многи стереотипи који су настали у пропагандном рату, док је трајао сукоб, надживели су закључење мира. Сребреница је јарки пример, али не само по томе што је посебно издвојена за дуготрајну послератну обраду, већ и зато што је у периоду мира који је уследио доживела даљњи развој. Од злочина претежно

1 *Блиц*, 21. 11.2112, <http://www.blic.rs/vesti/politika/piter-galbrajt-olujusmo-dozvolili-zbog-srebrenice/6zy5cyt>

локалног карактера који је у даном тренутку послужио да скрене пажњу са једног другог такође локалног злочина, Сребреница је уздигнута на пиједестал моралне поуке читавом човечанству, од универзалног значаја. У том уврнутом својству, сада већ фиктивна „Сребреница” – у лабораторијама за вођење психолошких операција од стратешког значаја мајсторски претворена у емотивни симбол – поново је послужила као покриће за реални злочин, али овог пута не регионалних него светских размера. Без „Сребренице,” поред већ поменуто Олује, не би било ни доктрине наводног „права на заштиту” угрожених популација, или R2P. Та доктрина, формулисана и примењивана у потпуности изван оквира међународног права, темељи се на наводним моралним лекцијама изведеним из непружања благовремене заштите становништву сребреничке енклаве и на емотивном покличу, који се увек могао чути у фази пропагандне припреме јавног мњења за све агресивне походе западне алијансе на суверене државе, од С. Р. Југославије до Сирије, да „не смемо дозволити да се понови Сребреница.”² Људски биланс тих западних ратова, вођених дакако не из хуманитарних него срачунато економских и финансијских разлога, ради очувања геополитичке превласти у свету, процењује се на најмање два милиона невиних становника разних земаља, дакле неколико стотина пута више од броја наводних жртава „сребреничког геноцида.” А при томе, да иронија буде потпуна, огромна већина страдалих у агресивним и рушилачким походима у име спречавања нових Сребреница, такође су – муслимани.

Ова комплексна – а за многобројне несрећне жртве смртоносна – шарада једва да би била могућа без квазиправне верификације изворног ратно-пропагандног наратива од стране Међународног кривичног трибунала за бившу Југославију (МКТБЈ). Трибунал је

2 Ноторни хуманиста, који није наишао ни на једну војну интервенцију или смртоносан ратни поход Западне алијансе који му се нису свидели, Бернар-Анри Леви, управо се тако изразио током припреме јавног мњења за напад на Либију. Видети интервју на TV 5 Monde, 5 јун 2012, http://www.dailymotion.com/video/xreeux_bhlquelques-heures-avant-la-sortie-en-salles-du-serment-de-tobrouktv5-monde_news, о Сребреници од 04:54 минута.

основан под врло нередовним околностима још 1993. године, док је ратни сукоб на простору бивше Југославије још увек био у току. Поред општег задатка да правно уобличи и одговарајућим пресудама за историјске анале утврди кривицу само једне – српске – стране у сукобу, Хашки трибунал је добио још један важан специфичан задатак. То је да у правну обланду завије и за даљњу политичку употребу оспособи пропагандни наратив о Сребреници, и то без икаквих корекција или ревизија у светлу накнадно откривених и утврђених чињеница. Ако се тражи упечатљиви пример бахатости, или онога што су древни Грци називали хибрисом, начин како се Хашки трибунал латио тог нечасног посла може да послужи као школски пример.

Како се доказује масовно убиство: шта је то доказни материјал за Међународни кривични суд за бившу Југославију?

Тестирање наратива у Пилици

Текст који следи је реферат прочитан на XII семинару Удружења за међународно право који је одржан на Тари 5. – 9. јуна 2013. Тема текста је анализа начина како се пред Хашким трибуналом доказују неке од кључних тачака оптужнице у вези са масакром у Сребреници. Текст је тематски релевантан сам по себи, али истовремено представља и одговор поборницима службеног наратива о Сребреници. Њихов најубедљивији аргумент – како се чини – је теза да све што је потврђено пресудама Хашког трибунала аутоматски постаје осветљана и неупитна истина ван домаћаја рационалне критике и сваке даљње расправе. Подробна анализа широког спектра пресуда Хашког трибунала са становишта ваљаности прихваћених доказа, већ је одавно на дневном реду. Када се научници најзад буду посветили том важном задатку резултати њиховог истраживања биће шокантни. Текст који следи усредсређен је на квалитет доказне грађе Тужилаштва. Такве доказе је неколико већа МК-ТБЈ глатко усвојило и затим уградило у своје фактографске налазе у вези са догађајима на сребреничком локалитету Пилица-Брањево, где је 16. јула 1995. одређени број муслиманских ратних заробљеника био стрељан. Претрес доказног материјала у вези са Пилицом тек је наговештај мањкавости које би се свеобухватном анализом доказног поступка пред Хашким трибуналом несумњиво разоткриле.

Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (МК-ТБЈ) углавном је био поштеђен онакве свеобухватне и темељне анализе каквој би било очекивано да се подвргне једна концептуално нова (и уз то *ad hoc*) установа која претендује да се бави неким од најважнијих правних проблема. Ово не значи да је трибунал при-мао само похвале и да није било критичких осврта на његов рад. Ако је, међутим, намера била да он послужи као лабораторија за тестирање процедура и принципа, пре него што се на тим основа-ма установи једно трајно међународно тело, што је очигледно усле-дило са оснивањем Међународног кривичног суда (МКС), морамо рећи да је, уопште узев, већином добијао једнострану подршку, упркос томе што јесу испољене одређене резерве у вези с поједи-ним аспектима његовог рада.

Као „виша фаза” МКТБЈ, очито је сада ту МКС, па шта буде; само његово оснивање посредно шаље поруку да је МКТБЈ у суштини испунио задатак, те да нам његово искуство може ко-ристити и омогућити даљи напредак. Овакав се закључак толико упорно намеће, да готово гаси жељу да се ретроспективно преис-питају неки сумњиви аспекти рада МКТБЈ, који су укључени у ову „вишу фазу”, а који би могли озбиљно угрозити интегритет међу-народног судства.

I

Концепт доказа, у најширем смислу, какав се примењује у Хашком трибуналу, свакако заслужује много више дискусија и ана-лиза него што их је досад било на ту тему. Како се докази дефинишу, износе и обрађују је од пресудне важности у судским поступцима, а нарочито је значајно у кривичним случајевима. Уколико је концепт доказа у једном судском систему лоше осмишљен, то није обична грешка која се лако може исправити, већ суштинска мана која ће угрозити читаву операцију. Ако се докази неправилно примају и

процењују, долази до значајног губитка поверења у интегритет целог судског поступка – укључујући његов коначни исход, пресуду.

Наша намера била је да тестирамо начин на који, у ширем смислу, Хашки трибунал третира доказе, тако што ћемо спровести једну студију случаја са фокусом на масакр на локалитету Пилица–Браћево. Овај масакр био је једна у низу сличних епизода, које су се догодиле у недељу дана после пада Сребренице, 11. јула 1995, за које се каже да заједно чине сребренички масакр у последњој фази босанског рата.³

Локалитет Пилица–Браћево (најчешће скраћено Пилица, пошто су ту заробљеници окупљени пре стрељања, док се на локацији Браћево налази пољопривредно добро на ком су убијени) одабран је зато што може послужити као парадигма. Главни сведок, Дражен Ердемовић, који је на крају са Тужилаштвом склопио нагодбу и обавезао се да сведочи у свим суђењима везаним за Сребреницу, испричао је своју причу, мање или више доследно и уверљиво, у бројним исказима и законским поступцима. Ту су и двојица наводно преживелих жртава масакра, заштићени сведок кога ћемо звати Q, јер му је то био псеудоним на суђењу Крстићу, и Ахмо Хасић, који је различито сведочио, под својим правим именом и под псеудонимом, на неколико суђења. Најзад, да бисмо заокружили слику, погледаћемо форензичке доказе са места злочина и проверити да ли се подударају са изјавама сведока које је у доказном поступку представило Тужилаштво.

II

Одговори на питања шта чини доказни материјал и који су ваљани стандарди за његово оцењивање, бар у овој фази развоја западне правне традиције,⁴ нису спорни, па нема потребе за

3 Сребренички масакр проглашен је за геноцид у случајевима Крстић, Поповић, Толимир и Карацић пред различитим већима МКТБЈ.

4 У прошлости, можда, није било тако, као – на пример – у древној

деталјним теоретским уводом. Ипак, вероватно неће шкодити да дамо кратак приказ основних принципа који се односе на доказе.

Доказни материјал углавном се описује овако: „Када се правни спор нађе пред судом, странке настоје да докажу да имају право, тако што уводе доказе. Сви судови воде се ПРАВИЛИМА ДОКАЗНОГ ПОСТУПКА, која описују које врсте доказа су прихватљиве. Један од главних елемената потребних да би доказ био прихваћен јесте то да ли он доказује или помаже да се докаже нека чињеница или став. Ако је тако, материјал се проглашава доказним. Доказни материјал постаје доказ или га допуњује.”⁵ Даље, „чињенице у доказном поступку су подаци који служе да се докаже неки став или нека друга информација. Чињенице у доказном поступку условљавају постојање других чињеница. Оне су елементи доказа због којих постојање нечега постаје више вероватно или мање вероватно него што би било без њих. Могу се прихватити као доказ и помажу суду приликом доношења коначне одлуке у спору.”⁶ За неки материјал се каже да има доказну вредност кад је „довољно користан да докаже нешто важно на суђењу”.⁷

Уважава се такође принцип да доказни материјал, „који је

Атини где су „се оратори обраћали атинским судовима петог и четвртог века пре н. е. ... као да ништа не би могло бити ирелевантно. У предмету где се, на пример, радило о неком уговору странка је могла да подсети пороту како се храбро борила против Персијанаца у бици код Саламиса. Ми би оценили да ратни допринос тужиоца у некој парници са спорним питањима нема никакве везе и да се тако нешто не би могло представити као доказ.” Видети, Stephen Wexler, *Six Basic Ideas About Legal Proof: Lectures and aphorisms*, p. 13, http://faculty.law.ubc.ca/wexler/legal_proof.html Зачудо, у својој пракси изгледа да се МКТБЈ враћа овом превазиђеном древном методу представљања доказа.

5 <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/probative>. Главни извор на који се позива TheFreeDictionary's је *West's Encyclopedia of American Law, Edition 2*.

6 *Ibid.*

7 <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/probative+value>

иначе прихватљив, ипак може бити одбачен, уколико опасност да ће створити неправедне предрасуде, изазвати забуну или навести пороту на погрешне закључке знатно надјачава његову доказну вредност.”⁸ *A fortiori*, могли бисмо додати, о доказима које одликује сумњива доказна вредност. Примедба која се односи на „неправедне предрасуде, изазивање забуне или навођење пороте на погрешне закључке” је посебно релевантна за Хашки трибунал. У њему, наравно, ради судско веће, а не порота, али у преносном смислу, у поступцима које води МКТБЈ, међународно јавно мњење неформално служи као порота. У том смислу, може се с правом указати на проблем неправедних предрасуда и забунa које може створити изношење некоректних доказа пред поротом. Трибунал по томе помало подсећа на судове у старој Грчкој, који су суђења водили „на даљину” и прихватили као битну сваку ситницу која је макар издалека могла послужити као доказ. Хашки трибунал сматра да се може прихватити свако посредно сазнање, из друге или чак треће руке, свака исписана цедуља која се једва уопште тиче неког аспекта случаја, свака копија сваког тобожњег документа, чак и без оригинала који би је поткрепио, без опасности да ће га то омести у дељењу правде, јер је Судско веће састављено од искусних професионалаца, веома квалификованих, за разлику од атинске гомиле, да одвајају жито од кукоља и направе добру процену.

Најзад, ту је и близак, мада донекле шири концепт ДОКАЗА (на енглеском PROOF), који се односи на „утврђивање чињенице помоћу доказа. То се односи на све што једну особу може уверити да је нека чињеница или претпоставка истинита или лажна. Разликује се од доказног материјала по томе што је доказ широк термин који обухвата све што може бити изнесено на суђењу, док је доказни материјал узак термин који описује извесне врсте доказа које могу бити прихваћене на суђењу.”⁹ Тако може постојати довољно доказа да се неки догађај одиграо, али ипак недовољно доказног материјала који би показао да се одиграо на одређен начин или да се кривична одговорност за њега може приписати одређеној странци.

8 <http://definitions.uslegal.com/p/probative-force/>

9 <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/proof>

III

Шта се догодило у Пилици? Укратко и релативно упрошћено ћемо препричати основне чињенице.

Српска војска је 11. јула 1995. окончала успешну офанзиву и преузела у то време заштићену енклаву Сребреница. Према споразуму потписаном априла 1993, енклава је требало да буде демилитаризована, у замену за спречавање једне српске војне операције која је претила да порази снаге у оквиру енклаве, одане властима у Сарајеву. Пре априла 1993, војска из Сребренице извршила је на широкој територији систематске нападе на српска села и насеобине у тој области, са следећим последицама, према извештају „Холандског института за ратну документацију” из 2002: „Процењује се да је између 1,000 и 1,200 Срба погинуло у овим нападима, док их је око 3,000 рањено... На крају, од првобитних 9,390 Срба настањених у области Сребренице, остало је само 860...”¹⁰ После примирја потписаног априла 1993, одредба о демилитаризацији је отворено игнорисана и 28. дивизија Армије Босне и Херцеговине продужила је, под пуним наоружањем, да контролише енклаву, а напади, заседе и провокације из Сребренице усмерене на околна српска насеља наставили су се несметано.¹¹

У условима који су снажно подстицали на освету, у јулу 1995. године, српска војска је заузела енклаву Сребреница, безбедно транспортовала¹² око 20,000 углавном жена, старца и малолетних становника на територију под контролом муслимана и много пута дошла у оружани сукоб са муслиманском мешовитом колоном, војске и цивила, коју је према проценама чинило између 12,000 и 15,000 људи који су се под оружјем пробијали из Сребренице

10 NIOD Report, Part I: *The Yugoslavian problem and the role of the West 1991-1994*; Chapter 10: Srebrenica under siege.

11 Debriefing on Srebrenica (October 1995), Параграфи 2.20, 2.30, 2.34, 2.35, 2.38, и 2.43.

12 Према мишљењу неколико већа МКТБЈ они су били присилно измештени.

према муслиманској линији код Тузле. У том процесу, многи припадници колоне погинули су у борби, док је одређени број преживелих заробљен. Од тих заробљеника, неки су пребачени у логор за ратне заробљенике и касније размењени; одређени број осталих групно је погубљен од стране потенцијално одметнуте групе зване 10. диверзантски одред, ком је припадао сведок Тужилаштва, Дражен Ердемовић.

Што се тиче Ердемовићеве верзије догађаја, 16. јула 1995, неки од муслиманских заробљеника, којих је по Ердемовићевој причи било око 1,200, доведени су из притворног центра у Пилици на пољопривредно добро у близини Брањева. Негде између 11 часова пре подне и три по подне, стрељала су их осморица војника, међу њима и Ердемовић. Још 500 заробљеника који су остали у Пилици, на другој локацији, стрељала је касније тог поподнева друга група.

У марту 1996, Ердемовић је контактирао медије и Трибунал, наводно због гриже савести, али и у нади да ће као сведок сарадник добити имунитет пред тужилаштвом и пресељење са породичом у неку западну земљу.¹³

Остали тобожњи очевици масакра у Пилици су заштићени сведок Q и Ахмо Хасић, који је у разним предметима сведочио са и без заштитних мера. Обојица тврде да су 16. јула 1995, стицајем срећних околности, побегли са места злочина.

На крају, размотрићемо и неке форензичке доказе о томе шта се могло догодити на пољопривредном добру у Брањево.

13 Renaud Girard, „Bosnie: la confession d’ un criminel de guerre,” *Le Figaro* (Париз), 8 March 1996.

IV

*Прича Дражена Ердемовића.*¹⁴ Тужилаштво Хашког трибунала отворено је признало да, пре него што су југословенске власти изручиле Ердемовића МКТБЈ, 30. марта 1996. (односно, девет месеци после Сребренице), није знало ништа о овом важном масакру у Пилици,¹⁵ који ће се испоставити као релативно најбоље документована епизода у низу масовних стрељања заробљеника која чине наводни геноцид у Сребреници. На суђењу Ердемовићу у Хагу, 19. новембра 1996. (годину и четири месеца после догађаја у Сребреници наведених у оптужници), главни истражитељ МКТБЈ задужен за Сребреницу, Жан-Рене Руес, изјавио је да је, чак и у тој завршној фази поступка, Ердемовић и даље једини извор одакле Тужилаштво добија податке о тој великој операцији стрељања које се наводно догодило у Пилици.¹⁶ Он је онда вероватно имао неке важне и ваљане доказе о томе. Његова изјава у доказном поступку, дакле, требало би да буде кључна за расветљавање те важне епизоде у међусобно повезаном низу злочина за које се каже да чине – геноцид.

То је све у реду, али став Тужилаштва требало би да подразумева добронамерно улагање напора да се потврде наводи који се намеравају узети као докази, а не само изношење сваке непотврђене изјаве све док то иде у прилог Тужилаштву. У западном правном систему¹⁷, тужилац је обавезан, као „службеник суда”, просто речено, да чињенице провери пре него што их представи Судском већу, како би постигао да његова верзија догађаја буде интерно доследна и макар наизглед уверљива. У којој мери су ти услови испуњени у случају сведока сарадника Дражена Ердемовића?

14 За исцрпну анализу Ердемовићевог сведочења, видети Жерминал Чивиков, *Сребреница: крунски сведок*, Београд, 2009. Издавач: Албатрос Плус.

15 Ердемовић, Т. 150.

16 Ердемовић, Т. 150-151

17 У Хашком трибуналу преовлађује фикција да тај суд равноправно користи Обичајно и Континентално право. Међутим, нико озбиљно не оспорава да Обичајно право носи убедљиву превагу.

За почетак, то како се он појавио у причи о Сребреници требало је да изазове сумњу. Трећег марта 1996, док се у Србији опорављао од рана задобијених у окршају са другим чланом своје јединице, могуће због поделе плена после масакра, Ердемовић је позвао француског новинара Арноа Жирара и његову америчку колегиницу Ванесу Васић-Јенековић да чују његово драматично сведочење о Сребреници. Из тог интервјуа проистекао је дугачак текст у *Фигару* од 8. марта 1996. Кључни део интервјуа, који се односи на Ердемовићеве мотиве, и који је требало да подстакне критичку знатижељу присутних медијских фигура као и Тужилаштва и Судског већа МКТБЈ, јесте ово:

Бивши војник који је пријавио ове чињенице тренутно преговара са Трибуналом у Хагу. У замену за обећање имунитета и могућност пресељења са породицом на Запад, спреман је све да каже.¹⁸

Стога је већ на почетку свим заинтересованим странама требало да буде јасно да је Ердемовић имао, ако не покварене, оно бар скривене мотиве. Поред тога што је желео да умири савест (хајде да поверујемо да је можда и тако било), очито је био присутан и мотив да се изнова започне живот на другом месту, изван домашаја љутитих саучесника и, што је још важније, уз имунитет од тужилаштва за стравичне злочине које је описао и признао. Очигледно је на уму имао *quid pro quo* и то је од старта назначио. Онда би прво логично питање које би му један опрезан тужилац или професионални истраживач поставио било: до које мере је због ових мотива можда обојио, прилагодио или изменио своју причу, како би се уклопила у очекивања оних од којих је очекивао уточиште и имунитет?

Општа слика о стрељањима у Брањеву доследна је утолико

18 *Le Figaro*, op. cit. „L'ancien soldat qui rapporte ces faits a négocié avec le tribunal de La Haye. Contre la promesse d'une immunité et la possibilité de s'installer en Occident avec sa famille, il était prêt à tout dire.”

што је сведок Ердемовић на више суђења поновио да је процес почео око 10 до 11 пре подне, 16. јула, и био завршен до три сата по подне или можда мало касније истог дана, и да су заробљеници стрељани у групама од десет људи.¹⁹ Централна тврдња, због које је изјава овог сведока од виталне важности за Тужилаштво, јесте процена Дражена Ердемовића да су у том временском размаку (око пет сати) он и седморица припадника стрељачког вода састављеног од припадника 10. диверзантског одреда убили између 1,000 и 1,200 муслимана које су српски војници заробили после пада Сребренице, што се догодило неколико дана раније.²⁰ Показати да је можда чак 1,200 сребреничких жртава убијено на једној локацији знатно би помогло Тужилаштву да се примакне циљу, а то је да докаже хладнокрвно убиство 8,000 заробљеника, али ако критички испитамо математичку изводљивост Ердемовићевих навода, сме-ста искрсавају нека озбиљна питања.

Пет сати је 300 минута, а 1,200 заробљеника је 120 група по десеторица. Ако поделимо 300 минута, као време колико су према овом сведоку трајала стрељања, са 120 група, добићемо око 2,5 минута за сваку групу да пређе 100-200 метара од аутобуса до места погубљења, да баце документа и драгоцености на гомилу, буду убијени, а затим да један српски војник провери има ли преживелих и докрајчи их пре него што доведу следећу десеторицу, који ће проћи кроз исти поступак. Колико је вероватан овакав сценарио у временском оквиру који је назначио Ердемовић? Поређења ради, сличан масакр се наводно догадио у близини Ораховца²¹ и обухватио стрељање 1,000 заробљеника или мало мање од највеће бројке коју је дао Ердемовић. Зачудо, Судско веће је ту закључило да су стрељања у Ораховцу почела 14. јула 1995. по подне и трајала цело вече све до јутра наредног дана, 15. јула, најзад се завршивши у пет сати изјутра. Када је исто Судско веће из случаја *Благојевић*

19 Задње понављање овог сценарија догодило се на суђењу Карацићу, Т. 25374 – 25375.

20 Видети његово сведочење на суђењу *Поповићу и другима*, Т. 10983: „По мојој процени, око 1,000 и 1,200.”

21 Према налазу већа МКТБЈ у предмету *Благојевић и Јокић*, Првостепена пресуда, пар. 763.

и Јокић потврдило Ердемовићеву хронолошки натегнуту причу о Брањеву,²² очигледно није приметило да се она не слаже са њиховим претходним налазима у истој пресуди о сличним догађајима у Ораховцу. Судско веће је тамо егзекуторима промишљено дало три пута више времена да изврше задатак сличног обима и сложености. У Брањеву су, по свој прилици, били баш брзи на обарачу.

Међутим, нису математички проблеми једини у извештају сведока Ердемовића о догађајима у Брањеву. Ердемовић се изгледа потрудио да своју улогу у тим убиствима представи тако да што боље умањи своју одговорност. У више наврата је сведочио да је имао чин наредника у 10. диверзантском одреду, јединици из које су регрутовани извршиоци, и да је 1994. са тим чином ступио у одред. Али изјавио је и да је априла 1995. због прекршаја ражалован на обичног војника од стране надређених, свега неколико месеци пре јулског масакра у ком признаје да је учествовао. Ражаловање је важно у његовој причи²³ јер он себе представља као невољног егзекутора, који против своје савести пристаје и – по сопственом признању – у Брањеву убија 70 до 100 заробљеника, пошто су му, као обичном војнику, претили да ће и њега стрељати ако одбије. Знамо да „следио сам наређења” још од Нирнберга није валидно оправдање за учешће у злочинима; међутим, Ердемовић није адвокат, већ незапослени бравар, па као лаик можда није био упућен у то. Просто је покушао да уради све што може како би умањио сопствену одговорност, мада би се неко савесно и предано судско веће можда запитало колико је то у складу са његовим сталним изливима кајања.

Имали су и више доказа него што треба да се запитају. Прво, у наређењу команданта Милорада Пелемиша од 10. јула 1995. јединици да се укључи у битку код Сребренице, Ердемовић је јасно

22 *Ibid.*, пар. 349-350.

23 Веће третира ражаловање као доказану чињеницу у пресуди од 29. новембра 1996, пар. 79 and 92. Ердемовић је прво у оквиру нагодбе био осуђен на десет година, али пошто је успешно оспорио основ на коме је нагодба била постигнута његова казна је смањена на три и по године. Укупно је провео три године у затвору.

наведен као „наредник”,²⁴ у време када тврди да је био обичан војник. Штавише, његов надређени у командном ланцу, пуковник Петар Салапура, у својој изјави је отворено порекао Ердемовићеве наводе о ражаловању.²⁵ Те наводе оспорио је и Драган Тодоровић, официр за логистику у тој јединици, који је одлично познавао и Ердемовића и његов положај.²⁶ Ова уверљива оповргавања Ердемовићеве тврдње да је био бедни војнички у време кад је учествовао у масакру добијају додатну тежину у светлу његове следеће тврдње – која већ звучи готово наивно – да је други обичан војник, Брано Гојковић, заправо командовао стрељачким водом у Брањеву, иако је један од официра 10. диверзантског одреда, поручник Франц Кос, такође био међу извршиоцима и наводно примао наређења од војника Гојковића.²⁷

У вези са оним што се даље догађало на месту злочина у Брањеву, Ердемовић је изјавио и да се, кад је током последоднева убијање било завршено, поново појавио исти онај потпуковник који их је тамо одвео ујутру а онда отишао и у комуникацији са војником Гојковићем, за кога смо већ видели да је наводно командовао стрељањем, рекао му да је у другој згради у Пилици закључано још 500 заробљеника које такође треба стрељати. Гојковић је онда пришао Ердемовићу и пренео му то наређење. Ердемовић је овог пута одговорио да му је било доста убијања и одбио је да послуша наређење, иако је био само војник, али му више изгледа нису претили смрћу ако не послуша. Тај високоранжирани официр и Гојковић су онда другој групи војника наредили да изврше задатак, и даље игноришући присутног поручника Коса, који би требало да буде погоднији саговорник за потпуковника, ако бисмо се водили уобичајеним ланцем командовања у војсци.

24 Видети докуменат Тужилаштва МКТБЈ, архивски број 04230390, *Order to deploy of the Command of the Tenth Sabotage Detachment*, 10. јули 1995.

25 *Благојевић и Јокић*, Т. 10526.

26 *Поповић и други.*, Т. 14041.

27 У предмету *Толмир* веће је недвосмислено закључило да је командовао војник Брано Гојковић, пар. 493.

Нејасноће у вези са тим ко је био надлежни на месту стрељања повезане су са очигледном жељом Тужилаштва да српског врховног војног заповедника, генерала Ратка Младића, доведе у што директнију везу са наручивањем злочина. Са тачке гледишта тужиоца, то је сасвим разумљиво и легитимно. Помислио би човек, међутим, да ће концепт командне одговорности, одавно измишљен у Трибуналу, бити довољан законски механизам да се то постигне. Али он то очигледно није, по мишљењу Тужилаштва. Тако је, на суђењу Милошевићу, Тужилаштво представило документ који је наводно „Уговор о пријему лица у ВРС по уговору на одређено време” Дражена Ердемовића приликом ступања у 10. диверзантски одред.²⁸ Главна одлика овог иначе обичног документа је нешто што личи на потпис „генерал-пуковника Ратка Младића”, у доњем десном углу на другој страници уговора. Испод наводно Младићевог рукописа налази се потпис команданта одреда, Милорада Пелемиша, од кога би се и могло очекивати да потпише такав документ.

Контроверзе, ако их има, очито се односе на Младићев потпис. Он је контроверзан јер је Тужилаштву веома стало да суд валидира овај документ, који је међутим приказан искључиво у облику фотокопија и никакав оригинал никада никоме није показан, нити је ико то тражио. Такође, није представљен никакав ланац надлежности над тим доказом. Ово последње (што не умањује значај онога на почетку) важно је због специфичне историје тог документа. Ердемовић га је наводно донео са собом у Србију почетком 1996, када је из Босне дошао на лечење после окршаја са друговима из стрељачког вода у Бијељини. Трећег марта увече, пошто је дао интервју француском новинару Арноу Жирану, југословенска Државна безбедност га је ухапсила и запленила његове личне папире и имовину. Задржали су те личне ствари кад је изручен МКТБЈ, 30. марта 1996. Ствари су послате Трибуналу тек 12. новембра 1996, мало пре него што је у Хагу требало да почне суђење Ердемовићу. Никада није показан протокол о личним стварима који су југословенске власти проследили Трибуналу; просто се претпоставља, без икаквог доказа, да је Тужилаштво Уговор добило на овај начин.

Искрсао је на суђењу Милошевићу и, сасвим предвидљиво, појавио се опет на суђењу генералу Ратку Младићу. Ипак, биће да је лакше доказати порекло Торинског покрова него овог кључног доказа Тужилаштва, помоћу којег оно настоји убедљиво и директно да повеже врховног команданта Младића са нискорангираним наредником неког сумњивог одреда, како би се сва злодела која је Ердемовић признао приписала Младићу без замарања командним ланцем, чак ни форме ради.

Што се тиче прве примедбе, треба истаћи и честу (иако не искључиву) употребу фотокопија као доказа пред Трибуналом. Тимови за одбрану рутински не реагују, што би бесумње чинили у обичним кривичним случајевима пред домаћим судовима, са оштрим захтевима да се обезбеде најбољи могући докази за правилну форензичку анализу. У МКТБЈ постоји прећутни споразум између свих страна, тужилаштва, одбране и већа, да неће бити тражења оригинала, било да се ради о документима или пресретнутој радио-комуникацији. Не треба ни да објашњавамо колико због овог прећутног споразума трпи правилна верификација кључних доказа.

Решили смо зато да изведемо *reductio ad absurdum* са Хашким трибуналом. Уместо да оспоравамо валидност Ердемовићевог Уговора са потписом Ратка Младића, што би било узалудно, одлучили смо да помоћу компјутерског програма *Photoshop* урадимо исто што је, верујемо, учинило и Тужилаштво. У техничком смислу, није било нимало тешко заменити у документу потпис генерала Ратка Младића потписом генерала Шарла де Гола (види Прилог 1). Ако су фотокопије у том случају најбољи доказ, обе верзије Ердемовићевог уговора морају бити оцењене као једнако аутентичне. Како је генерал Де Гол, који је умро 1970, могао Ердемовићу да потпише Уговор од 1. фебруара 1995. је загонетка чије решавање ћемо препустити судским већима Хашког трибунала.

Пропусти у надлежности су, међутим, само један од проблема у овом сегменту Ердемовићевог излагања. У материјалном смислу,

важнија је бројка од 500 додатних заробљеника наводно побијених тог поподнева у Пилици. Кад се придода наведеном збиру убијених у Брањеву, долазимо до око 1,700 сребреничких жртава, што је сада знатно ближе, око 20% од напабирченог збира од 8,000. Било би зато важно проверити аутентичност те цифре од 500 заробљеника, који су наводно убијени у Дому културе у Пилици, у последњем чину драме о егзекуцији коју је описао Ердемовић.

Испоставиће се да је пред нама случај „рекла-казала” (на енглеском *hearsay*), и то двострук. Ердемовић је пренео шта му је о броју тих заробљеника рекао Брано Гојковић, а Брано Гојковић је то чуо од неког неидентификованог вишерангираног официра. Пошто је одбио да изврши додатна убиства, Ердемовић и још неколицина његових уморних колега-извршилаца отишли су у кафић преко пута културног центра, одакле су чули пуцање. Опет, међутим, нема исказа очевидаца о самом том чину, нити о броју жртава.

Штагод мислили о виšekратном рекла-казала у исказу „крунског сведока” Дражена Ердемовића о томе колико је људи стрељано у Дому културе у Пилици, у предмету *Караџић* претресно веће је одлучило да ефекат Ердемовићевих навода додатно појача. Али оно је то учинило на начин толико комичан да је ионако неозбиљан суд срозало још ниже, на ниво *opéra bouffe*.

Пред претресним већем у предмету Поповић сведок тужилаштва Јевто Богдановић²⁹ независно је потврдио Ердемовићеву причу о наводном погубљењу 500 заробљеника у Пилици, али на какав начин? Фуснота 18643 у Караџићевој пресуди усмерава нас на стр. 11333 транскрипта у предмету *Поповић*, где је Богдановић сведочио, и ево његовог исказа ако одемо тамо где нас Караџићева пресуда упућује:

Питање: Када сте тог дана пили, да ли бисте нам могли рећи

29 Богдановић је наводно дан после погубљења са другим војницима учествовао у чишћењу Дома културе у Пилици. Види, *Поповић и други*, Транскрипт, 10. мај 2007, стр. 11329.

шта сте пили?

Одговор: Ракију.

Питање: Где сте је набавили?

Одговор: Од суседа, мештана, они су нам то донели. Пили смо да бисмо постали храбрији, да бисмо могли да издржимо да гледамо крв и лешеве, и просуте мозгове.

Питање: Током тог дана, да ли сте икога чули да је нешто рекао о томе колико је лешева остало у Дому?

Одговор: Чуо сам некога успут кад је рекао да их је било 550, али ми их нисмо бројали.

Питање: Али на основу ваших активности тога дана, да ли вам та цифра делује могуће?

Одговор: Па, делује. Требало би.³⁰

Како се рекла-казала претвара у правосудни податак? На основу вишеструко пренесених исказа, што је за Хашки трибунал потпуно легитимно доказно средство, укључујући тврдњу, везано за кључну чињеницу, сведока који је у критичном тренутку био пијан и саопштава шта му је, у таквом стању, неидентификована особа „успут” добацила. Тај број погубљених, 500, у низу пресуда проглашен је као утврђен и једини релевантан.³¹ Никада ниједан поуздани сведок није изјавио под заклетвом, нити пред икаквим судом, да је у Дому културе у Пилици видео 500 заробљеника пре погубљења, нити је ко под заклетвом рекао да је касније пребројао

30 Видети записник у предмету *Поповић и други*, 10. мај 2007, стр. 11332-11333.

31 Видети првостепене пресуде у предметима Благојевић и Јокић, пар. 355; *Поповић и други.*, фуснота 1927; *Перишић*, пар. 715; *Толимир*, пар. 500.

њихове лешеве. Ову причу, која се граничи са фикцијом, уопште не подржавају објективни докази, али њу је потврдила судска пракса Хашког трибунала у четири засебне пресуде. Постоји ли на свету још неки суд у ком би овако нешто било могуће?

V

Толико о тобожњем сведоку-извршиоцу Дражену Ердемовићу и његовим доказима. Ту су још двојица наводно преживелих учесника масакра са једнако занимљивим причама: Заштићени сведок Q³² и Ахмо Хасић, који је сведочио више пута, некада под својим именом а некад под псеудонимима. Да не бисмо прекршили правила МКТБЈ, бавићемо се овде само исказима које је дао под својим правим именом.

Сведок Q. Искази овог сведока тичу се неколико различитих сегмената збивања у Сребреници, а ми ћемо размотрити само онај део који се односи на Пилицу и Брањево. У суштини, Q је изјавио да је 14. јула аутобусом заједно са још неким заробљеницима превезен из Братунца, града недалеко од Сребренице, до школе у Пилици, око 60 км ка северу. Тамо је у непријатним условима провео две ноћи. Шеснаестог јула, заробљеници су аутобусима превезени из Пилице на пољопривредно добро у Брањево, што је трајало око десетак минута, на стрељање. Овде се у његовом исказу јављају прве значајне аномалије. На различитим суђењима, Q је различито сведочио, наиме, да су он и његова група на место

32 Он је сведочио под разним псеудонимима у разним суђењима, али овде ћемо користити његову ознаку у предмету *Крстић*.

злочина стигли у 7.45 истог јутра,³³ између 9 и 9.30,³⁴ и „после 4 по подне”,³⁵ а стрељање је у тој верзији трајало до у ноћ. Трећи временски оквир не одговара Ердемовићевом исказу, према којем је све било завршено до 3 или 4 по подне, зависно од суђења на ком је сведочио. Време када је, 16. јула ујутру, почело стрељање такође се значајно разликује од онога што је Ердемовић рекао. Не ради се само о томе да се време не поклапа, већ је, по Ердемовићу, кад је стигао са својом групом, поље било празно, док Q тврди да се тамо већ налазио одређен број лешева. Ипак, спектакуларно проблематични аспекти Q-овог сведочења тек предстоје.

Најинтригантније питање, наравно, јесте како је Q успео да преживи. Укратко, догодило се овако. Када су он и његова група постројени на пољу, Q тврди да су извршитељи само почели да пуцају, без уобичајених приприма или наређења попут „нишани”, „пали”. Неким чудом, Q је био бржи и пао је лицем надоле на земљу, везаних руку, избегавши метак који му је био намењен.³⁶

Q-у су руке још биле везане на леђима док је лежао на земљи, претварајући се да је мртав. Чуо је како се српски војници приближавају гомили заробљеника које су управо убили и кад је један од њих другом рекао, док су му прилазили, да пуцање у главу много прља и да би било боље да престану са *coup de grace* у главу већ да им пуцају у леђа, јер се мозак распрскава по одећи извршилаца.³⁷ Али овај произвољни додатак причи нема смисла. По законима кинетике, у ситуацији какву Q описује, мозак се не би распрснуо из улазне ране навише према ономе ко пуца, већ кроз излазну рану

33 Изјава сведока дата Државној комисији за прикупљање чињеница о ратним злочинима, Тузла, 20. јул 1996, с. 3, архивски број Тужилаштва 00950186-00950191.

34 Изјава сведока дата Канцеларији тужиоца МКТБЈ, 23. мај 1996, с. 4, архивски број Тужилаштва 00798704-00798712.

35 Караџић, Т. 24158.

36 Изјава дата Комисији за ратне злочине Босне и Херцеговине, 20. јул 1996, с. 4.

37 Толимир, Т. 30419.

наниже према земљи. Није стварно постојала опасност да изврши-оци упрљају одећу мозговима својих жртава. Ово стварно звучи као измишљена хорор прича.

У следећем сегменту своје приче, Q опет има среће, јер у размаку од само неколико минута други пут избегава метак. Док стоје изнад њега, војници који примењују *coup de grace*, добро пазећи да се не упрљају, решавају да промене план и престају да им пуцају у главу. Али, пошто лоше циљају, опет су промашили Q-ова леђа и метак је само прошао испод мишке, између руку и трупа, не огре-бавши га.

Ово је заиста равно чуду, будући да су Q-у руке биле везане иза леђа, што значи да су му вероватно биле притегнуте уз тело, па не би остало довољно простора да метак прође, не озледивши ткиво, пре него што се безопасно забоду у земљу. Овакву анализу очито би подржала истрага чији су резултати приказани на слици модела у Прилогу 2, који је био везан и позициониран лицем надолу исто као што Q тврди да је био. Али Q-ов запањујући сценарио је прихваћен као аутентичан и његова верзија је укључена у све пресуде досад донесене о Сребреници, изузев у предмету Толимир. Мада је Q сведочио и у том случају, судско веће у случају Толимир уопште га не помиње у пресуди. Све и да је разлог томе што им је његова прича звучала апсурдно, нису желели никоме да стају на жуљ и да то јавно кажу.

То је суштина Q-ове приче о масакру у Пилици, која би требало да поткрепи наратив извршитеља Ердемовића. Q је сачекао да падне ноћ а онда кришом побегао са поља смрти, као што се то обично дешава у филмовима, у сличним околностима.

Ахмо Хасић. Највише нас занимају два аспекта Хасићевог сведочења. Први, најупадљивији, тиче се статистике. Можда се сећате да је Ердемовић помињао 1,200 стрељаних жртава у Брањеву и још потенцијалних 500 у Културном центру у Пилици. Сведочећи на суђењу Поповићу, Хасић изгледа није био поучен како треба, јер

је пустио мачку из цака, која је изазвала збрку. Изјавио је да, док су га Срби возили аутобусом према згради у којој ће бити држани у Пилици, није послушао наређење да држи главу погнуту, већ је провирио и видео да његову групу на губилиште воде у конвоју од седам аутобуса.³⁸ Тешко да би у толики број возила стало између 1,200 и 1,700 жртава стрељања, колико је наводно пошло на тај пут без повратка. Упитан да процени капацитет сваког аутобуса, Хасић је рекао „педесетак”.³⁹ То би значило да је максимални капацитет био од 350 до 400 особа, што је знатно мање од броја наведеног у наративу који је Хасића Тужилаштво ангажовало да поткрепи.

У тренутку стрељања, попут Q-а, Хасић каже да је ватра отворена пре било какве команде и није сасвим јасно како је успео да падне брже него што лети метак, али, срећом, жив је.⁴⁰ Онда се догодило нешто невероватно, барем Хасић то тако представља. Уместо да над свима без разлике примене *coup de grace*, српски војници одлучују да то обаве на лакши начин и „кад су плотуни престали, један од њих је питао: ‘Има ли преживелих?’ ‘Ја сам преживео, убијте ме’,” цитирао је Хасић једну од жртава. „И тако су... ишли од једног преживелог до другог и испаливали им по један метак у главу.” Изгледа да их тада није бринуло да ли ће испрљати одећу. Хасић каже да му је у том тренутку чак пало на памет: „Помислио сам да их обавестим да сам и ја жив”.⁴¹ На његову срећу, и на срећу Трибунала, одупро се искушењу.

Чини се да нема потребе да се исцрпно преиспита извештај Ахма Хасића са места погубљења. Он говори сам за себе и цитиран је само да би се показало шта све у Хашком трибуналу пролази као доказ.

38 Поповић и други, Т. 1190.

39 Ibid., Т. 1198.

40 Ibid., Т. 1202-1203.

41 Ibid., Т. 1203.

VI

Напоследку, да бисмо заокружили слику, следи кратак преглед форензичких података и начина на који их третира Трибунал.

Резултати форензике који се односе на пољопривредно добро у Брањеvu су мање-више недвосмислени. Међународни стручни тим вршио је ексхумације 1996. и 1997. године, у име Канцеларије тужиоца МКТБЈ.

Локалитет Пилица–Брањево важан је због броја тела нађених са повезима на очима и/или рукама. Број износи 70, или 51% укупног броја случајева који су ту испитани. То бар потврђује да су у егзекуцијама страдали заробљеници. Остатак чине углавном делови тела или непотпуна тела. Што се тиче непотпуних тела из ове масовне гробнице, на графикону се може видети да су уз неке од њих, поред метка, пронађени и разни метални фрагменти, док је део тела имао само ране које потичу од метка, а остатак није имао никакве ране, па се није могао утврдити узрок смрти. Од 15 случајева у којима је пронађен само мали део тела или неколико костију, у 12 се није могао одредити узрок смрти.

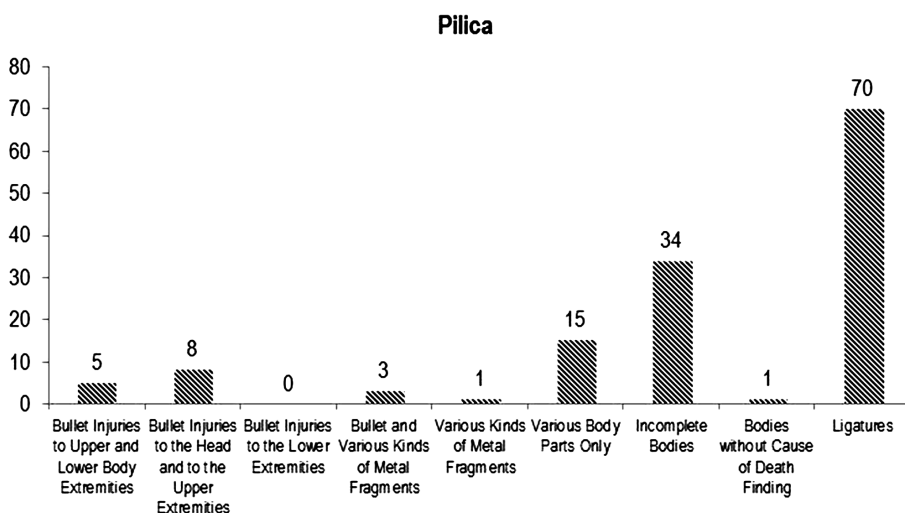
У овој гробници налазило се укупно 137 „случајева”, што по методологији класификације форензичких стручњака Тужилаштва није исто што и 137 тела. Као што је приказано у табели, на основу анализе обдукцијских извештаја форензичког тима на овом локалитету, 49 „случајева” не спадају у категорију комплетних тела и састоје се од фрагмената или делова тела. Није лако дати прецизан одговор на питање колико је људи сахрањено у овој масовној гробници. Али ако употребимо конзервативни приступ и одузмемо тих 15 из категорије „разних делова тела” од 137 „случајева”, добићемо грубу процену од 122 тела. Ако се водимо паровима бутних костију, добићемо број од 115.

Овом броју можда би требало додати још 32 тела из других

масовних гробница за које је анализом ДНК утврђено да су повезана са локалитетом Пилица–Брањево.⁴² Поступак бројања појединачних делова тела пронађених у другој гробници може бити непоуздан, јер би се могло рећи да припадају истој особи, чија је већина остатака сахрањена у примарној гробници. Али пошто је оваква методологија прихваћена у пракси МКТБЈ, а тај додатак једва да прави неку материјалну разлику, можемо избећи непотребно трвење и сложити се с тим.

Ако се саберу 122 тела пронађена у масовној гробници у Брањевоу и 32 тела која наводно такође потичу из Брањева, располажемо материјалним доказима који указују на 154 убиства на тој локацији.

Занимљиво је да се, током унакрсног испитивања Ердемовића од стране Радована Караџића, појавила информација о ранијој масовној гробници, могуће из времена Другог светског рата, која се

42 С. Каргановић [приредио]. *Deconstruction of a Virtual Genocide: An Intelligent Person's Guide to Srebrenica*. Den Haag – Belgrade 2011. Поглавље VI, Љубиша Симић: "Presentation and interpretation of forensic data (Pattern of injury breakdown)", с. 101. Den Haag – Belgrade 2011.

можда делом поклапа са местом злочина у Брањеву.⁴³ Ово донекле потврђује чињеница да 14 обдукцијских налаза⁴⁴ после ексхумација 1996. показују остатке претворене у костуре. Пошто је за распадање меког ткива обично потребно четири до пет година, мало је вероватно да су жртве убиства које се догодило годину и по дана пре ископавања могле тако брзо да се претворе у костуре. За пресек форензичке ситуације у Пилици-Брањево, видети Прилог 3 и табелу која следи.

Форензичка слика у Пилици и Брањеву веома је сложена и захтева аналитички приступ који би узео у обзир мноштво фактора. Ипак, поред тога што прилично јасно показује да се ту догодио злочин и да су жртве били заробљеници, што се види из великог броја повеза и лигатура, не поткрепљује довољно приче које су испричали Дражен Ердемовић и двојица наводно преживелих жртава стрељања.

VII

Намера нам није била да полемишемо о томе на који се начин Хашки трибунал бави доказима, већ да то илуструјемо и, у одређеном смислу, тестирамо његову ефикасност у емпиријски мерљивим терминима. У судском окружењу, „ефикасност” се односи на то да ли један поступак помаже или спречава процес утврђивања чињеница и тако помаже или онемогућује дељење правде. Случај који смо изабрали да тестирамо, масакр у Пилици-Брањеву, вероватно је најбоље документована од неколико епизода, непосредно после пада Сребренице, у којима су муслиманске ратне заробљенике незаконито погубили елементи за које се каже да су повезани

43 Ови локалитети су: Каменица 4, 1 тело; Каменица 9, 26 тела; Чанчари Цеста 12, 2 тела и Чанчари Цеста 11, 3 тела. Укупно: 32 тела.

44 *Караџић*, Т. 25387-8.

са српском војском.⁴⁵ „Емпиријски мерљиви термини” се односи на доступност физичких доказа (у овом специфичном случају, ексхумираних људских остатака и обдукцијских извештаја који описују њихово стање), насупрот изјавама и утисцима сведока, који су такође потенцијално вредна средства за утврђивање чињеница, уколико потичу од поузданих сведока. Сведочења су, међутим, као што је познато, проткана субјективношћу, која је одлика људске природе. Њихова веродостојност зависи од тога колико се подударају са материјалним доказима. Зато смо представили и снопсис емпиријских налаза који потичу од ексхумација извршених на пољопривредном добру. То нам омогућава да кључне тачке у тврдњама разних сведока упоредимо са објективним чињеницама, како бисмо тестирали њихову веродостојност.

Дакле, ако сагледамо слику у целини, никако се не може рећи да су докази који указују на то да се у Пилици–Брањеву догодио масакр измишљени. Тачније би било рећи да је њима манипулисано, пре свега како би се утицало на перцепцију размера масакра и – у спреси са сличним манипулисањем другим епизодама око Сребренице после 11. јула – на његову правну карактеризацију.

Главни очевидац и извор информација о томе шта се догодило у Брањеву 16. јула и размерама убиства јесте Дражен Ердемовић. Q и Хасића је Тужилаштво довело само зарад атмосфере, да пренесу, из своје ограничене, личне перспективе, страхоту онога што се десило. Ердемовић евидентно није сведок који говори истину, иако можда јесте био присутан и неки детаљи које је изнео можда јесу тачни. Његова намера била је да се извуче са што мање последица и да успут, као сведок сарадник, буде награђен од Трибунала разним привилегијама. Он надувава бројеве и прилагођава сведочење потребама и очекивањима тужиоца. Друга двојица сведока, тумачи „споредних улога”,

45 Ово су званичне ознаке случајева у аутопсијским извештајима Хашког трибунала који се односе на локалитет Пилица (1996) за које се каже да су посмртни остаци потпуно скелетонизовани: PLC-59-BP; PLC-61-BP; PLC-82-BP; PLC-106-BP; PLC-119-BP; PLC-123-BP; PLC-125-BP; PLC-127-BP; PLC-129-BP; PLC-131-BP; PLC-132-BP; PLC-134-BP; PLC-136-BP; PLC-138-BP.

Q и Хасић, претерали су у глуми. Да су се сва тројица држали онога што су заиста видели и доживели, уместо да додају чисте лажи или мелодрамске украсе тако лошег квалитета да се због њих и прича која је у основи истинита претвара у лакрдију, данас бисмо можда били у бољој позицији да откријемо шта се стварно догодило у Брањеву.

Суочени смо, дакле, са огромном несразмером између исказа сведока, којима судска већа МКТБЈ редовно дају предност, а који наводе да је у Брањеву убијено између 1,200 и 1,700 људи, и доказа *corpus delicti* на терену, који указују на 154. То је запањујућа диспропорција, 10:1! Може ли се онима који су скептични према раду Трибунала заиста замерити због опреза који показују у оваквим околностима?

Сувишно је рећи да наступи ових корумпираних сведока не би имали значајног утицаја, да је само Тужилаштво савесно испунило своју обавезу да пажљиво процени интегритет доказа пре него што их представи на суду. А чак и да Тужилаштво, због претеране мотивисаности, није испунило ту обавезу, славно Судско веће искусних професионалаца требало је да увиди апсурдност појединих сведочења, да употреби своју моћ да поставља шкакљива питања и, најзад, да их, по заслуги, оцени као непоуздана.

У *Кодексу професионалног понашања за браниоце који се појављују пред Међународним трибуналом*, одбрани је јасно стављена до знања обавеза да чува свој интегритет приликом представљања доказа. У Члану 23, *Искреност према Трибуналу*, каже се:

(Б) Одбрана неће свесно:

- (i) нетачно представити материјалну чињеницу или закон пред Трибуналом; или
- (ii) понудити доказе за које одбрана зна да су нетачни.⁴⁶

46 Питање, да ли се ради о редовној или одметничкој групи, за сада можемо оставити по страни.

Изгледа да исто важи и за Оптужбу. *Кодекс за професионално понашање за тужиоце Међународног кривичног суда (Нацрт)* у Члану (7) (5) садржи сличан захтев. Тужиоцима се налаже да „никада свесно не дају лажан или погрешан приказ материјалне чињенице Суду, нити понуде доказе за које он или она знају да су нетачни...”⁴⁷

Тужилаштво и Судско веће тако постају главне тачке у којима се слама доказни поступак у МКТБЈ. По доктрини да су судије проницљиви професионалци, које никакви трикови не могу заварати, практично је укинута дужност Тужиоца да буде искрен и да гарантује квалитет својих доказа. Он има виртуелни *carte blanche* да судницу користи као позорницу, како би као сведоке извео шарлатане свих врста, којима је дозвољено да расподелају своје несувисле хорор приче или искривљена тумачења, зарад очито много бројније публике него што је Судско веће. Медијски притисак и обликовање перцепције јавности огледају се у потоњем оклевању судија да изразе сумњу у лабаве доказе, било током поступка или касније, у својим пресудама. Особености судске праксе Трибунала јесу склоност тог суда да прихвата мањкаве доказе и арогантни презир према чињеницама установљеним помоћу опробаних судских метода за разликовање истине од измишљотина. А како Тужилаштво никада није позвано да се оправда због изношења доказа који су на ивици обмане и често изазивају неверицу, МКТБЈ сада бере горке плодове навелико оспораваних налаза и врло упитних правних закључака.

47 http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Defence/defence_code_of_conduct_july2009_en.pdf

Дупли пораз Тужилаштва Суда БиХ у Сарајеву

Средином марта 2011. године, Тужилаштво Државног суда БиХ у Сарајеву имало је врло лошу срећу.

У понедељак 14. марта, тужилаштво Државног суда Босне и Херцеговине доживело је велику бламажу од које би се, да је реч о нормалном друштву и нормалном правном систему, тешко и мукотрпно опоравило.

У предмету *Душко Јевић и други* (X-KR-09/823-1), оптуженима, који су били терећени за геноцид, судило се за убијање заробљеника у складишту земљорадничке задруге у Кравици у јулу 1995. године после пада Сребренице. Тужилаштво је тога дана извело свог сведока под заштитном ознаком С-100 да у директном испитивању посведочи на одређене околности из оптужнице. У једном тренутку, сведок С-100 је одбио да даље одговара на питања тужиоца Ибре Булића, чији је сведок био, и обратио се судском већу. „Ја имам нешто да вам кажем,” рекао је сведок бојажљиво судијама уз молбу да му то буде допуштено.

После кратког комешања и консултовања међу члановима већа (председавајућа Мира Смајловић, чланови Митја Козамерник и Зоран Божић) сведок је добио дозволу да каже шта га тишти.

Када је сведок поново узео реч, оно што је саопштио деловало је као бомба. Рекао је да се ограђује од својих ранијих изјава у предпретресном поступку и сведочења које је дао пред судом до тог тренутка. „Не могу да наставим са сведочењем,” рекао је сведок С-100, „зато што желим да почнем да говорим истину.” Објаснио је

већу и широј јавности да су искази које је до тада давао били лажни и да је оптужене за злочин у Кравици теретио против своје воље и без стварних сазнања о њиховој кривици. То је чинио само зато што је био подвргнут неиздржљивим претњама и уценама истражитеља тужилаштва Суда БиХ који је био задужен за тај предмет, Бајра Куловца. Као последица пометње коју је овај неочекивани обрт изазвао, претрес је био прекинут и наставак је био заказан за четвртак. 17. март, пре подне.

Испитивање овог сведока настављено је 17. марта. Тужилац Ибро Буловић борио се свим расположивим средствима да се снађе у новонасталој – по тужилаштво и по њега лично – крајње непријатној ситуацији. У пркос свим наваљивањима, сведок С-100 чврсто је остао при својој тврдњи, коју је неколико дана пре тога изнео на јавном претресу, да је од стране истражитеља Куловца био подвргнут страховитој психичкој тортури да потпише изјаву која би се „уклапала” са оптужницом. Истражитељ му је при томе претио да располаже изјавама других лица који сведока оптужују за учешће у истом злочину за који се терете оптужени и да ће се, у случају не-сарадње, сведок С-100 наћи на оптуженичкој клупи. У четвртак те исте недеље, сведок је тачку по тачку негирао све кључне тврдње из лажног исказа који је пре тога био присиљен да потпише.

Питање које је непосредно затим уследило било је како ће се веће у предмету *Јевих и други* коначно одредити према овом прворазредном правосудном скандалу. Њему је остајала могућност да након професионалног „вагања” свих релевантних околности изведе закључак који је најмање опасан по кредибилитет суда, а то је да је сведок С-100 заправо говорио истину од самог почетка а да је касније, из неких неразјашњених разлога, одлучио да лажно оптужи истражитеља Бајру Куловца и његовог шефа, тужиоца Ибру Булића, за застрашивање и недозвољен покушај навођења на давање лажног исказа. У том сценарију, исказ који је сведок С-100 одбацио могао би бити уврштен у доказни материјал, док би чин накнадног одбацивања тог исказа и разлоге за то веће Суда БиХ једноставно игнорисало.

Међутим, без обзира на углавном предвидљиву реакцију Суда БиХ, овај обрт у предмету *Јевећ и други* представља бомбу не само за процесе који се у Сарајеву, а сада и у Београду, тренутно воде против оптужених у предмету Кравица, већ и много шире.

Конкретно, што се тиче овог предмета и праксе тужилаштва када је реч о припреми сведока и прикупљању доказа, отвара се очигледно питање могуће кривичне одговорности за вршење противзаконитог утицаја на сведока. Да би се то питање разјаснило, под предпоставком да се ради о Великој Британији, САД, или било којој земљи са сређеним правним установама, догодиле би се бар две ствари. Главни тужилац Суда БиХ у то време, Милорад Барашин, отворио би интерну истрагу а тужилац Ибро Булић повукао би се из предмета *Јевећ* све док таква истрага не би утврдила његову невиност у околностима које по својој природи представљају један од најтежих облика нарушавања основних правила вођења правног поступка. Ни једно ни друго није се догодило и без снажног притиска споља вероватноћа је веома незнатна да би се у том смислу ишта могло догодити.

Али у ширим оквирима овај несвакидашњи инцидент није само унутрашња ствар тужилаштва Суда БиХ у Сарајеву. Сада се може оправдано поставити неколико крупних питања: поред сведока С-100 за кога смо управо сазнали, колико је још сведока у разним предметима пред Судом БиХ давало сличне изнуђене лажне изјаве? Како су се ти лажни докази одразили на утврђивање чињеничког стања и на изрицање казне у тим предметима?

Подједнако непријатно за тужилаштво било је и сведочење у својству вештака др Љубише Симића 16. и 18. марта у једном другом предмету који је везан са Сребреницу, *Пелемши* и *Перић*. Оптужени у овом случају терете се за геноцид по основу помагања у убијању ратних заробљеника 16. јула 1995. године у Пилици, након што су неколико дана пре тога српске снаге заузеле Сребреницу. Главна тачка оптужнице базира се на познатој верзији догађаја у Пилици коју је изнео „крунски сведок” Дражен Ердемовић и она

гласи да су оптужени учествовали у погубљењу 1,200 заробљеника. Анализа др Симића била је усмерена на то да се утврди да ли расположиви форензички докази за Пилицу подржавају такву оптужбу или не.

Закључак који је извео др Симић након разматрања резултата ексхумације примарне гробнице у Пилици био је да она садржи између 115 (по њему) и 124 (по вештаку Тужилаштва, Рифату Кешетовићу, што је Симић такође био спреман да прихвати) погубљених лица. Поред тога, др Симић је прихватио и то да су посмртни остаци још 32 лица у четири гробнице из комплекса Чанчари Цеста могли бити из Пилице зато што су били повезани са њом ДНК подударношћу. Али укупна цифра коју то даје је око 150, далеко испод броја од преко 1,000 на коме је инсистирало тужилаштво. Поред тога што се ослањало на сведочење Ердемовића, како је тужилаштво форензички правдало своју тврдњу?

Њихов форензички стручњак Рифат Кешетовић изнео је тезу да све посмртне остатке из четири секундарне гробнице, а не само 32 који су били повезани ДНК подударношћу, треба додати остацима из примарне гробнице, што би збир повећало за неколико стотина. Поред овога, он је тврдио да три додатне секундарне гробнице, које су биле „повезане” са оних четири, али не директно са примарном гробницом Пилица, такође у целости садрже жртве из Пилице, што би додало још неколико стотина потенцијалних жртава укупном збиру. На основу такве анализе, Кешетовић је израчунао да је идентификовано 1,052 жртава Пилице, дакле само нешто мање од цифре коју је изнео Ердемовић. Суштина Кешетовићевог вештачења било је то да ДНК доказе треба узети у обзир када иду у прилог тужилаштву, али да се њихов недостатак може занемарити онда када их нема.

Др Симић се снажно одупро том гледишту и заступао је тезу да су посмртни остаци у секундарним гробницама, са изузетком оних који су ДНК доказима повезивали са примарном, могли бити донесени од било куда и да би било чиста претпоставка тврдити да

потичу из Пилице, а не са неке друге локације. Истовремено, он је увео у записник 13 аутопсијских извештаја форензичких стручњака Хашког трибунала, од којих се многи односе на ексхумацију у Пилици, и који садрже упадљиве недостатке или закључке који су чињенично неутемељени.

Огроман раскорак између становишта тужилаштва и одбране када је реч о броју жртава на овом стратишту значајан је не само у смислу цифара, већ и симболички. Од свих места погубљења везаних за Сребреницу, Пилица је релативно најбоље документована. Свако озбиљније урушавање сребреничке приче у вези са Пилицом нужно се одражава на веродостојност сребреничке приче у целини. Поред тога, то би се непосредно одразило и на кредибилитет „крунског сведока” тужилаштва, Дражена Ердемовића, и на његову верзију догађаја. Ердемовић је 1996. године био оптужен за учешће у погубљењима у Пилици и признао је да је лично убио између 70 и 100 заробљених Муслимана, али му за то није било суђено пошто је склопио договор са тужилаштвом.⁴⁸ За злочине које је признао, он је био осуђен на пет година затвора, од чега је издржао само две и по, и за узврат за тако благу казну добио је промењени идентитет и доживотно издржавање под условом да сведочи у корист тужилаштва на свим суђењима у вези са Сребреницом. Од тада се појављивао пред судом најмање пет пута а његови искази били су противуречни и неуверљиви до те мере да је Жерминал Чивиков био подстакнут да о томе напише запажену критичку анализу под насловом, „Сребреница: Крунски сведок.”⁴⁹

Да ли ће веће сада одбацили тезе тужилаштва које се темеље на Ердемовићевом сведочењу и да ли ће уместо њих извући закључак да је у Пилици био стрељан драстично мањи број заробљеника? Да исто питање поставимо на други начин, да ли треба да

48 Пошто је склопио споразум са Тужилаштвом МКТБЈ, Ердемовић није био подвргнут судском процесу који би подразумевао предочавање доказа и унакрсно испитивање. Његово „признање кривице”, уколико иде у прилог Тужилаштву, узима се у свим појединостима здраво за готово пред већима МКТБЈ.

49 Жерминал Чивиков, „Сребреница: крунски сведок” (Београд, 2009)

поклонимо веру материјалним доказима или (како би се изразио професор Едвард Херман) „голим тврдњама” тужилаштва и сребреничког лобија? Уколико буде дошло до искорака из званичне приче у пресуди овога већа, сигурно је да ће последице бити осетне. У најмању руку, то ће омогућити подношење захтева за преиспитивање свих претходних закључака и осуда из разних суђења који су се темељили на лажним или изразито проблематичним доказима. Што се тиче опште правне квалификације о геноциду, та теза ће у таквом случају бити још много мање одржива него што је сада.

Вредно је помена и то да се од појављивања Чивиковљеве разорне критике Ердемовићевог сведочења догодило неколико врло значајних ствари на пољу сребреничког правосуђа. Пре свега, тужилаштво је одлучило да Ердемовића више не изводи као сведока, бар не уживо и не у предмету *Пелемиш и Перић*. Уместо тога, изабрало је мање опасну варијанту да приложи запис његових изјава и сведочења у другим предметима и суђењима. Предност таквог потеза је у томе што је на тај начин избегнута могућност темељног и потенцијално катастрофалног унакрсног испитивања „крунског сведока.” Затим, тужиоци су очигледно пажљиво прочитали Чивиковљеву књигу (мада то сигурно не би радо признали) и они су свој доказни материјал прекомпоновали у складу са тиме. У предмету *Пелемиш и Перић* они су довели два заштићена сведока који су за себе тврдили да су очевици који су преживели масакр у Пилици. Ти сведоци су дошли у судницу очигледно припремљени од стране тужилаштва да током свог излагања избегну неке од ноторних несувислости из Ердемовићевог сведочења. На пример, Ердемовић је тврдио да се операција у Пилици, која је наводно резултирала убиством 1,200 жртава, одвијала у групама од по 10 и да је тим ритмом масовно погубљење почело у 10 часова ујутру да би било завршено око 15 часова после подне 16. јула 1995. године. Та прича се, међутим, распала када је Жерминал Чивиков израчунао да је у складу са таквим сценаријом стрељачки строј имао само по 2,5 минута времена да веже, доведе и стреља сваку групу од по 10 људи, што у наведеним параметрима покреће питање физичке

изводљивости. Наравно, све док се нико није бавио математиком, нити је пред јавношћу проблематизовао овако невероватан след догађаја, нико није обраћао пажњу ни на рупе у Ердемовићевој причи које су, зато, остале непримећене и непроблематизоване. Разна већа Хашког трибунала и Државног суда БиХ годинама су по аутоматизму усвајале Ердемовићеве апсурдне тврђе и уграђивале их у своје пресуде.⁵⁰

Али тужиоци су сада принуђени да се суоче са неким новим стварностима.

Следствено томе, један од наводно преживелих је изјавио да масовно стрељање у Пилици ипак није трајало пет часова, него пуних шест. Други сведок је своју причу ставио у још шире временске оквири тако што је изјавио да је стрељање трајало „до мрака.” А као што тужилац није пропустио да љубазно подсети присутне, „сви знамо да у јулу мрак пада касно навече,” тако да су увиђавношћу овог другог сведока убице добиле још неколико часова да обаве свој посао. Да би им извршење задатка било још лакше, нови сведоци су знатно повећали и бројност група које су биле одвођене на стрељање са 10, како је тврдио Ердемовић, на 25 или 100, у зависности од тога чијој причи од ова два нова „крунска сведока” желите да поверујете.

Не хајући за материјалне доказе на месту погубљења, у другостепеној пресуди у предмету Пелемиш и Перић (стр. 42) пресуђено је да је у Брањеву било погубљено „готово 1,300 мушкараца.” Без обзира на то, урушавање званичног сребреничког наратива на претресу у том предмету у Сарајеву догађај је који заслужује да буде забележен и пажљиво размотрен. Када су поборници једне приче принуђени да прибегавају застрашивању и уцењивању сведока, то је солидан доказ да се њихова прича налази на врло

50 За осврт на Чивиковљеву књигу на енглеском, погледати критику коју је написао John Laughland у Brussels Journal на <http://www.brusselsjournal.com/node/3894> а на српском текст Едварда Хермана на <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=22971>

климавим ногама. А ако се кључни елементи те приче морају успут преправљати у покушају да се њена веродостојност спаси, поставља се питање шта ће од те приче на крају остати када завеса падне.

Лабораторија ИСМР у Тузли и злоупотреба ДНК доказа: Питања која траже одговоре

Међународна комисија за нестала лица, позната такође као ИСМР, систематски дезинформише о стварном домету ДНК технологије којом се у свом раду служи како би створила лажан утисак да се у њеним лабораторијама налази кључ за решавање сребреничке енигме. Представници Комисије јавност воде у заблуду саопштењима да је „5,564 случајева сребреничких жртава” затворено и да преостаје још само „око 1,500” да се реши.⁵¹ Међутим такав став потпуно је ненаучан. ДНК технологија служи само за идентификацију и не може да утврди ни начин ни време смрти. ИСМР нема начина ра разликује „жртве,” одн. погубљене заробљенике, од особа које су настрадале у борбеним дејствима и чија смрт према томе не претставља ратни злочин. Нити ИСМР има могућност да установи да је смрт особа чије остатке идентификује везана за сребреничке догађаје у јулу 1995. Они су могли да погину било где, било када.

Када ИСМР износи тезу да у својим неприступачним лабораторијама постиже нешто што је научно немогуће, то сугерише један од следећа два закључка: или је ИСМР формиран да под плаштом научне технологије обмањује јавност и судове, или је то једна шарлатанска организација коју би одмах требало затворити.

Као што је обично случај, када се ради о Сребреници, ништа није онако како на први поглед изгледа. Наводни подаци ИСМР су веома непоуздани и, што је најважније, они су – сасвим непроверљиви.

51 „Ослобођење” (Сарајево), 11. јули 2011, с. 3

Докази ICMP су недоступни и непроверљиви

На судским процесима, приликом утврђивања чињеница везано за Сребреницу, на тему ДНК до сада никада није било исцрпне и транспарентне расправе. На пример, ДНК докази били су предочени пред МКТБЈ у предмету *Поповић*, али – на затвореној седници. Па чак и то догодило се под крајње неравноправним условима који тимовима одбране нису допуштали ни временске ни материјалне могућности да понуђени ДНК материјал свестрано и стручно испитају и оспоре.

Објашњење за ту тајанственост било је то да би увид јавности у такве податке представљало ”безосећајан” чин чиме би се наводно повредило достојанство жртава, и да би то чак могло нанети додатну велику бол њиховим преживелим сродницима. Осећања и интереси појединаца и заједница који би – услед прихватања оваквих доказа – могли бити оптерећени вишедеценијским казнама и љагом геноцида, очигледно, нису играли велику улогу у разматрању судског већа у предмету *Поповић*. На сваки захтев тимова одбране, приватних лица или заинтересованих организација да им се узорци ДНК анализа које је урадио ICMP доставе на увид ради независне провере, учтиво се даје увек исти одговор: то је немогуће без писмене сагласности родбине жртава, опет под изговором заштите „приватности.” Такву писмену сагласност још нико никад није добио.

Изгледа, међутим, да та заштита приватности иде предалеко, чак до апсурда, зато што се она протеже и на само Тужилаштво Хашког трибунала. Имамо разлога за основану предпоставку да ни Тужилаштво није прегледало ДНК доказе које ICMP преко њега судском већу нуди као материјалну потпору за доношење закључка да је у Сребреници заиста био почињен геноцид масовних размера. Како другачије протумачити изјаву тужитељице Хилдегард Ерц-Рецлаф [Hildegard Uertz-Retzlaff], која је у одговору на захтев оптуженог Карацића, да му се омогући да те доказе прегледа, већу изјавила следеће: ”ICMP није ни нама доставио

ДНК налазе. Тако да није тачно да су га они дали нама, али не другима.”⁵²

Злоупотребе у предмету Карацић

Пажљиво читање одлуке Карацићевог већа, којом се одбрани наговештава могућност да провери релативно мали број узорака (300 од преко 6,000), а што је било брзоплето поздрављено као важан помак у односу на претходно стање, открива да је и тај мали уступак врло условљен и да је у њему уграђена могућност да одбрана на крају не добије ништа. Јер, пре свега, веће није начелно одбацило став ИСМР да се показивање ДНК анализа може дозволити само уз писмену сагласност родбине. Имплицитно усвајање таквог става, којим се одбрана у сваком сребреничком предмету потенцијално лишава могућности да провери један од најважнијих елемената доказног материјала које тужилаштво предочава против оптуженог, представља прворазредни скандал и озбиљну повреду процесних права оптуженог. Затим, у решењу Карацићевог већа стоји да је „ИСМР пристао да прибави дозволе од приближно 1,200 сродника који су дали узорке који се односе на 300 случајева које ће одабрати оптужени, како би стручњаци оптуженог могли да обаве неопходну анализу.”⁵³ Шта ако тих 1,200 сродника, или велики број њих, једноставно одбију да неопходну дозволу потпишу? Ако

52 ICTY, *Prosecutor v. Karadžić*, Status conference, 23 јули, 2009, р. 364, 21-23. Мада се веће у предмету Карацић обавезало да одбрани омогућити проверу 300 ДНК извештаја, оно и даље уважава начелни став ИСМР да је независна провера недопустива без писменог одобрења сваког члана породице који је дао узорак: „NOTING that the ICMP has stated that it cannot provide its entire database of genetic profiles obtained from blood samples taken from family members of missing persons to the Accused without obtaining the consent of each family member who provided such a sample, and that this process would take significant time in view of the volume of samples taken”, видети ICTY, *Prosecutor v. Karadžić*, ”Order on selection of cases for DNA analysis,” 19 март, 2010., с. 2.

53 ICTY, *Prosecutor v. Karadžić*, ”Order on selection of cases for DNA analysis,” 19 март, 2010., с. 2

пођемо од начелног става да њихова дозвола јесте потребна,⁵⁴ онда морамо прихватити и могућност њиховог одбијања да је дају. Одбрана би се тада вратила на полазну тачку и наводни „помак” у њену корист показао би се као оно што стварно јесте – још једна илузија.

Ако у односу на ове доказе, за које се тврди да представљају последњу реч науке, чак и Тужилаштво оперише на слепо, шта се онда може рећи за судско веће, од кога се очекује да на основу невиђених и критички не проанализираних доказа доноси врло значајне и далекосежне правне закључке? Или за одбрану, која је лишена могућности да предочене доказе подвргне стручној анализи? Или за светску јавност, којој ће резултати такве „експертизе” ове „хуманитарне невладине организације” (ICMP) бити сервирани као неприкосновена научна истина?

ICMP је радио и делимично још увек ради без професионалног сертификата

Степен до којег се лабораторији ICMP гледа кроз прсте по кључним питањима стварно је невероватан. Током суђења у Хагу, у предмету *Поповић* на видело је изашла чињеница да је годинама, све до октобра 2007, ICMP радио без сертификата међународне агенције која одобрава рад ДНК лабораторијама, а која се зове ГЕДНАП.⁵⁵ Директор ICMP за форензичке студије, Томас Парсонс, на унакрсном испитивању ту чињеницу је отворено признао.⁵⁶

54 То, наравно, уопште није тачно. Суд има потпуну надлежност над целокупним доказним материјалом који се разматра, као и обавезу да тај материјал у целости стави на располагање оптуженом уколико ће он бити кориштен против њега.

55 Контакт информација:
Prof. Dr. Peter Schneider
Institut für Rechtsmedizin zu Köln
Melatengürtel 60-62 D-50823 Köln
Tel.: +49 221 478 88345
Fax: +49 221 478 88370
eMail: peter.schneider@uk-koeln.de

56 Суђење *Поповићу и осталима*, 1. фебруар 2008, Транскрипт, с. 20872.

Међутим, чак ни тада, ни под заклетвом, представник ИСМР није рекао целу истину. Наша НВО "Историјски пројекат Сребреница" упутила је 20. јула 2010. године проф. Бернту Бринкману, тадашњем директору ГЕДНАП-а, упит да ли ИСМР од те организације има лиценцу за професионалан рад и да ли је код њих регистрована. Одговор проф. Бринкмана се налази у Прилогу 4 и он гласи:

„Лабораторија ИСМР у Тузли се не налази на нашем списку учесника у ГЕДНАП-у. То значи да је лабораторија у Тузли непозната организаторима Геднаповог професионалног тестирања.”

Професор Бринкман затим додаје детаљ који разоткрива целу игру:

„Међутим, постоје две ИСМР лабораторије које учествују у Геднаповом програму тестирања, у Сарајеву и у Бања Луци.”

У Сарајеву се налазе административне просторије ИСМР, а у Бања Луци један објекат скромног оперативног капацитета, специјализована лабораторија која се не бави неким сложенијим задацима, и која је ту лоцирана највише из политичких разлога, да би се могло рећи да нечега има и на територији Републике Српске. Инспекција представника Геднапа на та два места нема никаквог практичног значаја зато што се скоро сав посао везан за ДНК анализу обавља у тајанственој лабораторији у Тузли, и у просторијама Пројекта Подриње који се такође тамо налази, али где приступа немају ни хашке одбране, ни хашки тужиоци, ни инспектори светског тела које лиценцира ДНК лабораторије и које даје одобрење за професионалну делатност. То значи да са професионалног становишта главни објекат ИСМР ради и даље бесправно и на дивље, као што је то био случај са свим објектима ИСМР до октобра 2007. године.

Највећи део значајног посла који обавља ИСМР, а то су хиљаде наводних ДНК упаривања на које се ИСМР пред јавношћу и

пред судовима позива – наводни доказни материјал који се користи пред Хашким трибуналом и Судом БиХ као основа за пресуде о масовним погубљењима геноцидних размера – одвија се у свима неприступачној лабораторијама ИСМР у Тузли. Тај у оперативном смислу једино значајан објекат никада нису могли посетити међународни инспектори нити су могли проверити начин и резултате рада на том месту, а што је најбитније они му нису издали ни неопходни сертификат да би се могао бавити том делатношћу, што значи да та лабораторија ради на ивици професионалне легалности.

Једностранни састав особља

Према извештају лондонског ”Фајненшел Тајмс-а” од 11. децембра 2007. године, 93 одсто особља ИСМР су – Бошњаци. (Прилог 5) Да би се употпунила слика, што се руководства тиче председавајући ИСМР је Томас Милер, бивши амбасадор САД у Босни и Херцеговини,⁵⁷ директорка Катрин Бомбергер такође је из САД, а њен помоћник Адам Бојс је из Велике Британије. Када ће други конститутивни народи БиХ добити барем по своју трећину у саставу особља Међународне комисије за нестала лица? Када ће представници других земаља из међународне заједнице – а има их око 190 – добити прилику да учествују у раду ИСМР на руководећем нивоу? Зашто председавајући не би могао да буде из Аргентине, директорка из Етиопије, а њен први помоћник из Индије?

Наш изазов ИСМР

НВО ”Историјски пројекат Сребреница” баца рукавицу у лице организацији ИСМР и у име јавности поставља јој следећа питања на која очекује одговоре:

[1] Да ли је тачно да је највише што се ДНК анализом може

57 <http://www.ic-mp.org/press-releases/ambassador-thomas-miller-appointed-new-chairman-of-the-international-commission-on-missing-personsambasador-thomas-miller-imenovan-za-novog-predsjedavajuceg-medunarodne-komisije-za-nestale-osobe-icmp/>

утврдити само идентитет посмртних остатака и да се може обавити реасоцијација делова истог тела, али да ДНК не може да пружи информацију о начину и времену смрти, што је кључно за спровођење валидне криминалистичке истраге? Ако то јесте тачно, онда су идентификације и налази ИСМР, осим за породице, ирелевантни зато што, за разлику од класичног аутопсијског извештаја, ДНК анализом се не може утврдити да ли је особа била стрељана или је погинула у легитимним борбеним дејствима. Поред тога, ДНК анализа уопште не одговара на питање, да ли је смрт наступила у јулу 1995. у оквиру операције Сребреница, или у неком другом периоду, пре или после тога?

- [2] Без обзира на одговор на горње питање, зашто ИСМР крије имена и презимена особа које је наводно идентификовала? Објављивањем њихових имена бар би се омогућило да они буду скинути са спискова несталих лица, а додатна корист од тога, претрагом матичних бројева, била би могућност да се утврди да ли су та лица још увек жива и да ли су икада постојала.
- [3] Када ће ИСМР своје узорке уступити независним лабораторијама како би резултати тих анализа могли бити независно проверени и да јавност и судови више не би морали да их примају на веру, као што је то био обичај са догмама у средњем веку?
- [4] Када ће ИСМР своју лабораторију у Тузли отворити међународним инспекторима да би они могли проверити квалитет њеног рада и издати јој професионални сертификат без којег ни једна ДНК лабораторија на свету не би смела да функционише?
- [5] Када ће ИСМР престати да се игра са термином ”нестали” и да га злоупотребава као да је његово значење исатоветно појму ”погубљен”? (Прилог 6, саопштење ИСМР од 11.

јула 2011 објављено у сарајевском „Ослобођењу“.) Зашто ИСМР, а то значи комисија за „нестала лица“, ствара лажан утисак да се ДНК технологијом може постићи нешто више од пуке идентификације посмртних остатака и зашто ИСМР јавност и судове води у заблуду да се помоћу ДНК могу утврдити и начин и време смрти, када је то немогуће? А пошто то јесте немогуће, зашто ИСМР подржава лажан утисак да је његовом технологијом могуће установити да су наводно идентификована лица била стрељана и да се то догодило баш после 11. јула 1995. у околини Сребренице?

Шта је то што трибунал и ICMP крију?

Када у вези са показивањем кључних доказа почну да се ређају процесни марифетлуци, то је непогрешиви наговештај да са доказном грађом нешто није у реду. Илустративан пример који би се у вези са тиме могао навести потиче из праксе Хашког трибунала. Односи се на доступност најважнијих материјалних доказа у вези са Сребреницом и на блокирање права оптуженог да оствари увид у те доказе и да их независно провери. Околности које ћемо изнети воде постављању оправданог питања да ли, пред Хашким Трибуналом, између тужилаштва и одбране, који су формално гледано странке у поступку, постоји нешто налик на институт једнакости по оружју. Међутим, то уједно покреће и друга питања, много шире природе. На пример, да ли је Хашком трибуналу преостала трунка од професионалног интегритета? Између тужилаштва и судског већа, постоји ли функционална разлика, или су та два органа нераздвојно спојена и делују солидарно, малтене као удружени подухват за постизање истог циља, на штету оптуженог?

Да укратко одредимо оквир за разматрања које следе. Током скоро четири године на суђењу Радовану Караџићу водила се интензивна расправа око начина коришћења и могућности провере ДНК узорака на које се Тужилаштво позива као кључан доказ у поступку. Поред аутопсијских извештаја, ови узорци су најважнији форензички доказ Тужилаштва у задњих четири сребреничких предмета.⁵⁸ Форензички материјал у неком виду главна је подлога за тврдњу тужилаштва да је преко 6,000 „несталих лица” из енклаве Сребреница успешно идентификовано. Документовање хиљада

несталих, који су затим глатко проглашени за погубљене, чини материјалну основу за тврдњу да се у Сребреници догодио геноцид.

То је и основни разлог зашто се сви подаци који се односе на стање ексхумираних посмртних остатака и идентификацију несталих лица, уколико се пред судом користе као доказ за геноцид који се импутира оптуженом Караџићу, морају ставити на располагање одбрани. Право на потпун увид у доказе супротне стране нешто је што се подразумева. То подједнако важи за истрагу масовног као и појединачног убиства. У оба случаја, цивилизовано правосуђе оптуженом признаје безусловно право да доказну грађу која се користи против њега прегледа и провери.

Свесни те чињенице, аутори *Правилника о доказима и процедури* Хашког трибунала уградили су Правило 66 (Б), одредбу која тај принцип из цивилизоване праксе привидно уважава. У Правилу 66 (Б) стоји:

„На захтев, Тужилац ће одбрани омогућити увид у све књиге, документе, фотографије и опипљиве предмете у поседу Тужиоца који су од материјалног значаја за припрему одбране, или које Тужилац намерава да користи као доказ на суђењу...”⁵⁹

Летимичан преглед јуриспруденције Трибунала показује да се Правило 66 (Б) тумачи у најширем могућем смислу. Тако у предмету *Багосора*, пред трибуналом у Руанди, жалбено веће одбацује покушај тужилаштва да ово правило примени рестриктивно и на штету оптуженог, па каже:

„Жалбено веће обавезе Тужилаштва по Правилу 66 (Б) рутински тумачи у широком смислу и у складу са очигледним значењем. Ништа у Правилу 66 (Б) не ограничава право оптуженог на увид искључиво у материјал који се односи на главне тачке оптужнице (case-in-chief). Пре би се рекло да је то правило формулисано

59 МКТБЈ, Rules of procedure and evidence, http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev48_en.pdf

много шире пошто подразумева ствари од материјалног значаја за припрему одбране и [које тужилаштво] намерава да користи као доказ на суђењу.”⁶⁰

Непотребно је подсећати да је у предмету Караџић верификација жртва централна, а не периферна тачка из оптужнице.

Широко тумачење потврђено је такође у одлуци већа МКТБЈ у предмету Станишић, 11. марта 2011, где стоји:

„Правило 66 (Б) Правилника Тужиоцу налаже да, на основу поднетог захтева, одбрани омогући увид у све врсте докумената у Тужиочевом поседу уколико су од материјалног значаја за припрему предмета одбране. Материјал...(1) мора бити релевантан или можда релевантан у односу на неко спорно питање...”⁶¹

Како видимо, приликом решавања овог питања у предмету Станишић правило се тумачи још шире. Сама могућност да је тражени материјал релевантан довољно је да мора бити уступљен одбрани. У предмету Караџић реч је о врло спорним ДНК доказима, а њихова релевантност за успешно извођење доказног поступка одбране уопште није хипотетичка (мада би, по тумачењу Станишићевог већа, и то било довољно). Значај провере тих доказа је суштински зато што се ради о могућности оптуженог да успешно оспорава главну тачку у оптужници.

Било би упутно укратко изложити и позадину овог питања. Између 1996. и 2001. током првог таласа пропагандне еуфорије о „сребреничком геноциду”, када се још сматрало да ће се до

60 ICTY, DECISION ON INTERLOCUTORY APPEAL RELATING TO DISCLOSURE UNDER RULE 66(B) OF THE TRIBUNAL’S RULES OF PROCEDURE AND EVIDENCE, предмет ICTR-98-41-AR73, 25. септембар 2006.

61 ICTY, DECISION ON STANISIC REQUEST FOR ORDER OF DISCLOSURE OF MATERIALS RELATED TO THE ADMISSIBILITY OF THE EXPERT REPORT OF REYNAUD THEUNENS, докуменат D28796-D28787.

неопходних материјалних доказа релативно брзо и лако доћи, форензички тимови Тужилаштва Хашког трибунала обавили су низ ексхумација на терену. Резултат тих ископавања био је видно разочаравајући. Уместо очекиваних 8,000 лешева са прострелним ранама које указују на стрељање, вештаци Тужилаштва успели су да саставе аутопсијске извештаје за 3,568 „случајева”. Скоро половина тих „случајева” уопште не представља по једну стрељану особу, већ се састоји од по неколико костију за које је немогуће утврдити узрок смрти. Међутим, анализом броја бутних костију у масовним гробницама установљено је не само да је у њима било укупно око 1,920 ексхумираних особа, већ и то да су по образцу рађавања врло хетерогени. Аутопсијски налази вештака Тужилаштва, у неколико стотина случајева, показују присутност рана које су конзистентне једино са погибијом у борбеним дејствима и неуклопиве у хипотезу о стрељању. Тужилаштво, и судска већа која су му била наклоњена, нашли су се у дилеми како да докажу унапред разглашену цифру од 7,000 до 8,000 стрељаних особа, без чега наратив о сребреничком геноциду губи кредибилитет.

Решење је нађено у ДНК упаривању огромне количине до тада још необрађених посмртних остатака (који су се претежно налазили на линији оружаног пробоја 28. дивизије Армије БиХ из Сребренице према Тузли средином јула 1995.) са узорцима које су донирали сродници несталих лица, пријављених непосредно после 11. јула 1995. Форензички вештаци Тужилаштва повукли су се са терена 2001. године, али њихову активност од тада преузели су и наставили *Институт за нестала лица БиХ* из Сарајева и „невладина организација” *ИСМР*, чија се главна лабораторија налази у Тузли. Процес даљњих ексхумација везано за Сребреницу и упаривање ДНК узорака са циљем идентификације несталих лица са тог подручја налази се под искључивом контролом ове две установе.

Треба напоменути две важне чињенице. *ИСМР* је организација која је 1996. основана на иницијативу бившег председника САД Била Клинтона, и од тада се на њеном челу увек налази амерички

држављанин кога поставља Стејт департман.⁶² Да би се развејала природна сумња у пристрасност организације оваквог профила, ИСМР би морао бити максимално отворен у свом раду, али то није. Друго, ДНК упаривање – чак и да је беспрекорно урађено – не разрешава кључно питање у кривичном поступку: време и начин смрти. Највише што ДНК може је да утврди биолошку везу између упарених посмртних остатака и блиских сродника и да омогући реасоцијацију делова истог тела. Специјалистима је све то познато, али циљна група нису они већ најшира јавност код које примена напредне технологије на решавање Сребренице треба да произведе илузију коначног и необоривог доказа.

Од суђења *Поповићу и другима*, аутопсијски извештаји, чији резултати са становишта Тужилаштва нису потпуно задовољавајући, померени су у други план. Од тада, ДНК докази, прикупљени и обрађени у тузланској лабораторији ИСМР, постају главни експонат у прилог тези да се у Сребреници догодио геноцид и да је погубљено 7,000 до 8,000 особа. Како се ређају сребреничка суђења, Тужилаштво износи све већи број „идентификација” из лабораторије ИСМР, направљених наводно упаривањем биолошких узорака. Тренутно, та цифра износи око 6,600, дакле надамак задатом циљу.

Коришћењем ДНК технологије на начин који превазилази њене стварне научне капацитете учвршћује се илузија да је политички најважнија тачка сребреничке оптужнице унапред доказана, чак пре формалног окончања суђења, рецимо Ратку Младићу. То је убедљив разлог више зашто одбрана свим расположивим средствима мора инсистирати на независној провери ових података. То обухвата не само веродостојност упаривања биолошких узорака већ и аутентичност наводно идентификованих особа. Да ли су сви на списку идентификованих заиста постојали или међу њима има и измишљених идентитета? Без увида у физичку базу података,

62 <http://www.novinar.de/2010/06/20/srebrenica-dekonstrukcija-jednog-virtuelnog-genocida.htm>. Најава Стејт департмана о именовању Џима Кимсија на положај директора ИСМР налази се на с. 165.

одбрана не може да оствари своје право да истражи аутентичност сваке појединачне жртве.

Дакле, потребне су две ствари. Прво, одбрани се морају доставити сви биолошки узорци на основу којих Тужилаштво тврди да је било смртних исхода за које је оптужени кривично одговоран. Одбрана затим треба да ангажује независну лабораторију која ће проверити свако од наводних упаривања. Ако независна лабораторија коришћењем достављених биолошких узорака добије исти резултат као IСМР, упаривање и идентификација су успешни, у противном – нису. Друго, ако су та лица упаривањем стварно идентификована, онда се помоћу матичних бројева и на друге начине мора извршити провера да ли су заиста мртва. Да би то било могуће, Тужилаштво је дужно да одбрани достави не цифру него поименични списак.

Овај други услов формално јесте задовољен, али на начин који илуструје обструкционизам Трибунала зато што је свака могућност провере опет блокирана. Мада одбрана јесте добила наводни списак са именима и презименима идентификованих лица (међутим без других битних података који су неопходни за ефикасну проверу, као што је матични број) то је било под строгим условом да га само чланови тима одбране могу видети. Показивање тих података другим особама кажњиво је као чин непоштовања суда. Тај услов искључује ангажовање државних органа и низа других неопходних лица да би се могло проверити стварно стање у огромној групи од 6,600 особа које су наводно не само „идентификоване” већ се за њих износи и низ других значајних тврдњи у вези са временом и начином смрти. Списак је достављен, али мора остати у фиоци тима одбране, што значи да је аутентичност података и даље практично непроверљива.

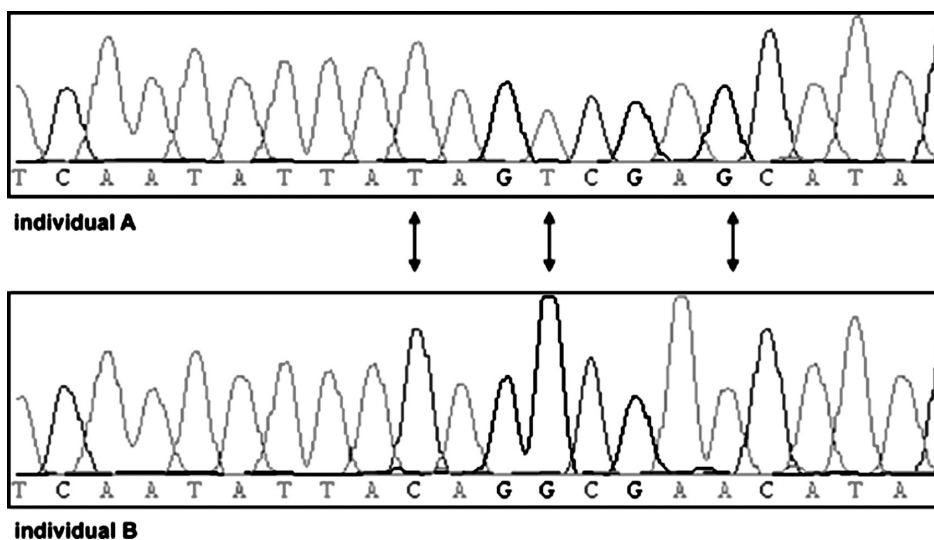
Као што је наглашено, тим одбране Радована Караџића је неколико године покушавао да изведе независну проверу наводних ДНК упаривања. При том, Караџићева одбрана није ни покушавала да се изричито и категорички позове на могућности које јој

Правило 66 (Б) теоретски пружа. Није захтевала да добије и провери у независној лабораторији *све* биолошке узорке. Таква очигледна и са правног становишта природна решења у Трибуналу су безперспективна. У октобру 2008. године, одбрана у предмету *Поповић* је нешто слично покушала и била је глатко одбијена.⁶³ Разлог који је веће тада навело за своју одлуку фрапантан је, да се најблаже изразимо. Уједно, том приликом је изашла на видело и једна врло значајна чињеница: ДНК материјал на који се Тужилаштво у свом доказном поступку позива – биолошки узорци што их је ИСМР наводно у својој лабораторији успешно упарио – уопште се не налази у поседу Тужилаштва већ су похрањени у просторијама ИСМР у Тузли. Та чињеница већу широм отвара врата за беспримеран софизам. Пошто се Правило 66 (Б) односи искључиво на обавезе Тужилаштва, позивање на то правило је „погрешно” када се тражени материјал налази под контролом неког трећег. Али то уједно значи и нешто још. Уместо проверљивих узорака, Тужилаштво већу и одбрани подмеће као доказ само електроферограме⁶⁴ наводних резултата. Електроферограм је графикон где се упоредо приказује распоред генома код две упарене особе да би се на тај начин установио степен подударности, или сродства, међу њима. Електроферограми су слике на листовима папира, а не експериментално проверљив лабораторијски податак. Од тих листова папира одбрана и њени вештаци немају никакве користи. На њима

63 ICTY, *DECISION ON POPOVIC'S MOTION FOR DISCLOSURE PURSUANT TO RULE 66 (B) AND REQUEST TO FILE AN ADDENDUM TO PROFESSOR STOJKOVIC'S EXPERT REPORT*, докуменат D24052-D24047.

64 Графикон где је упоредно приказан распоред генома код две особе како би се установио степен подударности, или сродства, међу њима: <http://www.google.ba/search?q=electropherogram+analysis&hl=sr&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=eG44UZatL4ny4QTt3YDgCA&ved=0CEIQsAQ&biw=986&bih=718#imgrc=BPnqvxIHvhp-J2M%3A%3BIF3XARs49BGtdM%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.accessscience.com%252FloadBinary.aspx%253Ffilename%253DYB030170FG0020.gif%3Bhttp%253A%252F%252Fwww.accessscience.com%252Fsearch.aspx%253Ftopic%253DMED%253AFORENS%2526term%253DForensic%252Bmitochondrial%252BDNA%252Banalysis%3B537%3B303>

је нацртано само оно што тезама Тужилаштва и ИСМР одговара и што они желе да прикажу.

Електроферограм

Штавише, под видом доказа Тужилаштво предочава, а у предмету *Поповић* веће је ту праксу прихватило, материјал који ни само није видело, а још мање проверило. То је 2009. године у судници јавно потврдила тужилац Хилдегард Ерц-Рецлаф, реагујући на Караџићев захтев да му Тужилаштво уступи изворни ДНК материјал: „ИСМР ни нама није доставио ДНК, тако да није тачно да су га они дали нама, а другима не.”⁶⁵ У Хашком трибуналу Тужилаштво доказе нуди на слепо, а оптужени је принуђен да се од таквих доказа на слепо брани.

Уместо да води унапред изгубљену битку за све биолошке узорке (*raw data*), на шта има апсолутно право, да би показала кооперативност Караџићева одбрана је пристала на компромис. Уместо 6,600, требало је да добије само 300 (што је око 5 одсто) насумице одабраних узорака. Па чак и то одбрани се уступа само

65 *Тужилац против Караџића*, Статусна конференција, 23. јули 2009, с. 364, алинеје 21-23.

под условом добијања писмене сагласности сродника који су свој узорак донирали за упаривање. Ни под најидеалнијим условима овакав компромис одбрани не би донео никакву корист. Чак када би се независним тестирањем утврдило да је свака од 300 идентификација погрешна, Тужилаштво би на то врло логично одговорило да у досијеу има још 6,300 за које није утврђено да су погрешне и да је то довољна база за злочин огромних размера. Међутим, ни уступање Караџићу тако мизерног броја узорака није прошло без проблема. Уз разне изговоре, одбрана ни њих није добила у целисти, као што је договором било предвиђено.

Караџић је тада одлучио да покуша да искористи други механизам, Правило 54, не би ли нешто постигао. Пошто је, као што смо видели, Правило 66 (Б) без дејства када су у питању сребренички оптуженици, Караџић је већу поднео захтев, ако већ не може Тужилаштву, да барем изда обавезујући налог, или „супину“ (*subpoena*), правило предвиђа обе варијанте, лабораторији ИСМР да одбрани преда, ако не 6,600, онда барем свих договорених 300 ДНК узорака. Али ни то му није уродило плодом.⁶⁶

Уместо упуштања у јалове техничке разлоге зашто је Караџић опет био одбијен, за проучавање начина рада овог јединственог суда много је продуктивније да се позабавимо карактеристичним ставовима из одлуке претресног већа од 4. марта 2013.

Али прво, два репрезентативна пасуса које Веће цитира из поднеска Тужилаштва као одговор на Караџићев захтев. „Оптужени,” каже Тужилаштво, „није успео да докаже да му је информација коју захтева [ради се о разлици између договореног и понуђеног броја узорака – н. пр.] неопходна за оспоравање методологије ИСМР зато што ИСМР оптуженом ипак може да достави на тестирање око 150 случајева, што представља репрезентативну цифру

66 ICTY, *Decision on the Accused's Motion for Binding Order to International Commission for Missing Persons*, докуменат D73367 - D73354, у продужетку Одлука.

прихватљивих размера.”⁶⁷ У продужетку, Тужилаштво оптуженог Караџића оштро кори зато што „злоупотребљава питање сагласности [сродника који су дали свој узорак – н. пр.] да би се произвео утисак да се чврсти докази оправдано могу искључити из разматрања зато што се користе, наводно, на начин који није фер.”⁶⁸

Ако су ти докази толико „чврсти”, зашто их не покажу? Као примери менталитета главних актера у хашком процесу, ови ставови су драгоцени. За 150 ДНК узорака, на једвите јаде изнуђених, тврди се да у кохорти од 6,600 представљају „репрезентативну цифру прихватљивих размера”. Став др Караџића, да је писмена сагласност родбине пуки изговор зато што Веће има сва потребна овлашћења да обавезујућим налогом нареди достављање доказа, без обзира на мишљење родбине, Тужилаштво проглашава за „злоупотребу” процеса. Легитиман захтев, заснован на Правилнику, представљен је као махинација којој одбрана прибегава да би произвела „утисак”.

Коментари већа још су занимљивији. „Оптужени,” каже Веће, „не пружа никакав основ за своју забринутост да би ИСМР могао изманипулисати базу података, или резултате, на начин који би поткрепио његове закључке...” Затим се Веће прави невешто: „... годинама, док је трајала расправа у вези са ИСМР, оптужени ни једном није навео специфичну теорију о начину како би се та превара могла извести, ко би је извршио и какве би побуде могле стајати иза тога.”⁶⁹

На „наивно” вајкање судског већа није тешко пружити адекватан одговор. Када су у питању поузданост резултата ИСМР и могућност преваре, ради се о непроверљивим тврдњама које потичу из извора блиског једној од ратујућих страна у сукобу на територији БиХ. Амерички авиони су бомбардовали положаје босанских Срба. ИСМР је уско повезан са структурама америчке владе.

67 Одлука, пар. 6.

68 Одлука, пар. 7.

69 Одлука, пар. 29.

Основао га је Бил Клинтон, а руководиоци су увек вашингтонски инсајдери у блиској вези са Стејт департманом. То све указује на организацију која је продужена рука једне од страна у сукобу. Тврди да је помоћу ДНК идентификовала одређени број жртава, али упорно одбија да дозволи да се њени резултати подвргну независној научној анализи. Није ли то довољно Већу да препозна сукоб интереса и да све налазе који потичу из таквог извора, уколико нису независно проверени – одбаци?

У наставку свог разматрања Караџићевог захтева, Веће каже:

„...морало би се доказати [да би се задовољили критеријуми за супину – н. пр.] да су тражени подаци корисни материјално, а не само у одређеној мери или делимично. Другим речима, треба показати да би оптуженом могли бити од знатне користи у вези са неким јасно дефинисаним питањем које је релевантно у овом судском процесу.”⁷⁰

У процесу где је геноцид главна тачка оптужнице, има ли, поред постојања намере, ишта од веће материјалне користи за оптуженог и за судски процес у целини од одговора на питање о броју стварних жртава?

И најзад, што би се на руском рекло, „кульминационный пункт” у резонувању Караџићевих судија: „По мишљењу већа, ИСМР је оптуженом већ доставио довољан број узорака за тестирање у сврху провере резултата ИСМР.”⁷¹

Другим речима, нека оптужени престане да се без основа буни.

Могућност оптуженог Караџића (а, подразумева се, и Младића) да стекне увид у најважнији доказни материјал против њега блокирана је на сваком кораку. Ако неко располаже чврстим

70 Одлука, пар. 34.

71 Одлука, пар. 34.

доказима, он се не боји провере и не разрађује сложени систем препрека, као што Хашко тужилаштво то упорно чини.

Тужилаштво онемогућава редовну примену *Правилника* и систематски избегава обавезу да одбрани у потпуности обелодани своје доказе. Уз сарадњу већа, Тужилаштво уместо доказа подноси безначајне листове папира где су наводни резултати ДНК идентификација само сумаризовани и шематски приказани. Такви неозбиљни „докази” требало би да послуже као основ за пресуђивање геноцида и потенцијално доживотне осуде. Професионално и морално банкротство Хашког трибунала је потпуно и очигледно.

Сарадник „Историјског пројекта Сребреница” из Сједињених Држава, Анди Вилкоксон, овако коментарише наведену одлуку већа у предмету Карацић:

„Одлуке као што је ова не наносе онолико штете Карацићу колико дискредитују сам Трибунал. Већина особа које имају осећај за праведност схвата, ако ћете некога оптужити за злочин, онда му морате пружити могућност да прегледа и тестира доказе који се користе против њега. Када Трибунал осуди Карацића на основу ДНК доказа за које му је ускратио могућност провере, то ће се лоше одразити на кредибилитет пресуде.

„Пресуда која се ослања на непроверљиве ДНК доказе и пресретнуте разговоре без тонских снимака неће убедити никога. Људи ће се на оваква суђења освртати на исти начин као што гледају на некадашњи преки суд британске монархије, *Star Chamber*, или инквизиторска саслушања сенатора Макартија педесетих година.

„Долази дан када ће се политичке страсти стишати и када ће историчари сести да на миру прочитају доказни материјал и пресуде. Можда ће до тада проћи још доста времена, али то ће се неминовно догодити.”

Тешко да би се овоме могло ишта додати.

Како Хашки трибунал производи доказе?

Постоје најмање три важна разлога зашто Сребреницу треба подвргнути беспощедној критичкој деконструкцији⁷² све док не дођемо до потпуне истине.

Правни. Интегритет међународног правног система биће озбиљно компромитован уколико остану неоспорени резултати рада једног политичког инструмента какав је Међународни кривични суд за бившу Југославију. Прећутно прихватање његове непрофесионалне праксе довешће до општег снижавања правних критерија, поставиће низ опасних преседана и послаће поруку да су међународне правне институције фарса и да их може инструментализовати некажњено свако ко је у даном тренутку носилац хегемонистичког утицаја у свету. Ако установи коју је бивши председник Милошевић, на свом живописном, али у овом случају ненамерно савршеном енглеском назвао „лажним трибуналом” (false tribunal), буде допуштено да се кити незаслуженим угледом, будућност међународне правне науке неће бити сјајна. Прописно конституисани међународни правни органи, који раде ускладу са утврђеним принципима међународне правне науке, биће компромитовани сваком везом са МКТБЈ.

Историјски. Када корумпирани политика и новинарство делују руку под руку са корумпираним судством, резултат је, бар на неко време, лажна слика историјских збивања. Тај лажни историјски запис онда служи као позадина за лажне анализе и за неподношљиво лицемерно моралисање о политичким грешкама које су наводно омогућиле да се један такав ужас као што је Сребреница

72 За опсежнију расправу на ову тему, препоручује се монографија „Сребреница: деконструкција једног виртуелног геноцида,” од аутора Стефана Каргановића и Љубише Симића, Београд 2010.

догоди.⁷³ Наравно, не постоји ни трун искренности нити истинске самокритичности у тим театралним бесмислицама.⁷⁴ Стварна сврха хипокритичког самокажњавања јесте да се створи квази моралистичко образложење за бахату агресију и проактивне нападе било где на земаљској кугли. Лажно образложење које се позива на Сребреницу агресорима дозвољава да тврде да су њихови поступци, који потпуно газе норме међународног права, у ствари оправдане мере будући да су предузете из разлога дубоке привржености хуманитарном императиву да се више не сме допустити понављање „Сребренице”. Практичан резултат ове лажне хуманитарне бриге, у чијој позадини се налазе лажи о „лекцијама из Сребренице”, да поменемо само неке примере, јесу убијања у Фалуци, мучионице у Гвантанаму, окупација и уништавање Ирака и убиство око милион његових становника, разарање Либије и Сирије, те мучеништво људи у Авганистану.⁷⁵ Ово су само неке од употреба Сребренице (како би то рекла Дајана Џонстон) на геополитичком плану. Локално гледано, она има и другу употребу, као инструмент политичке

73 Видети *Newsday*, ”Ратни злочини у САД”, 12. март 2006: ”Прошле године је на 10. годишњицу масакра, британски секретар иностраних послова, Џек Строу, признао неуспех и извинио се. „Срамота је међународне заједнице да се ово зло десило пред нашим носом а да нисмо довољно урадили”, рекао је. „Изражавам огорчено жаљење и искрено ми је жао због свега.” Строу се покајао за своје неделовање у Сребреници 1995. године, а четири године касније постао је један од најагресивнијих заговарача НАТО-ове бесправне агресије против Савезне Републике Југославије.

74 Покајнички „државници” и јавне личности које гледамо у овим срцепарајућим сценама моралног позоришта представљају, наравно, земље које су у скоријој историји биле огдоворне за уништавање племена, народа и цивилизација у мери која превазилази чак и најпретеранији људски данак у Сребреници.

75 Илегална тромесечна кампања бомбардовања Савезне Републике Југославије, 1999. године, под циничним изговором да има за циљ спречавање предстојећег геноцида косовских Албанаца, још је један пример злочиначког понашања који је однео много живота и проузроковао велику патњу и разарање, што је такође директно повезано са „сребреничким образложењем” за ткз. хуманитарну интервенцију.

уцене и моралног притиска на један мали и храбри народ чије одбијање да сарађује ремети планове садашњих хегемона, као што се тврдоглаво противљење њихових родитеља пре 70 година озбиљно косило са плановима хегемона те епохе. „Сребреница” је главни политички и морални инструмент који се сада користи за контролисање српске политичке елите и за систематско покоривање српског народа. Стварање и наметање лажног историјског записа релевантних догађаја неопходно је за успех тог пројекта.

Зато првосвештеници лажног сребреничког култа будно мотре на најмањи наговештај критичког размишљања, било где, о њиховој лажној конструкцији. Они одмах затим претећи реагују да је сваки „покушај ревизије историјских чињеница” у вези са Сребреницом – строго забрањен!⁷⁶ Неки од механизма, како они по мери својих пропагандних потреба те „чињенице” фабрикују, илустровани су у продужетку.

Морални. Од свих циничних злоупотреба Сребренице, далеко најокрутнија је морална. Искориштена је да окаља целу једну нацију најсуровијим злочином који се може починити. Моћна машинерија пропаганде, политике и судства активирана је искључиво у сврху стварања једне срамне обмане која се онда потврђује као „истина” у интеракцији политичких и квазиправних установа

76 Чим је Влада Републике Српске у априлу 2010. године започела интензивно истраживање праве судбине „несталих” из Сребренице, чији се неразјашњени статус прећутно користи да би се број стрељаних увећао и приближио магичној цифри од 8,000, Високи представник у БиХ, Валентин Инцко, реаговао је са оштрим саопштењем да се неће толерисати „одвратни покушај оспоравања чињенице да се у Сребреници догодио геноцид намерним кривотворењем историјских и правних чињеница”. (Видети: <http://www.balkaninsight.com/en/main/news/27480/>) Важно је истаћи да је Инцко реаговао пре него што су органи РС донели било какав закључак, дакле на саму могућност да би се истраживањем могло доћи до резултата који нису у складу са освештаним „чињеницама” званичне приче. Када је у питању Сребреница, принципи научне методе и слободе критичког испитивања не важе; на снази је милитантни догматизам из најтамнијих периода Средњег века.

доминирајућег светског поретка. Они који је требало да имају користи од ове шараде, босански муслимани, нису добили ништа. Баш као и када је 1995. године руководство у Сарајеву безосећајно напустило становништво сребреничке енклаве у склопу неке политичке комбинације за окончање рата, босанске муслимане су као групу изманипулисали на глобалном нивоу и њихови брижни западни „заштитници”, а да већина њих тога није ни свесна.⁷⁷ Резултат је имплицитно реваншистичко подстицање на узајамни покољ у целој Босни, са посебном суровошћу у подручју Сребренице, што је затровало односе међу комшијама и поставило темеље дугорочној нестабилности региона, којим се, услед свега тога, од сада једино може управљати интервенцијом страних арбитра. „Сребреница” је творевина која има вишеструку сврху.

Да резимирамо, опаки мит који су креатори „Сребренице” створили генерисао је опасне преседане: лажну судску праксу, лажну историју и лажни међународни „морал.”

Фабриковање „чињеница”. Основни задатак суда у предмету који разматра је да утврди чињенице. Поуздано утврђене чињенице су полазна тачка за сваку даљу озбиљну правну анализу. Без поуздане чињеничне подлоге, сви даљи закључци суда проблематични су и спорни. Утврђивање чињеница делимично регулишу процесна правила која се на ту материју односе, а делимично обичајне норме судске праксе. Када при разматрању чињеница преовлађују правилник доказног поступка и обичајне норме судске

77 Бошњаке је Алија Изетбеговић повео у рат обећавајући им да ће изаћи као доминантан чинилац у независној Босни и Херцеговини. Чињеница да су на крају ипак морали да се помире са нешто мање од четвртине територије, и то чак у нефункционалној заједници са Хрватима, говори довољно о томе како су прошли у том сукобу. Ако имају имало осећаја за муслиманску солидарност, требало би да буду повређени јасним узрочно-последичним односом између лажног сценарија „геноцида” у Сребреници и веома стварног убијања стотина хиљада муслимана у другим земљама, што би било врло тешко извести без хуманитарног изговора за интервенцију, чему је наводна „лекција из Сребренице” знатно допринела.

праксе, шансе су повећане да ће чињенице које се констатују бити поуздане и да ће закључци суда који се на такве чињенице ослањају бити чврсти. У противном, не.

За разлику од нормалних и неполитичких судова у националним јурисдикцијама, Хашки трибунал се не ограничава на пуко утврђивање чињеница, изведено на прописан и опште прихваћен начин. Имајући у виду специфичне потребе и задатке Трибунала, то је разумљиво. Када би се Трибунал ограничавао на норме професионалне праксе, указала би се стварна опасност да он не би имао довољно материјала да гради унапред зацртане закључке, које затим претаче у своје „пресуде”. Зато Хашки трибунал прибегава једном крајње нерегуларном поступку: чињенице које су му неопходне он производи и проглашава по потреби. На тај начин он „запушава рупе” (а оне су често многобројне и зјапеће) у оптужницама и у диспозитиву својих пресуда и фабрикује привидну основу за унапред донете закључке.

Приказаћемо на основу неколико примера како тај противправни систем у Хагу обавља свој посао. Заглушујућа пропаганда у вези са „8,000 стрељаних бошњачких заробљеника” (касније преправљено у емотивну фразу: 8,000 мушкараца и дечака) не допушта могућност да се нека елементарна питања поставе и разборито претресу. Једно од најважнијих међу њима гласи: када су, где, и како, српске снаге заробиле тако велики број људи да би их затим могле стрељати? Без претходног масовног заробљавања, нема ни накнадног масовног стрељања. Да бисте могли да стрељате 8,000 људи, ви морате прво да их заробите.

Како Хашки трибунал решава питање заробљеника а то значи, пре свега, њиховог стварног броја? У пресуди генералу Кристићу, која је неколико стотина страница дуга, то централно питање третира се врло лаконски, *en passant*, као да се ради о некој споредној ствари, у свега једном параграфу – 83. Ако идемо трагом фуснота у тој пресуди, видећемо да се веће за закључак о постојању 6,000 заробљеника ослања на свега четири извора:

Прво, доказни предмет 523.27, што би требало да буде пресретнути разговор на основу којег произилази да су српске снаге већ 13. јула имале под својом контролом око 6,000 заробљеника.

Међутим, проблем са доказним предметом Р 523 (.27 се односи на редни број разговора о којем је реч) јесте то да се он помиње само у првостепеној пресуди, али нигде у транскрипту суђења, нити доказни предмет Р 523 постоји у бази података коју Трибунал води за Крстићев предмет. На списку пресретнутих разговора за 13. јули такође нема помена од овог документа.

То оставља као могућност да је тај доказни предмет био уведен на затвореној седници или под печатом. Да је био уведен на отвореном заседању, секретар суда би гласно навео његов број, па би у транскрипту ипак остао неки траг. У сваком случају, а то је једино битно, овај докуменат, где се наводно помиње критична цифра од 6,000 заробљеника, недоступан је и непроверљив. То је исто као и да не постоји.

Други ослонац за закључак већа у предмету Крстић везано за број заробљеника пре него што су почела погубљења је сведочење пуковника Франкена, заменика команданта холандског батаљона у сребреничкој енклави у периоду њеног заузимања јула 1995. године.

Када је сведочио 4. априла, 2000. године,⁷⁸ Франкен је изјавио да му је цифру од 6,000 заробљених Муслимана саопштио извесни српски мајор Радослав Јанковић у разговору који су водили 14. јула. Мало раније, за тог истог официра Франкен каже да му се „чинио да је он био централна личност на српској страни.”⁷⁹ Ако је мајор Јанковић заиста био тако „централна личност” као што Франкен мисли, њему је пошло за руком да до сада остане потпуно незапажен у сребреничкој причи.⁸⁰

78 Транскрипт, с. 2050

79 Транскрипт, с. 2032

80 У децембру 2015. Тужилаштво Суда БиХ напоскон се присетило

Сада се постављају важна питања: ко је заправо био тај српски официр Јанковић и на основу чега је он на Франкена оставио утисак да је „централна личност”? На каквом је он положају могао бити да би располагао податком овакве врсте?⁸¹ А и да јесте био на таквом положају, као професионалац зар би био толико брбљив да тако деликатне информације, док је операција још у току, открива неком страном официру? Најзад, питање које је најважније: зашто би се Трибунал задовољио нечијим исказом из друге руке о томе шта је неко рекао, и то у вези са информацијом која је од прворазредног значаја за чињеничку подлогу на којој цео предмет почива? Зашто Трибунал није наредио Јанковићу да дође да сведочи да би веће његов исказ могло да чује и оцени из прве руке? Трибунал је имао све потребне ингеренције (и у разним другим приликама он их је без оклевања користио) да Јанковићу изда наређење, под претњом казне за непоштовање суда, да дође у Хаг и да лично посведочи на околности које су му наводно биле познате у вези са бројем муслиманских заробљеника.

Уместо тога, по једном кључном питању веће је пуну веру поклонило рекла-казала исказу и такав исказ је уградило у своју пресуду, као да је то проверена и веродостојна чињеница.

Треће, сведочење војног вештака Тужилаштва, Вилијама Батлера, преко кога је уведен наводни пресретнути разговор од

пук. Радослава Јанковића па је, по неким новинарским извештајима, против њега подигло оптужницу за „кривично дело помагања у извршењу геноцида над Бошњацима у Сребреници у јулу 1995. године.” (*Старт*, 25. фебруар 2016.) За сада, друге појединости о овом предмету нису познате а околност да се чекало скоро две деценије да се покрене поступак против тако важне личности изазива збуњеност.

81 У наведеном новинском извештају стоји само да је Јанковић био „обавештајни официр и преводилац генерала Ратка Младића за енглески језик” (*Старт*, *op. cit.*). Знање енглеског језика би га свакако квалификовало за вођење разговора са Франкеном, али без додатних појединости његов статус „обавештајног официра,” на први поглед, сам по себи није довољан за упућеност у податке овако поверљиве природе.

18. јула⁸² где српски саговорници помињу да је „4,000 до 5,000 заробљеника” завршило са смртним исходом. Сврха тог навода је да појача утисак да је ВРС морала имати огроман број заробљеника ако је успела да до 18. јула тако велики број побије.

Важно је напоменути да Батлер у својој експертизи користи енглески превод пресретнутог разговора, где се за смртни исход користи фраза ”kicked the bucket.” Мало даље, Батлер признаје да не говори српски (односно БХС, званични комбиновани језик Трибунала) и да само „предпоставља” да kicked the bucket значи исто што и „убијени,” јер на основу његовог војног искуства „немогуће је да је ни приближно 4,000 или 5,000 могло настрадати у колони између 14. и 17. или 18. јула. Ја само могу да предпоставим,” наставља Батлер, „да се то односи на мушкарце Муслимане који су били пребачени у зону Зворничке бригаде, где су били стрељани.”⁸³

Интересантно је да је неколико година касније, под унакрсним испитивањем у предмету *Поповић*, Батлер ипак био принуђен да модификује свој став.⁸⁴ Он је тада признао да би било разборито претпоставити да је „...између 1,000 и 2,000 Бошњака могло страдати у борбеним дејствима” које је водила колона, што је ипак знатно ближе претходно „немогућим” цифрама. Затим, имамо извештаје посматрача УН и других тела, који су били сачињени практично истовремено са догађајима на које се односе, где се по разним изворима број настрадалих у борбеним дејствима процењује на око 3,000.⁸⁵ То је још ближе оној цифри настрадалих у легитимним борбеним дејствима за коју је у предмету *Крстић* Батлер тврдио да је „немогућа”.

82 Транскрипт, с. 5205

83 Исто.

84 *Поповић et al*, Транскрипт, 23. јануар 2008, с. 20251, алинеје 6-8

85 Видети, *United Nations, Sector NE Tuzla, Civil Affairs*, 17. јули, 1995, с. 2, EDS архивска ознака Хашког трибунала, R0433426; докуменат Хашког трибунала број R003-8723; докуменат Хашког трибунала број R043-3424

Према томе, ипак се чини да губици колоне нису били тако безначајни као што се у предмету *Крстић* веће трудило да их прикаже, како би умањивањем броја погинулих могло да увећа број наводно стрељаних, а да укупна цифра настрадалих не испадне баш потпуно нереална и апсурдна. Али да се вратимо на енглеску фразу *to kick the bucket*, коју, мада признаје да не говори језик на коме је био вођен разговор који анализира, Батлер тумачи у једном врло уском и одређеном смислу. Наиме, он у свом тумачењу децидно тврди да су у пресретнутом разговору саговорници могли имати на уму само једну ствар, а то су стрељани заробљеници, никако настрадали у борбама. Међутим, ту настају два проблема.

Као прво, у бази докумената Хашког трибунала нигде нема српског записа тог пресретнутог разговора. Услед тога, особе које владају изворним језиком не могу да провере његову садржину и да – за разлику од језички хендикепираног „вештака” Батлера – компетентно оцене његово право значење. У вези питања које је кључно, једини текст разговора који се користи као доказ постоји само у преводу на енглески, а то је језик којим се учесници у том наводном разговору сигурно нису служили.

Друго, да је „вештак” Батлер – који не говори језик подручја и догађаја које вештачи – имао мало истанчанији осећај за сопствени језик, њему би одмах пало у очи да је тумачење које суду нуди са становишта енглеског језика натегнуто и готово немогуће. На енглеском, ”*to kick the bucket*” значи умрети, са јаком сугестијом да је то било од болести, старости или неког другог природног узрока. У сваком случају, свако ко влада идиоматичним енглеским зна да та фраза не може да се односи на насилну смрт, што значи ни на погибију током борбених дејстава, ни на стрељање.

Зато је битно да неко ко говори српски, или БХС, како се год хоће, прочита изворни текст овог разговора да би га већу и широј јавности правилно протумачио. Али, као што смо истакли, у „транспарентном” правном амбијенту Хашког трибунала, то је

немогуће зато што у бази података Трибунала изворног текста овог разговора једноставно – нема.

Најзад, четврти доказ за цифру од 6,000 заробљених јесте наводни пресретнути разговор од 13. јула, 1995.⁸⁶ Овај „доказ” је интересантан зато што отворено указује на тенденциозност суда који се не устручава да искористи било шта, без обзира колико танко било, ако би само могло послужити као привидна потпора за унапред донете закључке.

У овом наводном разговору саговорници су означени као Х и У. Дакле, за разлику од мистериозног мајора Јанковића, њима се чак ни имена не знају. Зато, нити је могуће позвати их да потврде или одбаце разговор који им се приписује, нити је могуће проценити да ли су они заиста били у позицији да располажу подацима којима баратају. (Ово последње је питање од прворазредног значаја које би одмах поставио сваки озбиљан суд.) Ми чак не знамо ни да ли су стварно постојали. Дакле, по Тужилаштву, а веће то прихвати, анонимуси Х и У воде разговор у 17 30 часова 13. јула и У каже Х-у да се на три различите тачке налази „од прилике по 1,500 до 2,000” заробљеника, или „око 6,000” укупно.

Једна мала дигресија помоћи ће да се схвати игра Трибунала. Зашто им је потребно да покажу да су српске снаге држале „око 6,000” заробљеника баш у 17 30 часова 13. јула? Зато што је то практично последњи тренутак када је масовно заробљавање Муслимана из колоне још увек било могуће. Колона је, да се потсетимо, у јачини од 12,000 до 15,000 делимично наоружаних мушкараца пошла из села Шушњари у ноћи 11. на 12. јули, 1995. Предвече 13. јула колона је већ прешла цесту Братунац – Коњевић Поље и кретала се планинским пределима према Тузли. Од те тачке па на даље одвијала су се борбена дејства на заседама које је постављала ВРС, али осим заробљавања појединаца и мањих групица, на основу исказа преживелих припадника колоне није било масовних предаја српским снагама, нити има других извора који сугеришу

да је предаја таквих размера било. Ако је заробљавања у већим количинама и било, с обзиром на околности и конфигурацију терена она су се могла догодити само између Шушњара и Коњевић Поља, дакле до послеподнева 13. јула, па Трибунал сходно томе и конструише свој „доказни” материјал.

Али чак и тако, понуђени разговор два анонимуса не подржава у потпуности онакво тумачење какво одговара Трибуналу. За сваку од три тачке где су се наводно налазили заробљеници помиње се процена у распону од по 1,500 до 2,000 људи. Ако је суд из неког разлога и био склон да уважи податке безимених саговорника, он је ипак имао избор да се определи за ниже цифре, које укупно дају не шест него око 4,500 заробљених. На тај начин минимизовала би се могућност погрешке, или барем грешило би се на страни обазривости. Међутим, суд по сваку цену мора да испуни норму и да прикаже што већи број заробљених да би произвољна цифра побијених деловала веродостојније. Четири и по хиљаде је тек мало изнад половине норме и зато то не изгледа довољно упечатљиво. Сходно томе, суд бира и сабира оне бројеве који његовој замисли највише одговарају.

Међутим, та замисао је неодржива не само зато што се темељи на доказима који су исувише неозбиљни и танки, већ и зато што је целокупна конструкција догађаја у суштини нелогична. Пре свега, мало је вероватно да би око 1,500 српских војника, колико је учествовало у нападу на Сребреницу, успело да у наоружаној колони од 12,000 до 15,000 зароби 6,000 Муслимана.⁸⁷ Затим, ако су Муслимани – по званичној причи – одлучили да крену у пробој према Тузли из оправданог страха да ће их Срби на лицу места све побити, зашто би се они својим целатима масовно предавали, и то на само неколико километара од полазне тачке? Ако су били спремни да се предају, зашто нису остали и то учинили у Сребреници 11. јула, уместо да се без потребе окупљају у Шушњарима и крећу у пробој?

87 Заменик команданта холандског батаљона, мајор Франкен, процењује да је око 50 одсто припадника колоне „вероватно било наоружано.” *Тужилаштво против Крстића*, Транскрипт, с. 2029

У предмету *Крстић*, који је опште прихваћен као камен-темељац јуриспруденције Трибунала у вези са Сребреницом, и где се по први пут појављује правна квалификација геноцид, претресно веће у пресуди тврди да је на основу разматрања неколико извора склопило слику из које произилази да су већ 13. јула српске снаге у својим рукама држале око 6,000 заробљених Муслимана. Ако је то заиста тачно, то би створило неопходне услове за злочин који се српској страни приписује. Из тога се може проценити значај ове цифре. Шест хиљада заробљеника су људска резерва одакле жртве стрељања највећим делом треба да потекну.

Анализа овог сегмента првостепене пресуде у предмету *Крстић* не сугерише да српске снаге нису имале заробљенике. Али кључно питање гласи: колико их је било? Од барем приближног – али ипак поузданог – одговора на то питање зависи да ли је стрељање 8,000 заробљеника било изводљиво.⁸⁸ На онима који тврде да јесте било изводљиво лежи терет доказивања, *onus probandi*, да је било бар приближно онолико заробљеника колико и наводно стрељаних. Управо смо видели са каквим степеном професионалности Хашки трибунал то питање третира у предмету чији крунски закључак гласи да се у Сребреници догодио – геноцид.

Пример фабриковања доказа који смо у овом критичком осврту анализирали парадигматичан је за ширу праксу Хашког трибунала. Али ако желимо да се фокусирамо само на предмет *Крстић*, одакле је овај пример узет, и то је довољно. Приказан је не само механизам, како Трибунал попуњава рупе у свом доказном материјалу, већ и модус операнди, како се то привидно „легалујује”. А то се битно разликује од начина како би резоновало и поступао један професионалан суд.

88 Разлика од око 2,000 између наводне цифре заробљених и званичне цифре стрељаних не треба да збуњује. Тужилаштво тврди да су се поред организованих стрељања догађала и такозвана „опортунистичка убиства”, која би могла покрити ту разлику.

Пресретнута радио комуникација као доказ пред МКТБЈ

Поред „сателитских снимака” (за које се показало да то уопште нису, а у сваком случају су недоступне за вештачење), аутопсијских извештаја састављених између 1996. и 2001. године (када су нагло обустављена ископавања масовних гробница повезаних са Сребреницом јер више није остало шта да се ископа а бројке до којих се до тог часа стигло биле су много ниже од очекиваног збира), чувеног исказа „крунског сведока” Дражена Ердемовића (чији се последњи наступ на суђењу Караџићу 27. и 28. фебруара 2012. испоставио као фијаско), као и најновије смицалице МКТБЈ – поклапања ДНК које се не може независно проверити (први пут је уведено на суђењу Поповићу и осталима, и отад се немилице рекламира и лажно представља), још једна веома важна компонента доказног поступка на хашким суђењима јесте доказни материјал у форми пресретнутих разговора.

Детаљна анализа спорне употребе и осционе злоупотребе „пресретнутих разговора” у циљу поткрепљивања навода о злочиначкој кривици пред разним већима МКТБЈ тек треба да буде написана. Међутим, белешке које следе недвосмислено ће показати да ни ова форма доказа, на које се Тужилаштво рутински и снажно ослања не би ли оставило дојам да су његове оптужбе прецизне и непобитне, попут већине онога што се догађа у овој необичној судској установи, у ствари није оно што наводно представља.

Привид савесног промишљања у које се ради реда упуштају нека већа МКТБЈ навео би и осведоченог циника да помисли да су овде на делу ригорозни професионални стандарди и да се у корист оптуженог с пуном пажњом уважава свака процедурална танчина. Једна одлука у предмету *Караџић* наизглед иде у прилог таквом утиску.

Седамнаестог јануара 2012, приликом саслушања сведока Пајерса Такера, Веће је прихватило доказ Р4230, апстракт три пресретнута разговора из марта 1993, између, под бројем један, генерала Младића и оптуженог; под бројем два, Винка Пандуревића и генерала Миловановића; и под бројем три генерала Младића и Винка Пандуревића. У релевантном делу његове колажне изјаве у ком се помиње Доказ Р4230, Такер каже: „Речено ми је да је ово запис три разговора који је предала хрватска обавештајна служба”, а затим наставља о томе како се пресретнути разговори односе на састанак који је 11. марта 1993. имао са генералом Моријоном, Бранком Грујићем и Винком Пандуревићем.

Веће се позива на своје претходне одлуке да пресретнути материјали чине посебну категорију доказа који, пре него што се прихвате, захтевају додатну потврду аутентичности и поузданости од стране извора као што су релевантни оператер приликом пресретања или учесник у пресретнутом разговору. Веће сматра да апстракти пресретнутих разговора, као што је онај под бројем Р4230, спадају у исту категорију, те дакле аутентификација доказа Р4230 није била довољна за то да се он прихвати у оквиру сведочења Пајерса Такера. Веће стога мења своју одлуку од 17. јануара 2012. да прихвати Р4230 и наређује да ти документи буду послати на идентификацију обележени као MFI Р4230.⁸⁹

Судско веће у предмету Караџић негује сличан став, наизглед исправан и пун обзира. Када тужилац, Ецертон, покушава да уведе неке пресретнуте разговоре у којима је наводно учествовао генерал Младић, судија Квон га строго прекоревала јер није пружио задовољавајући основ:

Г. ЕЦЕРТОН: Часни суде, у другом разговору, који више не видимо на екрану пред нама, учествује генерал Младић који разговара с посредником из Главног штаба ВРС. Генерал Младић се не чује, али је саговорник идентификован као генерал Младић.⁹⁰

89 *Тужилаштво против Караџића*, Транскрипт, с. 23968-9.

90 *Тужилаштво против Караџића*, Транскрипт, с. 25316.

Нешто касније:

СУДИЈА КВОН: Г. Едертон, 4. фебруара прошле године у одлуци о судском обавештењу пресудили смо овако: „Дакле, изјаве особа које нису лично учествовале у разговору нити изјаве оператера приликом пресретања нису довољне да се установи аутентичност пресретнутог материјала. Судско веће стога није уверено да је аутентичност пресретнутог материјала који следи установљена у довољној мери.”

Мислим да овај случај не би требало да се разликује. Да бисте могли увести пресретнути материјал, требало је да претходно буде проверен преко (истражитеља Тужилаштва) г. Блажчика, који би онда могао да пружи некакав основ у погледу тога на који је начин Тужилаштво дошло у посед овог пресретнутог материјала.⁹¹

Има смисла. Да ли, међутим, судска већа МКТБЈ увек тако оклевају да прихвате доказе у форми пресретнутих разговора сумњивог порекла? Ко нама гарантује да се чак и Веће у предмету Караџић у ствари не претвара да се придржава високих стандарда? Правоснажна пресуда ће показати.

У међувремену, постоје назнаке које указују на то како су већа МКТБЈ прихватала и третирали овакву врсту доказа у претходним случајевима. Следи кратак преглед.

У пресуди на суђењу Крстић, Веће већ у четвртом параграфу припрема терен за благонаклоно уважавање сваког могућег облика доказног материјала који би на другом месту готово увек био неприхватљив:

Судско веће ослања се на мозаик доказа који у комбинацији дају слику онога што се догодило током тих неколико дана у јулу 1995.⁹²

91 *Тужилаштво против Караџића*, Транскрипт, с. 25324.

92 *Тужилаштво против Крстића*, Пар. 4.

Конкретна и (у специфичном контексту Крстићевог предмета) изузетно важна примена тог принципа „мозаика” убрзо излази на видело. Веће објашњава како је донело закључак да је војска босанских Срба држала у заробљеништву онолики број мушкараца колики је био потребан да би се омогућило масовно убиство које им је приписано:

Постоје и фрагменти информација из комуникација ВРС о потенцијалним размерама егзекуција. Разговор пресретнут 13. јула 1995. у 17.30 указује на то да је до тог часа из колоне босанских Муслимана било заробљено око 6,000 мушкараца... Други пресретнути разговори ВРС откривају да је 15. јула 1995, усред трајања егзекуција, ВРС у заробљеништву држала најмање 3,000–4,000 босанских Муслимана.¹⁷¹ Потом, 18. јула 1995, у пресретнутом разговору се чуло како двојица неидентификованих босанских Срба причају о недавним догађајима у источној Босни, укључујући ствари које се односе на колону босанских Муслимана.¹⁷² Један од њих рекао је да је од 10.000 мушкараца стасалих за војску, колико их је било у Сребреници, „сигурно 4,000–5,000 kicked the bucket”.⁹³

Овај доказ, заснован – како каже Веће – углавном на пресретнутим разговорима, води до врло драматичног закључка у наредном пасусу:

Судско веће је уверено да су, јула 1995, после преузимања Сребренице, снаге босанских Срба погубиле неколико хиљада босанских Муслимана. Укупан број вероватно се креће између 7.000 и 8.000 мушкараца.⁹⁴

Озбиљан кумулативни утицај тог „мозаика”, који обухвата и

93 *Ibid.*, Пар. 83. Бројеви у оквиру цитата односе се на фусноте у тексту.

94 *Ibid.*, Пар. 84.

наводно пресретнуте разговоре, јасно се огледа у параграфу који следи из Пресуде у предмету Крстић:

Судско веће налази да су босански Срби, после преузимања Сребренице у јулу 1995, осмислили и спровели план да погубе што је могуће више војно способних босанских Муслимана присутних у енклави.⁹⁵

Веће у предмету Крстић било је, наравно, принуђено да размотри, макар про форма, поузданост доказа на које се у толикој мери ослонило не би ли створило свој „сликовни мозаик”. Ово је учињено у Параграфу 105 *et passim* где се говори о проблему поузданости пресретнутог доказног материјала.

Да парафразирамо текст Већа, пресретнуте податке Тужилаштву је предала босанска влада. ВРС је имала на располагању безбедна средства комуникације, али им је било напорно да их користе, па су ради ефикасности често употребљавали необезбеђене линије. Тужилаштво је баш у пресретнутом доказном материјалу који је проистекао из такве ситуације пронашло кључне елементе за свој предмет.

Пошто је приликом представљања предмета Тужилаштва толика важност придата пресретнутим разговорима, Веће нас у закључку уверава:

Судском већу је речено да су предузете све могуће мере како би се осигурала тачност транскрибованих разговора.⁹⁶

Приметивши да је стручни сведок одбране, генерал Радиновић, изразио сумњу у поузданост овакве врсте доказа, Веће заузима став да оно „прихвата да је Тужилаштво савесно проверило и преиспитало пресретнути материјал у оквиру ’пројекта пресретнутих комуникација’”, што би требало да одагна генералове сумње. Како

95 *Ibid.*, Пар. 87.

96 *Ibid.*, Пар. 109.

би се потврдила поузданост и истинитост тог материјала, Тужилаштво је проверило интерну доследност између свезака и штампаних примерака сваког разговора. Транскрипти једног разговора, који су забележила два или више оператера, такође су упоређени. Тужилаштво је ушло и у поступак поткрепљивања пресретнутог материјала информацијама добијеним из других извора, као што су документи добијени од ВРС, Министарства одбране РС и Унпрофора, као и снимцима из ваздуха.”⁹⁷

Тешко је отети се утиску да Судско веће, кад се ради о представљању тако важних доказа, препушта Тужилаштвоу да само себе надгледа, као и да је сасвим задовољно резултатима таквог аранжмана.

Уколико скептици попут генерала Радиновића још гаје неке сумње, Судско веће ће их разуверити адутом:

Једна бивша службеница Тужилаштва распоређена да ради на „пројекту пресретнутих комуникација” посведочила је да је након овог поступка поткрепљивања била уверена да је пресретнути материјал „апсолутно поуздан”... бивша службеница Тужилаштва (идентификована као гђа Фрис), сведочећи пред Судским већем, изјавила је са „апсолутном сигурношћу” да су датуми приписани појединачним разговорима тачни.⁹⁸

Ово би требало да отклони сваку сумњу. Нимало не изненађује што је став Већа подржао и војни експерт Тужилаштва Ричард Батлер.⁹⁹

Све делује веома уверљиво и због тога што се још неко, поред особља Тужилаштва у Хагу, брижљиво постарао да обезбеди интегритет процеса прикупљања пресретнутих доказа. Испоставило

97 *Ibid.*, Пар. 114.

98 *Ibid.*, Пар. 114.

99 *Ibid.*, Пар. 115.

се, наиме, да су техничари босанских Муслимана на терену били исто тако професионални и савесни:

Оператери босанских Муслимана предузели су све могуће мере како би осигурали тачност снимљених разговора, као што се од мудре војске и може очекивати. Ову чињеницу додатно су ојачале мере које је предузело Тужилаштво да верификује поузданост пресретнутих разговора у оквиру „пројекта пресретнутих комуникација”.¹⁰⁰

До које је мере то заиста истина видећемо ускоро, када будемо анализирали изјаву коју је један од тих оператера дао Канцеларији тужиоца.

У предмету Благојевић и Јокић налазимо слично мишљење суда. Пре свега, Веће брзо најављује да је „Судско веће уверено да прихваћени доказни материјал који се односи на пресретнуте комуникације представља поуздан извор информација” (Пресуда, *Тужилац против Благојевића и Јокића*, Параграф 30). Наводи се преглед примедби одбране на такав закључак, али се оне сместа анулирају: „Одбрана Драгана Јокића устврдила је да су транскрипти пресретнутих разговора забележени од стране непознатог особља или особља са историјом непозданих транскрипција које није прошло одговарајућу обуку, да је коришћена неодговарајућа опрема, да Тужилаштво тиме што није предало оригиналне тонске записе заправо предаје доказе из друге руке, што се не би смело прихватити.”¹⁰¹

Када Веће каже: „... имајући у виду изјаве сведока и велики број документарних доказа, Судско веће закључује да није неопходно имати приступ оригиналним аудио снимцима пресретнутих разговора”, важно је подсетити се да је од преко 100 пресретнутих разговора употребљених у предмету Крстић, само један био у облику аудио записа.

100 *Ibid.*, Пар. 116.

101 *Ibid.*, фуснота 72.

У пресуди у предмету *Поповић и остали*, изреченој у јуну 2010, веће је размотрило различите факторе који се односе на 213 пресретнутих разговора уведених у доказе, пре него што ће закључити: „Судско веће налази да су пресретнути материјали генерално проверени и поуздани.”¹⁰²

Процедура Судског већа налагала је истрагу о томе да ли би, „с обзиром на укупан доказни материјал, непристрасан ум могао закључити да пресретнути материјал представља оно што Тужилаштво наводно приказује – истовремени запис пресретнутих комуникација ВРС”. Судско веће каже да је у том процесу „размотрило исказе неколико сведока који се односе на пресретнути материјал, као што су оператери на терену, стручњак за радио рилеј комуникације и један аналитичар Тужилаштва. Размотрило је све примедбе које је изнела Одбрана, укључујући теорију да су пресретнути разговори лажирани, доказе који се тичу ланца надлежности и уопштени недостатак аудио снимака. Све у свему, Судско веће је закључило да је Тужилаштво установило да је пресретнути материјал у целини *prima facie* релевантан и проверен.”¹⁰³

Изгледа, дакле, да су се све примедбе напослетку испоставиле као неосноване и да је пракса чувања података код босанскомуслиманских оператера у опседнутој Сребреници била ваљана и прецизна. Штавише, Веће је донело одлуку да доказе оцени повољно „нарочито у светлу исказа које су дали оператери.”¹⁰⁴

Два примера јасно истичу последице те појаве, наиме да разна већа МКТБЈ показују толику пријемчивост за пресретнути доказни материјал који је предало Тужилаштво. Из њих се види да би у редовним кривичним случајевима у већини националних јурисдикција начин на који су ови докази прикупљени, за политички необојене судије, био у најмању руку неприхватљив.

102 *Тужилаштво против Поповића и осталих*, Пар. 66.

103 *Ibid.*, Пар. 64.

104 *Ibid.*, Пар. 65.

Погодна илустрација је референца у Параграфу 383 која се односи на виталне информације из наводно пресретнутог разговора који је послужио за конструисање чињеничног основа за пресуду у предмету *Поповић* и био, дакле, виталан за кредибилитет пресуде у целости. Тиче се разговора пресретнутог 13. јула 1995. у коме се каже да је српска војска заробила око 6,000 сребреничких муслимана. То је једини пут да се отворено помиње број ратних заробљеника ухваћених до тог тренутка. Уколико се ово не би доказало, случај против оптужених био би озбиљно уздрман, пошто без претходног заробљавања хиљада муслиманских заробљеника егzekуције наведених размера не би биле могуће. Ово је кратак преглед садржаја пресретнутог разговора који је дало Судско веће:

„Разговор пресретнут 13. јула, у 17.30, указује на то да је приближно 6,000 босанскомуслиманских заробљеника било затворено на подручју Братунца и то на три локације, од чега на свакој око 1,500 до 2,000 људи. Једна од локација била је изгледа фудбалско игралиште у Новој Касаби, друга 'тамо горе где је пункт на раскрсници', а трећа је 'на пола пута између пункта и места утовара'. У овом контексту, Судско веће је закључило да је једно од тих места ливада код Сандића а друго Нова Касаба.”¹⁰⁵

Међутим, преглед конкретног пресретнутог разговора, оног које је представило Тужилаштво, а који је доступан у форми судског доказа као и документа у бази података Трибунала,¹⁰⁶ нагони на озбиљно размишљање. Саговорници су означени просто као X и Y, што значи да су по Тужилаштву потпуно анонимни и да се не може потврдити чак ни да су стварно постојали, а камоли омогућити њихово унакрсно испитивање. Осим парчета папира на ком је нешто написано, који је представљен као запис њиховог пресретнутог разговора, не постоје никакви објективни докази са лица места да се такав дијалог уопште догодио, или, ако јесте, да су учесници били у позицији да знају оно о чему говоре. Ово последње је од суштинске важности. Главни закључак о

105 *Ibid.*, Пар. 383.

106 EDS документ 0104 3225.

броју заробљеника изведен је искључиво на основу разговора који се приписује овим појединцима и претпоставке на којој је он заснован – да су њих двојица били компетентни да извештавају о релевантним чињеницама.

Чак и да поверујемо у овај доказ, он се још може тумачити на различите начине. Према Тужилаштву, а са чим се Веће сагласило, анонимни појединци X и Y водили су у 5.30 по подне 13. јула 1995. године разговор, у ком Y обавештава X да се на свакој од три различите локације налази „око 1,500 до 2,000” заробљеника, односно укупно „6,000”. Све и да прихватимо да је аутентичан, овај разговор не потврђује „ван сваке сумње” наводе о укупном броју заробљеника које Тужилаштво и Веће у њему налазе. За сваку локацију се помиње број од 1,500 до 2,000 заробљеника. Ако претпоставимо да је Веће, из неког разлога, решило да поверује у информације из пресретнутог разговора неименованих саговорника, ипак је могло да изабере нижи збир од око 4,500 ратних заробљеника. Принцип *in dubio pro reo* подржао би управо такав став. Пошто се у наводно пресретнутом разговору не говори о тачном броју појединаца, Веће је из опреза могло остати уздржано. Али не, четири и по хиљаде заробљеника, иако позамашан број, не би било довољно, јер је и даље предалеко од задатог збира од 8,000 „жртва геноцида”. Суд онда просто сабира највеће бројке из непоткрепљеног документа и користи то као основ за своју рачуницу. На овај начин, масовно убиство задатих размера најзад постаје могуће. Уз мало фингирања, показано је, приближно, да је пројектовани број жртва био под контролом егзекутора.

Поменимо још једну необичну употребу „пресретнутих доказа”. Вратићемо се суђењу у предмету *Крстић* и изјави војног експерта Тужилаштва Ричарда Батлера о пресретнутом разговору од 18. јула 1995, из ког је он извукао једнако значајне закључке. Релевантан одломак његовог сведочења може се наћи у транскрипту са суђења Крстићу, стр. 5205. У суштини, користећи превод на енглески, Батлер нуди своје тумачење пресретнутог разговора од 18. јула и тврди да се погубљење неколико хиљада муслиманских

заробљеника описује шифрованим терминима као што је на енглеском израз „kick the bucket”. „Могу само да претпоставим”, изјавио је Батлер, „да се ово односи на муслиманске мушкарце који су пребачени у зону одговорности Зворничке бригаде, где су погубљени”.¹⁰⁷ Ово је важно због тога што саговорници у пресретнутом разговору помињу 4,000 до 5,000 људи.

Следе две важне примедбе. Прво, Батлер је признао да не зна српско-хрватски језик и да зато, да су му тај разговор показали на оригиналном језику, не би могао да га разуме. Друго, у бази података МКТБЈ нема података о постојању оригинала на српско-хрватском.

На основу верзије овог пресретнутог разговора коју му је показало Тужилаштво (а коју ће, како се испоставило, Веће у својој Пресуди прихватити као аутентичну), Батлер је дао своје експертско мишљење да израз „kick the bucket”, који се користи у енглеској верзији, означава смртни исход. Међутим, говорници српско-хрватског али и енглеског језика се с тим можда не би сложили. Не пада нам на памет ниједан језички еквивалент за „kick the bucket” који су у пресретнутом разговору могли да употребе људи којима је српско-хрватски матерњи језик. Пошто не постоји чак ни наводни оригинал овог кључног разговора на српско-хрватском, никада нећемо знати шта су један другом тачно рекли. Друго, са становишта енглеског језика, који претпостављамо да Батлер течно говори, „kick the bucket” није уобичајен израз за описивање насилне смрти. Дакле, могу се поставити барем нека озбиљна питања не само о аутентичности овог пресретнутог разговора, већ и о интерпретацији која му се приписује.

Ово нас доводи до главног проблема: колико су поуздани пресретнути разговори који су у МКТБЈ прихваћени као доказни материјал? Отуд следи: колико су веродостојни судски закључци засновани на оваквим доказима?

107 *Ibid.*, Транскрипт, с. 5205.

Емир Осмић, један од оператера у војсци босанских Муслимана који је био задужен да прати радио саобраћај у околини Сребренице у оквиру Војске Републике Српске (ВРС), дао је врло занимљиве – али посве игнорисане – одговоре на ова питања. Осмић је у изјави коју је 6. маја 1999. дао истражитељима Канцеларије тужиоца детаљно описао своје дужности на месту оператера пресретања Армије БиХ као и начин на који је са колегама вршио те дужности. Он тај процес описује овако:

Кад би се завршила смена, предао бих команданту свеске да их прекуца и да их онда врати следећој смени да се даље користе. Кад би се свеске напуниле, командант би их узео и, верујем, однео у штаб дивизије, после чега би их они послали у архиву или тако негде. Нисам имао никакве везе с тим шта се с њима догађало пошто бих их предао команданту. Траке које смо користили смо стално преснимавали јер их нисмо имали довољно. Користили смо траке за касетофон за снимање, па бисмо, ако би нам нестало траке у току смене, снимали преко већ снимљеног материјала. Нисам сигуран да ли је сачувана иједна од трака на којима смо снимали важне разговоре. Једино се сећам да смо стално морали да користимо исте траке јер их нисмо имали довољно. Немам појма шта се догодило с тим тракама.¹⁰⁸

Ситуација је таква, како сазнајемо од оператера Осмића, да у безброј случајева нема никаквих доступних физичких доказа за инкриминишуће разговоре између официра и особља ВРС. Исте траке су коришћене више пута, а свака нова употреба значила је брисање онога што је претходно било снимљено. Постојале су писмене белешке о свему што се чуло и наводно снимило пре брисања, али су оне завршиле у некој црној рупи у штабу и у „архиви”. Не може се изгледа утврдити никакав ланац надлежности између тога и тренутка када су се појавиле на суду у Хагу, нити можемо бити сигурни да их власти босанских Муслимана, које су њима

108 Изјава Емира Осмића, број документа у архиви EDS 0084 8061.

располагале, нису мењале, а они нису били неутрална страна у поступцима пред МКТБЈ.

Ваљало би преиспитати ове чињенице у светлу лицемерног пропагирања „аутентификације” од стране неких већа МКТБЈ која смо навели на почетку. Колико је судски огранак МКТБЈ доследан у придржавању прокламованим принципима? Да су доследни, зар се то не би видело у кључним тренуцима када су пресретнути разговори употребљени као потпора главним елементима предмета Тужилаштва? Навели смо неке примере који показују да није било тако.

Можемо, за сада, занемарити проблем наводно пресретнутих аудио снимака које су током босанског рата направиле стране обавештајне службе. Они су такође коришћени у поступцима у Хагу, мада не често (такав је био случај и са „фотографијама из ваздуха”: у први план је истакнута брига за националну безбедност како би се осујетили покушаји независне процене резултата оваквог вида обавештајне делатности). Ипак, како са квантитативног тако и са квалитативног становишта, њихова улога у судници ни изблиза није била тако проминентна као она локално пресретнутих разговора, добијених од службе за мониторинг Армије Босне и Херцеговине. Ограничења у оквиру којих јесу искоришћени (нпр. на суђењу Поповићу и осталима) била су таква да направе тежак хендикеп за одбрану. Важно је имати то на уму, јер као и са доказима заснованим на ДНК, модерна технологија омогућава веома лако фалсификовање аудио материјала. Када се онемогући експертска анализа представљених података, или се на њој не инсистира, имплицирани докази постају практично судски неупотребљиви.

Треба истаћи да је аудио технологија напредовала до раније незамисливих нивоа, што може директно утицати на веродостојност релативно малобројних, али, у контексту неких предмета у МКТБЈ, веома значајних снимљених пресретнутих разговора који су уведени као докази. (Чувени аудио запис „све их побијте” са суђења Крстићу одличан је пример за то.¹⁰⁹) Упркос безуспеш-

ним приговорима по разним правним основима на прихватање тог снимка, у предмету Крстића Одбрана је ту стала. Ни у овом, ни у било ком од потоњих случајева везаних за Сребреницу, где је Тужилаштво увело сличан доказни материјал, Одбрана није предузела следећи логичан корак и захтевала да се тај аудио материјал подвргне темељној и компетентној форензичкој анализи пре покретања икаквих правних питања.

Адвокати одбране нису можда били довољно информисани о тренутним научним достигнућима на том плану, али технолошки напредак у тој области може имати велики утицај на интегритет доказа. Као што се данас могу створити потпуно лажна читавања ДНК која изгледају аутентично, такође се може генерисати глас који звучи аутентично, али не припада наводном говорнику. Ова технологија је позната као „гласовна конверзија” или *voice morphing*. Дефинише се као „модификовање говорног сигнала једног говорника (извор) тако да звучи као да га је изговорио други говорник (циљни говорник).”¹¹⁰ Друга група истраживача то описује на овај начин:

Гласовна конверзија (ГК) област је обраде гласа која се бави конверзијом идентитета говорника. Другим речима, гласовни сигнал који потиче од првог говорника, изворног говорника, модификује се тако да звучи као да га је изговорио други говорник, који се назива циљни говорник.¹¹¹

exclude exhibits in rebuttal and motion for continuance, 4 мај, 2001. Суштину спорног питања Веће је формулисало овако у Пар. 14 своје Одлуке: "...Тужилаштво је предложило да се прихвати пресретнути разговор између Крстића и Обреновића под датумом 2 августа где се Оптужени чује да каже 'све их побијте'. Када је био суочен са овим пресретнутим разговором Оптужени је одбацио да се он икада догодио и назвао га је 'монтажом'."

110 Yannis Stylianou, Olivier Capp'e, and Eric Moulines, "Continuous Probabilistic Transform for Voice Conversion", *IEEE TRANSACTIONS ON SPEECH AND AUDIO PROCESSING*, Vol. 6, No. 2 March 1998, p. 131.

111 Jani Nurminen et al., "Voice conversion", *Speech Enhancement*,

Научници су указали и на неке од могућих примена ове технологије:

Термин гласовна конверзија односи се на модификовање идентитета говорника путем модификовања гласовног сигнала изворног говорника тако да звучи као да га је изговорио циљни говорник. У принципу, систем за гласовну конверзију се прво „вежба” помоћу говорних података добијених од изворног као и од циљног говорника, а онда се увежбани модели могу користити за стварну конверзију. Гласовна конверзија се може употребљавати у безбедносне сврхе (скривање идентитета говорника), у сфери забаве, као и за синтезу текста у говор (text to speech, ТТС) у којој се технике гласовне конверзије могу користити за стварање нових, персонализованих гласова без трошења великих средстава.¹¹²

Ова технологија, попут толиких сличних, углавном има двоструку примену. Бенигне примене су очигледне (на пример, у синхронизовању страних филмова тако да се сачува оригинална гласовна текстура глумаца), али постоји и велики потенцијал за злоупотребу. Јасно је да је фалсификовање доказа путем опонашања гласа оптуженог и монтирања тога да он каже, на своју штету, ствари које можда никада не би изговорио, једна од тих примена.

Могућност злоупотребе гласовне конверзије у контексту судских поступака пред МКТБЈ је проблем који до сада ниједном није истакнут нити истражен. Док се то не учини и док компетентни и независни форензичари пажљиво не испитају све пресретнуте

Modeling and Recognition – Algorithms and Applications, Tampere University of Technology, Finland [<http://www.cs.tut.fi/~moncef/publications/voice-conversion-Intech-2012.pdf>].

112 Jani Nurminen et al., A parametric approach for voice conversion, TC-STAR Workshop on Speech-to-Speech Translation, June 19–21, 2006, Barcelona, Spain, p. 225 [http://www.elda.org/tcstar-workshop_2006/pdfs/tts/tcstar06_nurminen.pdf].

аудио снимке који су уведени у доказе и који су утицали на налазе о чињеничном стању које су усвојила разна већа МКТБЈ за Сребреницу, њихов интегритет остаје под сумњом.

Постоји довољно разлога да се пресретнути разговори употребљени у МКТБЈ (и сарајевском клону, Државном суду за ратне злочине за Босну и Херцеговину, који спроводи идентичне процедуре) без разлике прихвате као монтажа, и звона за узбуну ће се ускоро неминовно огласити. Потребно нам је више од лажног уверавања оператера једне од зараћених страна и „апсолутне сигурности” гђе Фрис. Требало би пажљиво проучити записе ових судова, нарочито оне везане за Сребреницу где се уочава највећи број могућих злоупотреба пресретнутих разговора, и детаљно и савесно испитати аутентичност свих пресретнутих разговора на које се суд ослањао. Пресретнуте разговоре који не испуњавају основне стандарде за прихватање у обичним кривичним случајевима у националним надлежностима треба искључити из поступака у МКТБЈ (и суда у Сарајеву). Пресуде оба ова суда затим треба модификовати у оној мери колико је то неопходно како би се отклониле последице прихватања таквих мањкавих доказа.

Шта су знали и када су сазнали – једна од важних сребреничких коцкица

У интервјуу објављеном у „Недељнику” од 22. новембра 2012. а који преноси „Блиц”¹¹³, бивши амерички амбасадор у Хрватској Џон Питер Галбрајт, у вези са операцијом „Олуја,” износи један значајан податак који је лако могао остати непримећен.

„Морате да ставите ствари у историјски контекст”, каже Галбрајт. „Непуних месец дана пре Крајине догодила се Сребреница. Размаре тог покоља постале су нам јасне негде око 25. јула, а у исто време наши људи на терену, као и хрватски званичници, убеђивали су ме да су Младић и Мартић кренули на Бихаћ”.

На другом месту, Галбрајт тврди: „Ево, сада вам кажем, да Ратко Младић, тај брутални кољач, тај безобзирни, луди убица, да он није наредио Сребреницу, ми не бисмо дозволили пад Крајине. Не бисмо дали зелено светло Хрватима са Операцију ‘Олуја’...”

У Галбрајтовом исказу треба обратити посебну пажњу на два важна и међусобно повезана момента. Прво, Галбрајт недвосмислено потврђује узрочнопоследичну везу између Сребренице и Олује. Емотивне, непримерене и пропагандне квалификације на рачун Ратка Младића можемо оставити по страни. Међутим, потврда наведене узрочнопоследичне везе не само да баца додатно светло на занимљиву опсервацију генерала Филипа Моријона на исту тему („Младић је у Сребреници ушетао у клопку”¹¹⁴) већ, када се разматра у контексту поменутог датума од 25. јула 1995, моћним рефлектором доприноси расветљавању целе сребреничке афере.

113 *Блиц*, 21.11.2012.

114 *Тужилац против Милошевића*, с. 32029

Какав је значај датума 25. јули у склопу сребреничких догађаја? То ће се најбоље видети по следећем фрагменту из наше монографије „Сребреница: деконструкција једног виртуелног геноцида”, с. 30 – 31.¹¹⁵

„Постоји, и у веома је блиској вези са изложеним фактима, још једна чудна околност, која је саставни део сребреничке енигме. Наиме, да се за тренутак вратимо на Жан-Рене Руеза, дугогодишњег главног истражитеља Хашког тужилаштва. Тела постреланих се још нису прописно ни охладила, нити је ико имао тачних података о томе шта се стварно догодио на терену, а Руез је већ добио упутство да лети за Тузлу и да отвори званичну истрагу о незапамћеном сребреничком геноциду.

„Каква би хипотеза могла најбоље да објасни следећу хронологију догађаја?

20. јули 1995: истражитељ Руез стиже у Тузлу да отвори истрагу.¹¹⁶

24. јули, 1995: Тим Бучер [Tim Butcher] у лондонском *Daily Telegraph*-у објављује текст под насловом „Српска зверства недоказана”.¹¹⁷ То је интервју са Хенри Виландом [Henry Wieland], Комесаром УН за људска права који је претходних пет дана провео у Тузли разговарајући са великим бројем од око 20.000 избеглица из Сребренице који су се ту стекли, и чији налаз Бучер преноси овако: „После пет дана проведених у испитивањима, у вези са наводним кршењем људских права у време пада Сребренице главни истражитељ Уједињених Нација није пронашао ни једног сведока из прве руке који би могао да потврди да је присуствовао неком зверству.”

115 Интернет верзија: http://www.srebrenica-project.com/DOWNLOAD/books/Dekonstrukcija_2_izdanje.pdf

116 Интервју са Жан-Рене Руезом, *Le Point*, број 1862, 26. мај, 2008.

117 Tim Butcher, „Serb Atrocities in Srebrenica are Unproven,” *The Daily Telegraph*, 24 јул, 1995.

25. јули 1995; Међународни кривични трибунал за бившу Југославију, који је пет дана пре тога Руеза послао у Тузлу да истражи чињенице у вези са евентуалном кривицом, објављује оптужнице против Радована Караџића и Ратка Младића за геноцид, злочине против човечности и друге ратне злочине.¹¹⁸

„Значи ли ово да је Руезу од приспећа у Тузлу, 20. јула, за само неколико дана пошло за руком да обави детаљну истрагу околности везаних за Сребреницу и да Тужилаштву МКТБЈ поднесе свој извештај, са свим материјалом који га поткрепљује, на основу чега је већ 25. јула Трибунал имао довољно доказа да Караџића и Младића оптужи за геноцид у Сребреници? То је питање на које немамо одговор...

„Нема никаквих сазнања о томе до каквих је доказа у том кратком интервалу могао доћи Руез, па ни да ли су они довољно оптужујући да оправдају драстичну оптужницу Хашког тужилаштва против Караџића и Младића, и то већ 25. јула. Узгред, тим потезом учешће др Караџића на предстојећим мировним преговорима испред српске стране у БиХ било је практично онемогућено, зато што му је због те оптужнице претила опасност од хапшења на странијој територији.”

Везано за опасност од потенцијалног хапшења Радована Караџића, из Галбрајтових ауторитативних уста сазнајемо да је једна од сврха Руезовог боравка у Тузли било управо брзометно стварање материјалне подлоге за оптужнице за геноцид. Те оптужнице, које је истражитељ Руез припремио својим муњевитим појављивањем на терену непосредно после догађаја, имале су ширу намену од блокирања учешћа Караџића и Младића на мировним преговорима. Оне су послужиле као унапред припремљени пропагандни пандан и покриће за планиране, или у сваком случају потпуно предвидљиве, злочине масовних размера које ће хрватска војска, са логистичком подршком својих западних савезника, починити

118 Tim Butcher, "Serb Atrocities in Srebrenica are Unproven," The Daily Telegraph, 24 јул, 1995.

у Крајини у оквиру операције „Олуја”. Ако је ова анализа тачна, такав редослед потеза могао је да приреди само режисер, који је догађаје све време упоредно пратио на „великом платну”.

Податак који Галбрајт пружа – а он се највероватније случајно изрекао – драгоцен је за дешифровање једног важног дела сребреничке слагалице. Датум на који се Галбрајт позива, у смислу да су „...размере тог покоља постале ... јасне негде око 25. јула”, просечној особи значи врло мало. Међутим, значај који Галбрајт том датуму придаје доприноси објашњењу једне врло енигматичне околности. Жан-Рене Руез, главни истражитељ Тужилаштва Хашког трибунала до 2002. године, полази за Тузлу 19. јула 1995, практично би се могло рећи „док се тела стрељаних заробљеника нису ни охладила”. Као да је недељу дана, док су у широј околини Зворника вршени злочини, Руез провео са већ спакованим коферима, у очекивању да добије сигнал да крене на пут и барем формално отвори истрагу „највећег злочина у Европи после Другог светског рата”.

Прва недоумица у вези са овим је следеће. Током дејтонских преговора, питање Сребренице уопште није било проблематизовано са муслиманске или западне стране, што би представљало крупан и необјашњив пропуст под предпоставком да су располагали чврстим доказима о злочину несвакидашњих размера. Најмање до краја 1995, у медијима и у политичком дискурсу скоро да није било разговора нити сазнања о онаквој врсти злочина у који је Сребреница у перцепцији широке јавности накнадно прерасла.¹¹⁹ На основу чега је Руез чекао у приправности да што пре изађе на терен, да би већ 25. јула у Хагу резултати његових, под датим околностима нужно површних истраживања, могли бити преточени у драматичне оптужнице за геноцид? Током критичне седмице после заузимања Сребренице српски злочини током војне операције у Сребреници јесу помињани али – по тада важећим реторичким стандардима – у уобичајеним оквирима, а никако у размерама које би упућивале на нешто налик на геноцид. Шта, упркос одсуству у

119 http://www.srebrenica-project.com/sr/index.php?option=com_content&view=article&id=156:2012-08-27-20-03-44&catid=12:2009-01-25-02-01-02

том тренутку специфичних сазнања о дешавањима у Сребреници, објашњава Руезову мисију у Тузли, и зашто она није могла да чека?

Друга недоумица односи се на учинак Руезове истраживачке делатности на терену у односу на могућности које су му реално стајале на располагању да, за свега неколико дана боравка, прикупи чврсте доказе за једну тако озбиљну оптужбу као што је геноцид.¹²⁰ Период између 20. и 25. јула (по Галбрајту, овај последњи датум има посебан значај зато што су кругови којима је Галбрајт припадао наводно тек тада стекли сазнања о „размерама тог покоља”, а истовремено то је и дан када су у Хагу подигнуте оптужнице за геноцид против Карацића и Младића) Руез је према свим расположивим подацима и сопственом казивању провео у Тузли. Узгред, шта је заправо било извор тих круцијалних „сазнања” о којима Галбрајт говори: Руезов извештај из Тузле или наводни сателитски снимци са стратишта, направљени десетак дана пре тога, којима је Олбрајтова 10. августа 1995. махала у Уједињеним нацијама, а које никоме није дозволила да их види? Ако је у питању извештај из Тузле, где је Руез боравио, злочин који је он наводно био послат да истражи тамо се уопште није ни догодио и мало је вероватно да су се кључни докази тамо уопште налазили. Не само да је пет дана недовољно за темељну истрагу и писање професионално задовољавајућег извештаја на овако сложену тему, већ се види такође, по сазнањима званичника УН Хенри Виланда, која преноси „Дејли телеграф”, да избеглички извори у Тузли, где је Руез у том међувремену боравио, нису могли убедљиво и из прве руке потврдити ни причу о српским зверствима, а камо ли о геноциду. Пошто Руез није био на лицу места, на српској територији где су се стрељања ратних заробљеника догодила, на који начин је могао документовати сумње својих претпостављених? Шта је за само пет дана боравка у Тузли он могао да открије што би послужило као подлога за подизање тако озбиљне оптужнице као што је геноцид? Одговор се намеће сам по себи – скоро ништа.

120 Руез је тек од 1996. године почео да проводи дуже временске периоде на месту догађаја у БиХ.

Захваљујући Галбрајтовој изјави, добили смо јак посредан доказ да су режисери Сребренице (настрану стварни обим тог злочина, за разлику од пропагандног) били у току динамике догађаја на широком плану и то најбоље објашњава праву позадину Руезове мисије у јулу 1995. Руез је послат у Тузлу форме ради, да би се збрзане оптужнице за геноцид против српске стране – што је у том тренутку представљало најпречи задатак Хашког трибунала, антиципирајући злочине већ подробно испланиране Операције „Олуја” – могле покрити привидном истрагом упоредивог злочина са српске стране.

Галбрајт је јасан: „Да он [Младић] није наредио Сребреницу, ми не бисмо дозволили пад Крајине”. Пошто је Сребреница била одрађена, и то на начин који се за Младића, као што је Моријон рекао, своди на хватање у клопку, уследили су грозничави потези режисера да се створена тактичка ситуација у највећој мери правно и пропагандно експлоатише на штету српске стране.

Један од видова те штете је заклањање, скоро до невидљивости, несразмерно већег и методично испланираног масакра у Крајини иза инсценираног масакра у Сребреници. Ослобађајућа пресуда Готовини и Маркачу за сада је крајња тачка аболиције неупоредиво страшнијег од та два злочина.

Зашто се ”сребренички геноцид” не спомиње у муслиманским извештајима?

Сарадници „Историјског пројекта Сребреница” Енди Вилкоксон и пок. пуковник Ратко Шкрбић разнели су у парампарчад тврдњу да су српске снаге могле заробити 7,000 до 8,000 Муслимана након што су 11. јула 1995. заузеле Сребреницу.¹²¹ Без доказа да се то догодило, неодржива је теза да је затим сличан број заробљеника могао бити погубљен. Разматрајући доказну грађу која је предочена Хашком трибуналу у светлу које је најповољније по Тужилаштво, Вилкоксон показује да у најбољем случају ти докази подржавају закључак да су српске снаге могле заробити највише око 3,500 Муслимана. Самим тим, то је горња граница броја приваконитих погубљења која су могла бити извршена после 11. јула. Та цифра је знатно нижа од броја жртава који се у званичном сребреничком наративу наводи.

Пук. Ратко Шкрбић је, са своје стране, иманентном критиком недоследности, противуречности и мањкавости података о заробљавању и убијању, којим се служи Тужилаштво Хашког трибунала, показао несувислост основне базе података коју су разна судска већа некритички усвојила и на којима су утемељила своје исконструисане закључке сребреничких пресуда МКТБЈ.

Ћутљивост интерних муслиманских извештаја из периода после 11. јула 1995. у вези са масовним погубљењем заробљеника и наводним геноцидом врло је енигматична. У тим извештајима, који потичу из разних муслиманских установа и компетентних појединаца,

121 За Вилкоксона, видети: <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=32199> За Шкрбића, „Сребреничка подвала” (Београд, 2013), http://www.crveneberetke.com/download/Srebrenicka_Podvala__Ratko_Skrbic.pdf

ова кључна тема је изостављена. Ту и тамо помињу се српски злочини и стрељања заробљених лица. Међутим, противно очекивању, у тим разматрањима сребреничких догађаја истичу се спорадична кршења хуманитарног права, али не нешто што би било препознатљиво као сребренички „геноцид”. О овом последњем нема ни помена.

Пада у очи да су западне владе, и установе под њиховом контролом, сребреничку причу преузеле на свега неколико дана од наводног догађаја на коме се тај наратив темељи – већ у другој половини јула 1995, док су босански Муслимани, од којих би се природно очекивало да се по оваквом питању први огласе, својом реакцијом временски каскали поприлично иза њих. На пример, нема писаног трага да је Изетбеговић проблематизовао сребренички геноцид за време мировне конференције у Дејтону у новембру 1995, дакле четири месеца после догађаја. Он је тада већ требало да располаже озбиљним доказима и да их ефикасно користи за стицање предности у преговорима. Тачно је да су босански Муслимани започели уопштени геноцидни наратив још 1992. године, чим је букнуо рат и пре него што је био убијен значајан број људи на било којој страни. Али ту се очигледно ради о пропагандној тактици са циљем да се босански Срби од самог избијања сукоба ставе у дефанзиван положај. Између уопштеног и пропагандног баратања епитетом „геноцид,” и специфичне оптужбе за тај злочин везано за Сребреницу, постоји суштинска разлика зато што ова последња ниуком случају није могла бити покренута пре 11. јула 1995. Од наводног догађаја у Сребреници ипак је протекло неприродно дуго времена пре него што су босански Муслимани најзад уобличили свој наратив и почели јавно да артикулишу оптужбу овакве врсте, везано специфично за Сребреницу.

Да бисмо то показали, размотрићемо укратко неколико муслиманских званичних извештаја о Сребреници, састављених после 11 јула 1995.

(1) Мајор Рамиз Бећировић је командовао колоном 28. дивизије Армије БиХ која је извршила пробој из Сребренице према

Тузли. Он је 11. августа 1995. дао изјаву органу безбедности Другог корпуса Армије БиХ у Тузли.¹²²

Једини пут да мајор Бећировић користи реч „геноцид” је на с. 2 своје изјаве: „Нијаз Машић и Н. Алић су прикупљали податке о геноциду у Братунцу и Сребреници, али не знам шта се догодило са подацима које су прикупили.” Међутим, из контекста се јасно види да се ово помињање односи на процес прикупљања доказа о злочинима почињеним против Муслимана у том крају који је текао још од почетка рата, и није био везан специфично за догађаје у Сребреници средином јула 1995.

Бећировић се и не труди да прикрије чињеницу да је „демилитаризација” Сребренице била лажна: „Након што смо добили она два споразума о демилитаризацији Сребренице морали смо се потпуно разоружати. Једва смо успјели да обезбиједимо неколико покварених старих пушака да бисмо их предали УНПРОФОР-у, док је војска преостали дио крила по кућама. Пракса је била да војници своје оружје држе по кућама и само изузетно је било дијељено војницима на линији. Није било дозвољено држати већу количину оружја на једном мјесту” (страница 5).

Коришћене су компликоване варке да би се прикрила чињеница да су муслиманске снаге у енклави биле наоружане:

„Када смо ишли у пробој, оставили смо тешко наоружање и носили смо само пјешадиско...Увијек смо на линији имали по неколико војника који су се морали скривати јер би их УНПРОФОР у противном ухапсио и конфисковао њихово оружје. Када су дошли Холанђани почели су снимати наше војнике да би нам доказали да јесмо имали наоружање, тако да смо имали тешкоће доказивати супротно” (страница 5). Описујући „допремање материјално-техничких средстава”, што се одвијало у сарадњи са Главним штабом АРБиХ, Бећировић појашњава да „смо у оквиру организованог допремања добили око 20 Зоља, мању количину ручних бомби и

мању количину муниције за пушке калибра 7.62...касније, на наш захтијев, доносили су нам материјалну и техничку опрему хеликоптером” (страна 5).

Бећировићев опис његове последње мисије изван сребреничке енклаве врло је индикативан: „По нашим прорачунима, око 1.300 до 1.400 породица палих војника требали су примити по 50 њемачких марака, а родитељима палих жртава био је исплаћен Бајрамски поклон од 50 њемачких марака. Око 200 породица из 280. бригаде требали су добити по 50 марака, тако да је било исплаћено око 1.100 породица, мада не знам колико је родитеља ову надокнаду добило ” (страна 8). Он затим додаје: „Знам да је било раздијељено укупно око 260,000 њемачких марака, пошто се радило о око 1,300 до 1,400 породица” (страна 9).

Занимљиво је да се број породица у Сребреници које је требало да буду награђене „шехидском надокнадом” поклапа скоро тачно са бројем војника војске БиХ у сребреничкој енклави погинулих у борби (1,333) што се помиње у књизи Насера Орића објављеној пре пада енклаве.¹²³ Пошто објављивање те књиге и временски период на који се односи (април 1992 – септембар 1994) претходе наводном геноциду у јулу 1995. умесно је поставити следеће питање: где су сахрањени ти људи за које се признаје да су погинули у борбеним дејствима и како можемо бити сигурни да њихови посмртни остаци не почивају у Меморијалном центру у Поточарима, заједно са жртвама геноцида?

На с. 15 свога дебрифинга Бећировић потврђује борбена дејства дуж путање пробоја 28. дивизије: „...на колону у покрету отворана је ватра” и додаје да је примао извештаје „да је било мртвих и рањених”.

Мада би се могло рећи да је Бећировић био ангажован командовањем колоне у пробоју и да зато можда није био непосредно

123 Naser Orić: Srebrenica svjedoči i optužuje, 1992 – 1994, Ljubljana, 1995. Орић набраја 1.333 „шехида” од пре 11. јула 1995 по имену и месту и датуму смрти на странама 211 – 244.

узнат са погубљењем заробљеника на другим местима, до 11. августа он је од других избеглица у Тузли могао да сазна бар довољно да то прокоментарише.

Одсуство специфичног помињања масовних погубљења његових заробљених војника три седмице после догађаја крајње је интригантно, да се најблаже изразимо.

(2) „Аналитички пресек о узроцима пада Сребренице и Жепе,” под датумом од 23. фебруара 1996, извештај је Управе војне безбедности Армије Босне и Херцеговине команданту Главног штаба, генералу Расиму Делићу.¹²⁴

И у овом случају, сви који очекују било емотивне било хладно аналитичке осуде „геноцида у Сребреници” остаће разочарани.

На с. 4 уопштено се износи да „се већи број бораца и цивила без отпора предао, након чега су четници над њима извршили стравичне злочине.” У продужетку стоји да су „четничка окупација Сребренице и злочини које су починили над бошњачким народом из ових крајева умногоме [...] утицали на морал и самопоуздање бранилаца Жепе.” Међутим, ни ту нема специфичних оптужби у вези са масовним погубљењем заробљеника после 11. јула 1995, нити алузија на почињени геноцид, мада је до датума када је овај извештај био написан војна обавештајна служба о томе већ требало да има позамашан досије под предпоставком да су постојали докази. Не само да се у овом обавештајном пресеку главни догађај на подручју Сребренице у предметном периоду потпуно игнорише већ – што је такође зачуђујуће – несразмерна пажња се поклања недраматичном паду суседне енклаве Жепе, на пет од укупно осам страница.

(3) „Анализа и хронологија догађаја у Сребреници”¹²⁵ је без датума али у верзији која се налази у архиви Хашког трибунала текст је уредно обележен ознакама ове установе, што представља *prima*

124 ICTY ERN бр. 11854425 – 11854433

125 ICTY ERN бр. 01854571 – 01854580

facie доказ његове аутентичности, или барем сугерише да га Трибунал тако третира. Из садржаја је јасно да потиче најраније из друге половине јула 1995. зато што се у тексту помиње један докуменат органа безбедности Другог корпуса под датумом од 20. јула, 1995.

На првој страни анализе наводи се да је „по уласку у Сребреницу агресор...припаднике 28. дивизије убијао на лицу мјеста,” што свакако представља ратни злочин али је неодређених размера, описује се више као спорадично него као организовано и систематско масовно убијање, и на описани начин свакако да се не уздиже до нивоа где би се могао констатовати геноцид. Такође се износи да је агресор „дио заробљених одвео на игралиште у Коњевић Поље,” што је чињеница коју и други извори потврђују.

У продужетку помињу се „засједе у циљу заустављања колоне која се по групама (од по 200, 300 и 500 највећим дијелом наоружаних мушкараца) креће ка слободној територији Р БиХ” и да „агресор...наставља са провођењем геноцида над бошњачким становништвом Сребренице – покољи, масовна стријељања, силовања, раздвајања породица, те егзодус нејачи” (страна 1). Мада се користи реч „геноцид” то се чини са врло широким значењем у складу са општим усмерењем пропаганде босанских Муслимана од избијања рата. Масовно погубљење заробљеника после пада Сребренице, као специфичан геноцидни чин, не помиње се – супротно од онога што би се могло очекивати.

Следе занимљиви подаци. За српске губитке у борбеним дејствима са колоном каже се да су били „много већи” него током освајања Сребренице (страна 2). Толико о демилитаризацији под надзором УН. Такође се тврди да су српске снаге побиле између 720 и 1,400 босанских Муслимана у Поточарима. Ако се ауторима налазила на располагању информација о убијању у Поточарима (чак и непрецизна) како је могуће да им много масовнија наводна погубљења ратних заробљеника на другим местима – нису била позната? То би, у сваком случају, био логичан закључак, пошто се та друга погубљења у овом тексту уопште не помињу.

Што се тиче напредовања колоне, сазнајемо (с. 4) да је 16. јула „коридором прешло тридесет рањеника и око 2,000 људи (цивила)“ док је 17. јула „у току дана пристигло око 4 - 4,500 бораца“ (с. 5).

Очита незаинтересованост за судбину хиљада наводно погубљених заробљеника и за геноцидни карактер тог злочина делује необично, посебно у односу на свест, недвосмислено изражену на странама 5 и 6, о потенцијалу свих злочина везаних за Сребреницу да буду медијски експлоатисани.

У Закључку, на крају овог Извештаја (с. 8), нема помена о масовном погубљењу заробљеника које је од онда постало познато као „сребренички геноцид“. Главни део пажње усмерен је на опречне ставове о томе да ли је било могуће енклаву успешно одбранити. Најзад, у Прилогу, наводи се пресек 45 тона оружја и муниције што је било достављено енклави, противно одредбама споразума о демилитаризацији.

(4) „Хронологија догађаја пробоја 28. дивизије“ је извештај команде 28. дивизије састављен на захтев команданта Другог корпуса АРБиХ у Тузли.¹²⁶ Био је достављен команди корпуса 24. јула, 1995, а заведен је под редним бројем 02/1-727/55.

И овај извештај садржи велику количину занимљивих информација. Ту се, на пример, потврђује да је српски напад на енклаву био изведен из правца Зеленог Јадра и да се састојао од „четири тенка Т-54 и пешадије једне бригаде“ (с. 01854506). То нимало не личи на неодољиву ударну снагу која наступа са оперативним циљем да опкољавањем енклаву изолује и онемогући бекство становништва како би над њиме могао бити извршен геноцид. С правом би се могло поставити и питање зашто противтенковске ракете „Црвена Стрела“, за које из спискова достављеног наоружања знамо да су се налазиле у војном арсеналу у енклави, нису биле коришћене да се онеспособи тенковска колона. Види се такође да је у подне 12. јула 24. дивизија у Тузли добила наређење да се припреми за пружање борбене подршке

очекиваној колони 28. дивизије из Сребренице, али нема даљњих обавештења о томе да ли је ишта у том смислу било предузето. Сада знамо да муслиманска армија у Тузли није прстом мрднула да помогне сребреничкој колони, па се поставља питање: зашто? Такође је интересантно да је до датума када је Извештај био написан (24. јули, 1995) укупно 29,336 избеглица из Сребренице било смештено у Тузли (с. 01854507), што се подудара са евиденцијом међународних агенција са терена. Изношењем те цифре,¹²⁷ уз потврду из муслиманског извора, ограничава се број могућих муслиманских губитака од свих узрока (погубљење и борбена дејства) после 11 јула, 1995, пошто се укупно становништво енклаве процелује на око 40,000.

Опет је изненађујуће да је из прегледа на тако високом нивоу дешавања у Сребреници изостављен „главни догађај,” т.ј. масовно погубљење хиљада заробљеника, боље познато као сребренички геноцид. Ово је посебно необично зато што се у пропратном писму уз овај извештај налази захтев да са њиме буде упознат и „Председник Председништва господин Алија Изетбеговић” (с. 01854504).

(5) Постоји такође и извештај насловљен „Пад Сребренице”, који носи датум од 28. јула, 1995, и који је сачинила Служба државне безбедности, сектор Тузла.¹²⁸ Између осталог, ту налазимо интересантне податке у вези са неким емотивним али неутемељеним тврдњама сребреничког лобија: „У колони није било много жена и дјецe. Могуће да је било десетак жена” (с. 1D19-0222). Тај податак је у раскораку са честим тврдњама пропагандиста сребреничког лобија да су током сребреничке операције српске снаге побиле на стотине жена и деце.

У овом извештају потврђује се нешто што је подробно документовано из других извора, али никада није на одмет поновити. Колона је успут водила активна борбена дејства. Поред погубљења,

127 4. августа, 1995, према извештају команде УНПРОФОР-а, број сребреничких збеглица смештених на подручју Тузле попео се на 35.632, што још више сужава могући број жртава и погинулих. За овај податак, видети ICTY докуменат бр. 00412059

128 ICTY докуменат бр. 1D19-0218 – 1D19-0224

то је други значајан узрок муслиманских губитака током критичног периода после пада Сребренице:

„Након што је колона прешла три до четири километра од мјеста одмора, по њој је била отворена ватра. Људе је ухватила паника, бјежали су напријед, назад, по странама, и ватра је трајала око десетак минута по једном дијелу колоне, а ватра је преношена дуж цијеле колоне. На челу и зачељу колоне је било погинулих и рањених” (с. 1D19-0223).

Али „главни догађај,” везано за пад Сребренице, и даље остаје непоменут.

(6) Генерал Расим Делић, командант оружаних снага босанских Муслимана у јулу 1995, обратио се 30. јула 1996. Скупштини Босне и Херцеговине у вези са разлозима за пад Сребренице.¹²⁹ Ставови које је изнео у оквиру свог исцрпног извештаја интересантни су подједнако због ствари које је рекао као и оних које је пропустио да помене.

По мишљењу генерала Делића, главни разлог за пад енклаве били су унутрашњи сукоби:

„Неложална борба за власт и подјеле по том основу;

Лош однос МУП-а и АРБиХ;

Убиства неистомишљеника или политичких супарника;

Ратно профитерство и криминал;

Лоша организација одбрамбених снага и међусобна борба за челну функцију” (с. 01854596).

Када коментарише учинак „демилитаризације”, сам Делић ту реч ставља између наводница:

„Демилитаризацијом” је успостављено стање које је веома отежавало изградњу Армије на том простору. (Страна 01854596)

Како је могуће посветити се „изградњи Армије” и истовремено поштено спроводити демилитаризацију? Делић појашњава:

„Када су од априла 1994. године почели долазити први конвоји са МТС [материјално-техничким средствима] ми смо се организовали за дотур МТС Сребреници и Жепи, а да то не угрози њен статус ‘заштићене и демилитаризоване зоне’” (страна 01854596).

По Делићевој процени „демилитаризована” енклава је добила око 23 тоне ратног материјала, што је „обезбјеђивало одбрану слободних простора Сребренице” (страна 01854597).

У Извештају следи пресек војних испорука Сребреници (не рачунајући Жепу) закључно са мајем 1995, када је један хеликоптер који је преносио опрему био оборен (с. 01854598). Затим наставља:

„Оволико средстава није добило Горажде, а са далеко мање средстава бранило се Сарајево 1992. и 1993. године. Поред снабдјевања чинили смо све да војнички боље устројимо јединице у Сребреници.” (страна 01854598).

Јасно је да је један од Делићевих главних прећутних циљева, када се обраћао посланицима, било да армију и себе ослободи од одговорности за пад Сребренице.¹³⁰ У складу са тиме, он терети локално руководство за грешке у расуђивању и неспровођење добивених упутстава, па додаје једну критичку опаску која би могла имати далекосежан значај:

130 Делић: ”Шта рећи о отпору ако и поред толико противоклопних средстава није уништен ни један тенк. У једном моменту од Зеленог Јадра ка граду ишла су три тенка и уништењем само једног четници не би ушли у град... Да прекинем такође неке шпекулације, треба рећи да је 2. Корпус предузео што је могао.” (Op. cit., страна 01854600).

„Нису радили по већ предвиђеним плановима чиме не би задржали Сребреницу али би се извукао народ” (с. 01854600).

У светлу убедљивих доказа, које износе Ола Флијум и Дејвид Хебдич у свом документарном филму,¹³¹ да је постојао договор за размену територија између српске и муслиманске стране у вези са Сребреницом, као и могућности да се Делић изрекао, поставља се питање: да ли је руководство у Сарајеву имало план за евакуацију становништва Сребренице? То је нешто што су они увек упорно порицали, инсистирајући – заједно са Хашким трибуналом – да евакуацију треба посматрати искључиво као део српске кампање етничког чишћења.

У закључку, Делић наводи четири главна разлога зашто је енклава пала, али при томе и он заобилази најважнију сребреничку тему – геноцид:

„Издаја међународне заједнице;

Политичко и војно превирање;

Јак утицај политичко-пропагандног деловања српског агресора и УНПРОФОР-а те је народ већ у прољеће био спреман за напуштање Сребренице” (страна 01854600).

Преглед накнадних муслиманских анализа о узроцима и последицама пада Сребренице пружа низ корисних увида и чињеница, што потврђује доста тога што је већ познато али указује и на нове истраживачке правце. Међутим, у том материјалу најинтересантнији и најинтригантнији део приче је тема која остаје систематски непоменута. Ови извештаји су писани у временском распону од 24. јула, 1995, до 30. јула, 1996. године и покривају период од око годину дана после пада Сребренице. Где је очекивано излагање о погубљењу хиљада муслиманских заробљеника, догађају који је

131 Srebrenica: a Town Betrayed, <http://tv.globalresearch.ca/2011/07/srebrenica-town-betrayed>

постао језгро сребреничког геноцидног наратива? У наведеном периоду било је довољно времена да се провере и допуне иницијалне гласине о геноциду за који нам се сада тврди да је био „планетраних размера”. (Контроверзни српски имам Муамер Зукорлић недавно је изнео предлог да се Сребреница уздигне на пиједестал ништа мање него „светске метрополе људске савести.”¹³² Чудно је да ништа од такве свести није било евидентно у војним, безбедносним и политичким анализама састављеним у временском раздобљу непосредно након што су се ови драматични догађаји одиграли.

Да се заиста догодило нешто налик на геноцидно погубљење 8,000 ратних заробљеника, тешко је предпоставити да би у својим *pro foro interno* извештајима власти босанских Муслимана пропустиле да то примете. Такво објашњење нарочито је неуверљиво у светлу чињенице да је главни истражитељ Тужилаштва Хашког трибунала, Жан-Рене Руез, био упућен у Сребреницу непуну недељу после њеног пада са врло прецизним инструкцијама да истражи могући геноцид и да је стигао у Тузлу већ 20. јула.¹³³ Да ли је могуће да је Трибунал у Хагу био боље обавештен о чињеницама са терена од босанских Муслимана који су се налазили на лицу места, и да ли је разумно предпоставити да је МКТБЈ у већој мери од њих био заинтересован за расветљавање овог питања?

За сада није могуће понудити сасвим задовољавајуће одговоре. Међутим, могуће је указати на чудну празнину у начину како су догађаји у Сребреници приказани у интерним документима босанских Муслимана. Они су страна која је од самог почетка требала бити најзаинтересованија да се питање геноцида постави у средиште пажње. Међутим, у њиховим званичним анализама догађаја то питање се не налази ни на периферији. Могла би се изнети једна хипотеза која то објашњава. Муслиманска страна је била заузета разматрањем услова за окончање рата и без сумње Сребреница је у њеној стратегији играла важну улогу као преговарачки адут, али

132 Електронски портал E-novine (Београд), 23.08.2012

133 *Le Point* (Париз), број 1862, 26 мај 2008.

замишљен првенствено за коришћење на локалном плану. Муслимани највероватније нису били ти који су смислили „наратив о геноциду у Сребреници” што је с временом прерасло у трајно обележје међународног дискурса и праксе по овом питању, нити су располагали логистичким средствима да тај наратив наметну на глобалном плану. „Сребренички геноцид” нуди политичке могућности које су неупоредиво шире од балканских хоризоната босанских Муслимана, примерице као псеудоморална подлога за „хуманитарне интервенције” западне коалиције, R2P. Зато је много вероватније да су западни спонзори били ти који су најпре тај потенцијал учили. Као што се види по брзини њиховог реаговања да се те могућности искористе, они су их приметили врло рано.

Да резимирамо. Руез је био на лицу места само неколико дана после пада Сребренице са задатком да пронађе доказе којима би се ојачала улога Хашког трибунала и истовремено блокирало Караџићево лично учешће на предстојећим мировним преговорима, импровизовањем разлога за подизање оптужнице за геноцид против њега. Маделин Олбрајт је већ 10. августа пред УН махала обмањивачким фотографијама наводно снимљеним из ваздуха, оптуживала је за геноцид и претила војном интервенцијом против босанских Срба, што је наговештавало серију „хуманитарних интервенција” што је накнадно на Косову, у Ираку, Либији и Сирији, и уследило под паролем „никад више Сребреница.” Истовремено, босански Муслимани су саставили неколико интерних извештаја о Сребреници где се уопште не помиње наводни геноцид који је на Западу изазивао моралистичке пароксизме и позиве на „робусне” војне операције широм света.

Овде нешто озбиљно не штима.

Потребно је систематски истражити колико је времена протекло између догађаја у Сребреници средином јула 1995 и коначног уобличавања геноцидног наратива у јавном дискурсу Запада с једне, и босанских Муслимана с друге стране.¹³⁴ Како ствари у овом

тренутку стоје, све указује на то да су политички и пропагандни механизми Запада били спремни да ступе у дејство од тренутка када је то било могуће без изазивања сувишне сумње у постојање претходних сазнања или (још горе) саучесништва са извршиоцима. Што се босанских Муслимана тиче, изгледа да је наратив о сребреничком геноциду, у смислу јасно дефинисаног и специфично упореног политичког инструмента, био накнадна стратешка досетка. Они су се ипак врло радо прикопчали пропаганди својих спонзора када се она захуктала и када су схватили да би од квазиправне потврде „геноцида” преко пресуда Хашког трибунала и они могли да политички и пропагандно профитирају. Међутим, у односу на злочин за који се тврди да је био тако планетарних размера, њихова реакција је била необјашњиво трома и зачуђујуће задоцнела.

Парадигма правосудног хибриса: Како је осуђен генерал Толимир

У издвојеном мишљењу¹³⁵ у пресуди генералу Здравку Толимиру,¹³⁶ судија Приска Нијамбе изнела је низ темељних примедби на рачун закључака које је извела двотрећинска већина. Узгред, треба истаћи да мишљење судије Нијамбе није само „издвојено”, у смислу да је посебно, већ на изворном енглеском гласи: „*dissenting opinion*”. То значи „противно,” или „супротстављено,” мишљење. Правна анализа судије Нијамбе то заправо и јесте: стручно бес-прекоран есеј где се сви стубови на којима пресуда већине почива систематски доводе у питање. У њеној критици истичу се следећи општи ставови:

„Приликом одлучивања, већина се руководила доказима који по мојој процени, као што ћу у продужетку показати, не подржавају њихове закључке на начин који би био у складу са захтевом „ван сваке разборите сумње””. (Пар. 3.)

Такође: „Без трунке доказа предочених током суђења који би указивали на постојање у писаном облику плана за удружени злочиначки подухват да се врши убијање, и без икаквих директних изјава којима би се доказивала таква намера, већина се позива на посредне доказе (*circumstantial evidence*) приликом утврђивања умишљаја”. (Пар. 73.)

135 Пресуда у предмету Здравка Толимира, Одељак XIII.

136 Пресуда је објављена 12. децембра 2012, <http://www.icty.org/x/cases/tolimir/tjug/en/121212.pdf>

Фокусираћемо се, пре свега, на аспект широког коришћења посредних доказа¹³⁷ у првостепеној пресуди у предмету Толимир. У вези са тиме навешћемо неколико илустративних примера.

1. Фантомски телефонски позив

Наводни телефонски позив официра за безбедност Зворничке бригаде, Драга Николића, начелнику штаба те бригаде, Драгану Обреновићу, један је од кључних момената хашког наратива о Сребреници од како се, 2003. године, Обреновић¹³⁸ нагодио са Тужилаштом и од тада тврди да је било тако. Укратко, у пар. 406 Толимирове пресуде стоји да је Драган Обреновић, као сведок-сарадник Тужилаштва, посведочио да је 13. јула 1995. примио једну важну поруку. Наводно, позвао га је официр за безбедност Драго Николић да га као начелника штаба обавести о планираној операцији убијања муслиманских заробљеника и да захтева одобрење за коришћење неколико људи у ту сврху. У пар. 1056 пресуде¹³⁹ наводи се да је Драго Николић наређење за убијање заробљеника примио лично од официра за безбедност Братуначке бригаде, Момира Николића.

На сопственом суђењу неколико година пре тога,¹⁴⁰ Драго Николић се у вези са овим није изјашњавао. Према томе, веродостојност ове информације у потпуности зависи од тврдњи Момира Николића¹⁴¹ и Драгана Обреновића, два сведока-сарадника који су склопили нагодбу са Тужилаштом и о томе сведочили на суђењу Толимиру. У пресуди Толимиру овај податак игра важну улогу као доказ сазнања релевантних структура ВРС, па посредно и самога Толимира, о одвијању операције масовног убијања.

137 То би био најприближнији али ипак не сасвим адекватан превод појма *circumstantial evidence* из англосаксонског обичајног права.

138 Види пресуду Толимиру, стр. 183-184.

139 *Ibid.*, стр. 448.

140 Предмет Поповић и остали. Види ICTY Case Information Sheet, http://www.icty.org/x/cases/popovic/cis/en/cis_popovic_al_en.pdf

141 Види пресуду Толимиру, стр. 448.

У Толмировом већу, већина је прихватила исказ Момира Николића, али се при том није бавила проценом његовог кредибилитета. На страну начелна непоузданост исказа лица чији је мотив да помоћу нагодбе ублажи своју казну. Поред тога, у Николићевом случају постоји још један важан моменат. Док је склапао нагодбу, Николић је очигледно претерао у ревности да тужилаштву пружи доказе искрене сарадње. Измислио је и себи приписао два убиства за која се касније, под унакрсним испитивањем, испоставило да их није починио. После те бруке, Веће МКТБЈ донело је закључак да је као сведок Николић у толикој мери непоуздан да убудуће његове исказе више не би требало прихватати без додатних доказа (Првостепена пресуда у предмету Поповић, фуснота 73). Дакле, информација да је официр за безбедност Зворничке бригаде био обавештен о одлуци, наводно донетој „одозго”, и пренео је даље, да се побију заробљеници потиче из извора оваквог калибра. При томе, у тексту пресуде нема назнака да је Толмирово веће узело у обзир упозорење колега из предмета Поповић приликом процењивања Николићевог кредибилитета.

Како ствар стоји са исказом Драгана Обреновића као извора да му је, како у пресуди стоји, Драго Николић такву поруку пренео? То је нешто о чему овај аутор може компетентно да говори зато што судије већине, Флиге и Миндуа, нису седели поред Обреновића док је склапао нагодбу са тужиоцем Маклоским, али аутор јесте. Обреновић се овог важног телефонског позива „присетио” тек при крају преговора, када је Маклоски запазио да му недостаје елемент којим би се оптужени повезао са базом злочина. После низа подстицаја да се „нечега” присети, Обреновић је најзад понудио причу о наводном позиву и захтеву Драга Николића. Тиме је био испуњен технички услов да је потенцијални сведок-сарадник „знао или је требало да зна...” о неком злочину из оптужнице, па је тако створен основ за прихватање одређеног облика кривичне одговорности.

Поред наведеног, Веће цитира и исказ покојног Мирослава Дeroњића у вези са наводним састанком функционера службе

безбедности и локалних власти у Братунцу ради планирања масакра.¹⁴² Дероџић је такође био сведок-сарадник Хашког тужилаштва, са свим пратећим мотивима, и он је своје „изјаве о чињеницама” мењао најмање осам пута према потребама Тужилаштва. Подразумева се да пошто није жив он не може бити унакрсно испитан, што са становишта Тужилаштва представља врло повољну околност. Од Дероџићеве смрти, његове врло спорне изјаве уводе се у сребреничке предмете без могућности провере путем унакрсног испитивања и противно свим прихваћеним правилима доказног поступка. То је, дакле, калибар доказа на које се Веће ослања да би показало широку распрострањеност, у структурама ВРС, сазнања о планираним убиствима. Уједно, то је један од основа за закључак да је, као начелник сектора за безбедност и обавештајне послове Главног штаба ВРС, и генерал Толимир о томе морао знати и да је био умешан у те радње.

2. Телеграм који је волшебно нестao

Недостатак опипљивих доказа, или „револвера који се пуши” како би се то у Америци рекло, дошло је до пуног изражаја у предмету Толимир током сведочења Срећка Аћимовића, команданта Другог батаљона Зворничке бригаде у јулу 1995. Као сведок тужилаштва 8. фебруара 2011, Аћимовић је изјавио да је команда његовог батаљона запримила шифровани телеграм са наређењем да се одређени број војника из његовог батаљона издвоји и упути на локалитет Ораховац/Роћевићи, где ће учествовати у стрељању заробљеника. Аћимовић је рекао да је добијено наређење одбио да изврши.¹⁴³

Међутим, тог телеграма, који би тешко инкриминисао српску страну, међу материјалним доказима – једноставно нема. Једини извор сазнања о том документу је уцењиви сведок тужилаштва, Срећко Аћимовић. Сведок је уцењив зато што се тај сегмент

142 Види Пресуду Толимиру, пар. 403, стр. 181-182.

143 Види Пресуду Толимиру, пар. 1060 и даље, стр. 449-450; такође, пар. 463-464, стр. 219.

убијања догодио у зони одговорности његовог батаљона, а он као надлежни старешина није предузео мере да снаге којима је располагао употреби да масакр спречи. По логици Хашког трибунала (као и Суда БиХ, куда се некооперативни сведоци тренутно испоручују) нечињење злочина није прихватљив изговор зато што паралелно постоји обавеза спречавања и кажњавања. Спектар уграђених могућности за вршење притиска и уцењивање таргетираних појединаца врло је широк.

У англосаксонском и континенталном правном систему, неспорно је да на скали веродостојности материјални докази имају предност у односу на изјаве сведока. У овом случају, кључни материјални доказ о организованој природи масакра сребреничких заробљеника је наводни телеграм из више команде, али физички он не постоји. Сви покушаји генерала Толимира током унакрсног испитивања да из сведока Аћимовића извуче бар основне карактеристике тог телеграма остали су без успеха. Сведок се „не сећа” ни датума ни доба дана када је тај телеграм наводно примио (Транскрипт, с. 9585-9586). „Да ли је то било 13-ог или 14-ог?” пита га оптужени. „Не могу вам рећи ништа,” сведок одговара. „Рекао сам вам да се не сећам датума и љубазно вас молим да ме то не питате...”

На питање члана већа, судије Нијамбе, о томе чији се потпис налазио на наводном телеграму, сведок ни на то није у стању да пружи одговор: „Када је телеграм стигао или, тачније, када сам га ја прочитао, његов садржај је мене и моје сараднике толико шокирао да се потписа стварно не сећам.” (Транскрипт, с. 9594)

Сва сазнања о виртуелном телеграму који би требало да послужи као материјални доказ намере да се заробљеници стрељају потичу од уцењивог сведока који не може да наведе ни једну специфичну појединост у вези са документом за који тврди да га је имао у рукама. Наводни садржај тог невиђеног телеграма ипак је уграђен у пресуду генералу Толимиру и одиграо је значајну улогу у утврђивању његове кривице.

3. „Наређење” од којег се сви ограђују

У складу са приступом који се своди на извођење крупних закључака сабирањем и повезивањем често слабо утемељених посредних доказа, Веће је на предлог Тужилаштва усвојило доказни предмет P00125. Овде се ради о документу са датумом од 13. јула 1995. за који није сасвим јасно да ли представља предлог или наређење, али који је потпуковник Миломир Савчић наводно припремио по наређењу оптуженог Толимира. У тексту, између осталих тачака, стоји и то да око 1,000 заробљеника из Касабе треба склонити са главног пута и сместити у неку затворену просторију. Веће садржај тумачи у смислу сличног наређења ген. Младића од истога дана, и оптуженог Толимира на основу тога приказује као Младићевог сарадника у спровођењу „подлог плана” (*despicable plan*) да се заробљеници прво сакрију од очију јавности, па затим погубе.

Какви су проблеми са овим доказним предметом? Пре свега, чињеница да је непотписан. Затим, да га се особа којој се редакција текста непосредно приписује, потпуковник Савчић, не сећа (сведочење у предмету *Поповић*, 12. септембар 2007). Најзад, да је мајор Зоран Малинић, који је требало да га изврши, посведочио у предмету *Толимир* (9. јун 2011) да не памти да га је икада примио. Поред тога Малинић, који је наступио као сведок Тужилаштва, упозорио је Веће у предмету *Толимир* да у његовој војсци аутентично наређење не би било формулисано на такав начин. Такође је изразио сумњу да би му Савчић уопште издао наређење (конкретно, да отежава саобраћај возила УН на подручју Зворника) које са свога положаја у Коњевић Пољу Малинић није био у могућности да изврши. Је ли све наведено довољно да на овај докуменат баци барем извесну количину разборите сумње?

На суђењу Толимиру, изгледа да није било. Првостепено Веће у предмету *Толимир* разматрало је управо овакав докуменат као могући доказ кривичне одговорности, а по пресуди се види да је тај докуменат извршио значајан утицај на процену генералове кривице.

Пресуда у предмету генерала Толимира се састоји из међусобно подупирућих претпоставки, које тешко да би могле да издрже критичку проверу, и тешко би се за њу могло рећи да представља озбиљан правни докуменат. Пресуда делује као да је писана у складу са изворним задатком Хашког трибунала да битно допринесе обликовању једне нове, свакако не правне, али сигурно политичке концепције догађаја.

Пресудом у предмету *Толимир* појачан је централни сребренички наратив, који служи за оспоравање Републике Српске, формалним проглашавањем и оближње Жепе као места где се такође догодио геноцид. Корекција тог превида у низу предходних сребреничких предмета била је неопходна ради потврде пољуљаног пропагандног кредибилитета укупне приче. (Зашто би неко извршио геноцид у Сребреници, да би затим, само неколико дана касније, одустао од извршења геноцида – у Жепи? То би било нелогично.) Закључак већине, да је ликвидацијом тројице општинских функционера Жепе задат фаталан ударац способности преживљавања локалне муслиманске заједнице и да зато представља геноцидну радњу, потпуно је извештачен и апсурдан. Али када је реч о овом суду и међународном распореду снага који је условио његово формирање и по инерцији његов потоњи рад, та околност не пружа велику утеху и суштински је небитна. У питању је *de facto* политичко стање а не правни закључак, без обзира на то што је теза већине лишена сваког јуристичког или чињеничног основа.

Заокружавање сребреничког наратива у предмету *Толимир*, службеним проглашавањем Жепе геноцидним догађајем представља само део укупног задатка који је обављен пресудом генералу Толимиру. Други и важнији део односи се на квалификацију укупног догађаја као удруженог злочиначког подухвата са циљем извршења геноцида над муслиманским становништвом Источне Босне (пар. 750). То је најбрзенија импликација пресуде. За разлику од генерала Крстића, који је правоснажно проглашен кривим са помагање у геноциду, док је питање носиоца геноцидне намере у његовој правоснажној пресуди остављено у сивој зони за нагађање,

пресуда Толимиру је по том питању изричита: убијање је било последица УЗП који по саставу обухвата војно и политичко руководство тадашње Републике Српске. То значи да се, следећи логику Хашког трибунала,¹⁴⁴ ова произвољна констатација сада претвара у „пресуђену чињеницу.” Уколико се то уважи, онда барем по централним тачкама оптужнице, практично је прејудициран исход па се чак отклања и потреба за суђењем војном и политичком руководством Републике Српске, оличеним у Ратку Младићу и Радовану Караџићу.

Пресуда у предмету Толимир је катастрофално нестручна и неозбиљна, и почива на стакленим ногама. Али она и није замишљена као школски оглед из правне философије, без обзира на то што је председавајући Већа Кристоф Флиге, немачки судија који сигурно да зна боље.¹⁴⁵ Она је конципирана искључиво као политички докуменат. Правни одговор, у виду убојите критике пресуде из пера дисидента у судском већу у предмету Толимир, судије Приске Нијамбе, налази се у Прилогу 8.

144 Скоро сви кључни елементи првостепене пресуде Толимиру (са неким изузецима) били су потврђени пресудом у жалбеном поступку.

145 Види интервју судије Кристофа Флигеа, Spiegel Online [<http://www.spiegel.de/international/spiegel/0,1518,druck-635205,00.html>], 07-09-2009, где износи сумњу да је „геноцид” најприкладнија правна квалификација за злочин у Сребреници.

Како се у Трибуналу доказује геноцид?

(Текст реферата Стефана Каргановића, председника „Историјског пројекта Сребреница” на научном скупу „Сребреница 1995.-2015: чињенице, недоумице, пропаганда” одржаном 4. јула 2015. у Београду.)

У средишту промовисања службеног наратива о Сребреници налази се тврдња да је једина прихватљива правна квалификација за та дешавања – геноцид, и да су све дилеме у вези са тиме излишне у светлу пресуда Међународног трибунала за бившу Југославију у Хагу.

Ухватићемо зато одмах бика за рокове и поставићемо питање: „Да ли постоје докази геноцидне намере у Сребреници?” и како Хашки трибунал решава то питање.

То је суштина контроверзе о Сребреници, и у правном и у политичком смислу. Ако не постоји утврђена геноцидна намера, *dolus specialis*, без обзира на цифре и околности, убијање у Сребреници не може се уздићи на ниво геноцида. Геноцид је знатно више од простог убијања или вођења војне операције, колико год биле смртоносне или разорне њене последице. Срж деликта геноцида је намера да се физички уништи једна од категорија заштићених Конвенцијом: етничка, верска или расна скупина, као таква. То није спорно и сви стручњаци то знају и прихватају.

Пођемо ли од претпоставке да сазревање и логистичка припрема геноцидног подухвата изискује одређени временски оквир, разумно је поставити и следеће питање: у којем тренутку и на каквом временском растојању од догађаја је утврђен настанак

геноцидне намере у случају Сребренице, под предпоставком да је постојала?

Сведочење главног истражитеља Хашког трибунала, Жан-Рене Руеза, у новембру 2001, пред Комисијом француског парламента за Сребреницу, баца светло управо на ову околност. На питање Комисије да ли је тачно да пре 9. јула није постојао план за заузимање енклаве, упркос томе да је та територија за босанске Србе била од великог стратегијског значаја, Руез је одговорио:

„Фактички, одлука о заузимању енклаве није била донета пре 9. јула, када је генерал Младић схватио да енклава неће бити брањена. Првобитни циљ је био да се енклава сузи на територију града Сребренице и да се претвори у огроман избеглички логор на отвореном, да би се УН на такав начин принудиле да отпочну са евакуацијом из те зоне.”¹⁴⁶

Други део Руезове изјаве је нагађање, али онај први, о непостојању намере на српској страни, пре 9. јула, да се Сребреница заузме темељи се на документима у које је Руез имао увид и предочио Комисији, и зато има снагу доказиве чињенице.

Ако се има у виду тврдња да геноцид у Сребреници треба да се догодио у временском распону између 13. и 17. јула, ово је податак од капиталног значаја, и то из извора блиског Тужилаштву хашког Трибунала. То значи да намера о физичком уништењу становништва Сребренице, или неког његовог дела, није могла постојати пре 9. јула, а наводни геноцид је почео само четири дана после тога.

Војном вештаку Тужилаштва Хашког трибунала, Ричарду Батлеру, дугујемо друго значајно прецизирање редоследа догађаја, опет против интереса установе за коју ради и утолико веродостојније.

146 *RAPPORT D'INFORMATION No. 3413*, Народна Скупштина Француске, 22. новембар 2001, стр. 43.

Батлерово сведочење на суђењу Пелемишу и Перићу пред Судом за ратне злочине Босне и Херцеговине 2010. у Сарајеву баца врло корисно светло на контроверзу у вези не само са следом догађаја, него и кључним питањем: геноцидним умишљајем. Укратко, Батлер, који је у званичном својству имао доступ најосетљивијим и најрелевантнијим документима, на суђењу је изјавио да није открио никакву назнаку о постојању плана да се Муслимани истребе, бар до 11. јула, када су српске снаге заузеле Сребреницу. То Руезову хронологију помера унапред за још два дана, потврђујући да се о геноциду на српској страни није размишљало ни четрдесет осам часова до почетка импутираног злочина.¹⁴⁷

У свом сведочењу, Батлер је, поред овога, изнео још неколико ставова који постојање геноцидне намере стављају под општу сумњу, да се изразимо најуздржаније.

Прво, он потврђује Руезову тезу да је изворни циљ српске војне операције, за коју је планирање отпочело 30. јуна 1995, било само то да заштићену зону УН сведе на градску површину Сребренице. Друго, наређење војсци да уђе у Сребреницу председник Караџић је издао 10. јула, или на само један дан пре него што се то догодило. То значи да је преузимање енклаве представљало импровизовану одлуку, донету у светлу војног успеха операције до тог тренутка, а не смишљен потез са даљњим циљем заробљавања бројног муслиманског становништва, да би затим били уништени. Треће, све док неочекивано 10. јула опсег операције није био проширен, да од тог тренутка обухвати потпуно заузимање енклаве, операција је била вођена искључиво на нивоу Дринског корпуса, без учешћа Главног штаба или других виших структура. Четврто, Батлер каже да му „није познат” ниједан пример да је после 11. јула, датума када је енклава већ била заузета и када је операција била приведена крају, ВРС ватрено дејствовала против цивила у Сребреници. Пето, што се тиче депортације цивила из енклаве, ни у вези са тиме, по Батлеру, „документи не садрже доказе” претходног планирања од пре

147 Суд БиХ, Одељење за ратне злочине, *Тужилац против Пелемиша и осталих*, X-KR-08/602, 22. март 2010.

11. јула ујутру, када је донета одлука да се уђе у Сребреницу. Најзад, шесто, Батлер је сагласан са тиме да у редовима Војске Републике Српске није било очекивања да би заробљеници могли бити погубљени, по Батлеру, „све до 12. па чак и 13. јула.”

Сада се поставља кључно питање: у којој мери су овај редослед и анализа догађаја најмеродавнијих сарадника Тужилаштва МКТБЈ ускладиви са званичном тезом Хашког трибунала да је политичко и војно руководство Републике Српске намеравало физичко уништење Муслимана у Сребреници као таквих, као етничке или верске заједнице? Конвенција о геноциду прописује да је тако морало бити да би геноцид могао бити утврђен. А ако се у Сребреници геноцид заиста догодио, или у најмању руку убијање масовнијих размера, да ли је то било последица одговарајуће намере, или тек нечија накнадна замисао?

Из овог угла, у потпуности су разумљива питања која поставља истакнути канадски правник и стручњак за геноцид, Вилијам Шабас, непосредно после изрицања пресуде у предмету *Крстић*:

„Нема ли другог убедљивог објашњења за погубљење 7,000 мушкараца и дечака у Сребреници? Постоји ли могућност да су постали мета зато што су били војноспособни, и самим тим фактичка или потенцијална борбена лица? Да ли би неко ко је стварно наумио физичко уништење једне групе, и довољно је свиреп да би убио више од 7,000 незаштићених мушкараца и дечака, уложио потребан напор да организује превоз жена, деца и остарелих – на сигурно?”¹⁴⁸

Свим стручњацима који се овом темом баве добро је позната чињеница да ни на једном од седам сребреничких суђења пред МК-ТБЈ није предочен ниједан доказ, са било којег командног нивоа,

148 William A. Schabas, "Was Genocide Committed in Bosnia and Herzegovina? First Judgments of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia," *Fordham Journal of International Law*, Vol. 25, No. 23, 2001-2002, стр. 46.

који указује на постојање намере и где се наређује предузимање неопходних логистичких мера са циљем уништења муслиманске заједнице у Сребреници. На који начин Хашки трибунал ипак изводи закључак да се догодио геноцид?

Одговор на ово питање налази се у пар. 4 пресуде генералу Крстићу. Ради се о једној врло иновативној аналитичкој техници и правној доктрини:

„Претресно Веће се ослања на мозаик доказа који у својој свеукупности приказује догађаје током неколико дана у јулу 1995. године.”¹⁴⁹

Импликација отворене примене овако непрецизне методологије је да чврстих и непосредних доказа – нема. Веће потенцијалну доказну грађу о геноцидном умишљају третира као коцкице у мозаику и спаја их на начин који би се најпре могао упоредити са цртежом у Роршах тесту. Сваки посматрач у принципу цртеж може да тумачи на различит и субјективан начин, као што Веће тумачи свој мозаик.

Да би тумачење Већа изгледало минимално убедљиво, морају се унапред елиминисати неке основне уврежене претпоставке о природи операције која се сматра – геноцидном. Једна од тих претпоставки је постојање плана. Зато у пар. 225 пресуде генералу Крстићу Веће износи изненађујућу тврдњу да „постојање плана или политике (*policy*) не представља саставни део кривичног дела геноцида у правном смислу.”¹⁵⁰ Ако није било плана или политике, на каквим се претпостављеним узроцима темељи сугестија да је у Сребреници почињен геноцид? Без утврђеног концепта импутираног кривичног дела, тешко је докучити за шта је генерал Крстић одговарао и добио тридесетпетогодишњу затворску казну.

У пар. 26 предострожно Веће драстично преиначава и сам

149 ICTY, *Prosecutor v Krstić*, првостепена пресуда, пар. 4

150 ICTY, *Prosecutor v Krstić*, првостепена пресуда, пар. 225

појам намере: „Главни показатељ... да су снаге ВРС намеравале да елиминишу све босанске Муслимане из Сребренице био је покољ од стране ВРС свих војно способних мушкараца из те заједнице.” Да ли су масакрирали баш све, то управо и јесте једно од отворених питања. Друго питање је да ли је појам „војно способних мушкараца” довољно широк да би се изједначио са једном од заштићених група које се прецизирају у Конвенцији? Али, чак да је у врховима политичког и војног руководства Републике Српске и постојала таква геноцидна намера, како се неубијање Муслимана десетак дана касније, током и непосредно након операције заузимања суседне енклаве Жепа, уклапа у сценарио?¹⁵¹

У предмету *Крстић*, Веће зачетак сребреничког геноцидног плана налази на састанку српског војног и политичког руководства у хотелу „Фонтана,” у Братунцу, током преподневних часова 12. јула 1995, мада признаје да ни за то нема чврстих доказа.¹⁵² Да ли је онда „геноцидна намера,” која је наводно тада у хотелу формулисана, представљала само пролазно расположење, које није потрајало више од неколико дана? Јер ускоро затим, при поласку на Жепу, изгледа да је *dolus specialis* нестао, да би био замењен повратком на уобичајене обрасце војничког понашања, мање-више у складу са одредбама међународног ратног права.

Када сте ви једина овлашћена инстанца која тумачи сопствени Роршахов цртеж, проблеми се решавају лако. Једноставно из слике избацујете оне ликовне елементе који сметају вашој концепцији и истовремено тврдите да је оно што други не примећују – уствари најочигледнији део слике.

151 До тада необјашњиво заборављени „геноцид” у Жепи најзад је био разматран на суђењу генералу Толимиру. У првостепеној пресуди (2012), Толимирово веће је предвидљиво закључило да се и у Жепи догодио „геноцид”, а као основ је навело погубљење три важне локалне личности. Тиме је, наводно, заједница била обезглављена у толикој мери да је њена одрживост била доведена у питање, а то оправдава закључак да се догодио геноцид.

152 ICTY, *Prosecutor v Krstić*, првостепена пресуда, пар. 126-134 и пар. 573; другостепена пресуда, пар. 84-85 и пар. 91

На крају, два детаља који уоквирују ову контроверзу.

Први се односи на сведочење Дражена Ердемовића, „крунског сведока” хашког Тужилаштва и човека коме је непотребно представљање, на суђењу Радовану Караџићу. Караџић Ердемовићу поставља директно питање које се односи на срж ствари што се Сребренице тиче, а то је *dolus specialis* или геноцидна намера¹⁵³:

„Да ли сте у њих пуцали,” пита Караџић, „са намером да уништите Муслимане у Босни као етничку групу, да их истребите као народ?” Ердемовићев одговор је гласио: „Не, господине Караџићу”. Караџићево следеће питање је било да ли је ико из Ердемовићеве јединице имао намеру да истреби Муслимане.

На то Ердемовић одговара: „Господине Караџићу, ја се не сећам, али не верујем да смо тога дана расправљали о намерама да се истребе Муслимани. Нисмо о томе разговарали. Не сећам се да сам о томе причао са било киме из моје јединице.”

Толико о менталном склопу непосредног извршиоца злочина и намери која га је у тренутку извршења мотивисала.

Други детаљ је један запрепашћујући исечак из издвојеног мишљења судије Жан-Клод Антонетија у другостепеној пресуди у предмету *Толмир*, у априлу ове године. На крају бритке, картезијанске критике мишљења већине, на преко сто страница, Антонети износи свој сумарни закључак, колико објективан толико и шокантан:

„Улога оптуженог јесте дефинисана овом пресудом, међутим одговора нема на оправдано питање породица жртава, које би желеле да сазнају ко је наредио масовна погубљења... До данашњег дана, чини ми се, на то суштинско питање породица жртава и очекивање међународне заједнице није могуће одговорити... на питање, ко је наредио погубљење хиљада жртава, и зашто. Данас,

на основу предочених доказа, ја не бих знао какав одговор да им понудим.”¹⁵⁴

Нека се свако замисли над овим разарајућим коментаром једног од најугледнијих и најкоректнијих судија хашког Трибунала. Ако за скоро двадесет година истраживања Сребренице Трибунал није успео да утврди ни најосновније чињенице овакве врсте, мора да је свој посао радио сасвим погрешно, користио методологију која засигурно не води стручно одрживим (или барем информативним) закључцима и руководио се агендом углавном лишеном правног утемељења.

О геноциду у Сребреници – боље и не говорити.

154 ИСТУ, *Prosecutor v. Tolimir*, другостепена пресуда, стр. 399, 400

Поговор

Ако је судити и по оваквом, више панорамском него строго систематичном и свеобухватном приказу начина како се проводи доказни поступак пред Хашким трибуналом, што ће рећи, како се у његовим судницама утврђују чињенице, резултати рада тога суда делују више него оскудно. А то је, како би се на енглеском рекло, *putting it very charitably*.

Те методолошке мањкавости – опет, *to put it charitably* – јарко се огледају, на пример, у неспособности разних већа да уједначе приступ разматрању доказне грађе када је у питању једна од најосновнијих тачака сребреничког наратива: колико је људи, средином јула 1995, противправно убијено? На каменој плочи у Меморијалном центру у Поточарима уклесан је број од 8,372 жртве. Ако пођемо од те цифре као мање-више нормативне,¹⁵⁵ за различите прорачуне погубљених који се наводе у сребреничким предметима пред Хашким трибуналом морало би се рећи да делују изузетно неозбиљно. У предмету Крстић стоји да је утврђено погубљење „...7,000 до 8,000 људи.”¹⁵⁶ У предмету Поповић „...расправно Веће је пресудило да је од 12. јула па до краја јула било погубљено неколико

155 Барем у медијско-пропагандном дискурсу она то јесте и отуда заокружена бројка од „8,000 погубљених мушкараца и дечака,” која се у контексту „Сребренице” непрекидно понавља. Нормативан карактер те цифре огледа се и у томе да је Комисија Владе Републике Српске, под председниковањем Драгана Чавића, у свом знаменитом полтронском „Извештају о Сребреници” 2004. године, састављеном по мери тадашњег Високог представника у БиХ Цереми Ешдауна, следећи прописани образац такође усвојила цифру од близу 8,000 „несталих,” одн. жртава.

156 *Крстић*, Првостепена пресуда, пар. 487.

хиљада мушкараца босанских муслимана.”¹⁵⁷ Исто Веће даље каже да је „утврђено да је најмање 5,336 идентификованих појединаца убијено после пада Сребренице, с тим што би се цифра могла попећи и до 7,826.”¹⁵⁸ У предмету Толимир, утврђено је „4,970 жртава,” ако се разматра у вези са релевантним тачкама оптужнице.¹⁵⁹ У предмету Карацић, наводи се број од „5115” погубљених.¹⁶⁰ Осим код Карацића, све остале међусобно противуречне цифре жртава које се наводе су – правоснажне.

И не само то. Ове различите цифре – а ту би требало узети у обзир и за прописно вођени кривични поступак потпуно неуобичајена, а многи стручњаци би још додали и непримерена нагађања већа о томе докле би се коначни број жртава „могао попети”¹⁶¹ – утврђене су од стране разних већа Хашког трибунала након разматрања суштински исте доказне грађе. Тужилаштво износи практично исте доказе за Сребреницу из предмета у предмет. Поред тога, у свим сребреничким предметима Тужилаштво редовно изводи у основи исту екипу увежбаних сведока који механички, и са незнатним варијацијама, понављају исту устаљену причу.

Како је могуће да се у разним предметима, полазећи од суштински исте доказне грађе, исти докази, који се односе на једну од најважнијих тачака из оптужнице, тако разнолико тумаче? У Америци за такав трибунал би се рекло, they can't get their act together. Или је доказни материјал којим се Тужилаштво Хашког трибунала служи једна велика и климава импровизација, или приликом анализирања тих доказа сам Трибунал има неразјашњене тешкоће у „суочавању са чињеницама” па разна већа закључке успут импровизују у складу са недокучивим критеријумима. У оба

157 *Поповић*, Првостепена пресуда, пар. 793.

158 *Поповић*, Првостепена пресуда, фуснота 2862.

159 *Толимир*, Другостепена пресуда, пар. 718.

160 *Карацић*, Првостепена пресуда, пар. 5617.

161 Може ли се пред цивилизованим судом, свеједно да ли из традиције обичајног или континенталног права, неко теретити и за хипотетичке, дакле још неутврђене деликте?

случаја, епитет „травестија” (на српском: лакрдија) који је Џон Локланд налепио Хашком трибуналу не делује нимало непримерено.

Темељна и свеобухватна студија на тему доказног поступка пред Хашким трибуналом крајње је неопходна. Пресуде тог суда су камен темељац службеног наратива о „Сребреници.” Оне служе као покриће за екстравагантне тврдње сребреничког лобија и захтеве за кривични прогон свих који те произвољне тврдње оспоравају. (Прилог 7) Да би увећало пољуљани, исфабриковани сребренички наратив опстао, заогрнут у колико-толико респектабилно рухо, поред забране критичког испитивања премиса на којима почива, мора се одбранити по сваку цену и Хашки трибунал, зато што је извор привидног легитимитета тог посрнулог наратива. Зато је Трибунал, и начин како се за политичку употребу у његовим судницама производе „чињенице,” неуралгична тачка целокупне операције која је позната под називом „Сребреница”.

Чак и овакав, летимичан преглед довољан је да уздрма све главне стубове правосудне конструкције Трибунала у вези са „Сребреницом.” Коришћење поткупљених сведока, извођење крупних закључака на основу материјално непостојећих доказа, фалсификовање и лажно приказивање аутопсијских извештаја и ДНК података, широка употреба махом форензички непроверљивих и презумптивно исфабрикованих „пресретнутих разговора,” неадекватност предочених доказа да би се најминималније задовољио правни стандард за утврђивање геноцида – то су неке од фундаменталних мањкавости доказног поступка који се води пред том установом. У најмању руку, овај критички преглед сребреничке контроверзе како је она постављена и разматрана у судницама Хашког трибунала сасвим је довољан за утемељење разборите сумње у све главне тврдње из којих се састоји канонска верзија догађаја у Сребреници.

Судски закључци изведени на темељу дефектног судског поступка лишени су правне снаге, али упркос томе њихови политички ефекти и даље могу бити разорни. Задачи Хашког трибунала

првенствено су политички, па су и правила поступка којих се суд држи подешена тако да најефикасније служе политичким циљевима који су тој квазиправној установи задати.

Том констатацијом актуелизује се, пре свега, једна озбиљна претња српским националним интересима што непосредно проистиче из рада Хашког трибунала. То је коришћење дефектних пресуда Хашког трибунала за писање нове историје ратног сукоба у БиХ, затим педантно рефлектовање те произвољне „историје” у медијима, политици и академском дискурсу и, као укупна последица свега тога, појачавање притиска за укидање Републике Српске. Хашке пресуде су кључни, интегрални део тог политичког сценарија. Минимизовање или игнорисање те претње опасна је грешка.

Одговор да је оваква забринутост претерана или нереална зато што је субјективитет Републике Српске потврђен међународним договорима који трајно гарантују њен статус, површан је и смешан у време хитлеровског гажења основних норми међународног права. За задњих петнаестак година уништено је неколико суверених држава. Зашто би један ентитет био имун и у томе представљао изузетак? Интегритет СФРЈ је био загарантован Хелсиншким уговором, али то ипак није спречило демонтажу те државе. Зашто би Дејтонски споразум представљао непремостиву препреку рушењу Републике Српске?

Незахвално је пројектовати коначне намере фактора који стоје иза Хашког трибунала. Не базирајући се нимало на правне суптилности, они се служе практичним резултатима делатности Трибунала. Сребреничке пресуде тог наменски формираног суда изванредно се уклапају у њихове даљње политичке планове и за притиске и уцене Републике Српске – сигурно ће им добродоћи.

И не само за то. Поред пропагандног покрића за смртоносну доктрину R2P („заштита угроженог становништва,” наводно да би се спречавале „нове Сребренице”), чија цена до сада износи најмање два милиона људских живота, највећим делом муслимана,

„Сребреница” је истовремено морални бодеж уперен у срце српског народа. Наметање хипотеке кривице за „геноцид” у Сребреници битан је предуслов за свестрано паралисање одбранбених капацитета српског народа, за убризгавање у његову самосвест смртоносне дозе моралне пометње, за рушење његовог самопоуздања и, утискивањем печата одговорности за најгнуснији злочин, блокирање сваке визије која би га могла извести из незавидног стања у којем се налази.

Ако се хашке пресуде пажљиво проуче, кроз сребреничке предмете провлачи се праволинијска прогресија од личне према државној и колективној одговорности.

Пресуде Хашког трибунала, професионално су неозбиљне и почивају на стакленим ногама. Беспрекорни правни резони које износи Приска Нијамбе, судија у предмету Толимир (Прилог 8), то убедљиво потврђују. Али те пресуде и нису замишљене као академски огледи из правне философије. Оне су конципиране искључиво као политички инструменти. Бриљантна критика једне од малобројних судија-дисидента из састава тог корумпираног суда, Приске Нијамбе, између редова носи управо такву поруку¹⁶² Међутим, управо зато што пресуде Хашког трибунала нису академске вежбе, нити им је главна сврха пуко одузимање личне слободе таргетираним појединцима, већ су у првом реду изразита претња на државном и колективном нивоу, у крајњој линији и адекватан одговор на делатност Трибунала мора да буде формулисан на том истом плану.

Улог је велики, а маневарски простор тренутно је узак. Услед непрепознавања опасности на самом почетку и непредузимања благовремених заштитних мера развијањем кохерентне државне и друштвене стратегије, дошло је до забрињавајућег погоршања

162 У подједнакој мери, то важи и за друго значајно и беспрекорно аргументовано издвојено и супротно мишљење, у жалбеном поступку у предмету Толимир, из пера судије Жан-Клод Антонетија које, нажалост, још није преведено на српски.

опште слике. Мобилизација домаћег и светског јавног мњења против политичког рада Трибунала у Хагу и сарадња са иницијативама Руске Федерације да се та установа раскринка и што пре затвори, неопходан је први корак. Следећи корак је компетентно преиспитивање свих досадашњих сребреничких пресуда и одлука Хашког трибунала. У мери у којој су чињенички неутемељене и својим последицама угрожавају међународни правни поредак, неодложно морају бити поништене и стављене ван снаге.

Прилози

Прилог 1

поб. бр. 09/30/20-18
30.04. 5.

ЈМБГ: 2511971100056

УГОВОР О ПРИЈЕМУ ЛИЦА У ВОЈСКУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ПО УГОВОРУ НА ОДРЕЂЕНО ВРЕМЕ

Закључен између: Главног штаба Војске Републике Српске - ВП 7572 Сарајево

и Ирденовић Виктор Дражен
(презиме, очево име и име)

Београд, Милељина ул. Радојке Лакша 144
(занимање и место боравка - адреса)

1. Главни штаб Војске Републике Српске - ВП 7572 Сарајево "1. диверзантски одред"

1) прима Ирденовић Виктор Дражен
(презиме, очево име и име)

Београд, Милељина ул. Радојке Лакша 144
(занимање и место боравка)

у војну службу по уговору на одређено време у својству Бодифира диверзанта

1. ранга, у чину војника
(својство у коме се прима)

на време од 27.01.1997. године која ће трајати од 01.02.1997. године
(трајање службе) (дан, месец и година)

до 31.01.1997. године, ради обављања дужности Корандира 1. Н. В. О.
(дан, месец и година) (назив дужности)

у гарнизону Милељина

2) Обавезује се да Ирденовић Дражен Војник обезбеди новчану накнаду у складу са правилником.
(презиме, име и чин који добија)

3) Обавезује се да Ирденовић Дражен Војник постави на дужност Корандир 1. Н. В. О. у гарнизону Милељина и да му обезбеди права која према Закону о Војсци Републике Српске и другим прописима припадају војнику о накнадама и др. новчаним приредницама
(презиме, име и чин који добија) (назив дужности) (назив гарнизона)

и да му обезбеди права која према Закону о Војсци Републике Српске и другим прописима припадају војнику о накнадама и др. новчаним приредницама

4) Обавезује се да исплати посебну новчану награду Ирденовић Дражен Војник за учешће у свакој појединачној диверзантској акцији у складу са наредбом надлежног старешине;
(презиме, име и чин који добија)

5) Обавезује се да Дражен Ирденовић Војник обезбеди приоритет у додели стана на коришћење, преко надлежних органа власти, а на основу Наредбе Председника РС.
(име, презиме и чин)

2. Ирденовић Виктор Дражен Брћва
(презиме, очево име и име, занимање)

Београд, Милељина ул. Радојке Лакша 144
(место боравка-адреса)

обавезује се:

1) да ће 01.02.1997. год. ступити на дужност Корандира 1. Н. В. О.
(дан, месец и година) (назив дужности)

у гарнизону Милељина, а према постављењу надлежног старешине;
(назив гарнизона)

00399985

Варијанта (а)

2) да ће у војној служби по уговору, уколико на провери оспособљености за дужност покаже задовољавајуће резултате, остати 21. и 22. новембра 1997. односно до 31. 01. 1997. године;
(дан, месец и година)

3) да ће дужност вршити савесно и у складу са прописима;

4) да ће се за време службе по уговору придржавати свих прописа који се односе на службу у овој јединици.

3. Бранислав Јовановић за време ратног стања и непосредне ратне опасности има
(име, презиме и чин)
обезбеђену бесплатну исхрану и смештај;

4. У случају рањавања Бранислав Јовановић задржава право на пла-
(име, презиме и чин)
ту у износу одређеном у тачки 1. под 2) овог уговора, и распоређује се на лакшу дужност у оквиру своје или друге јединице, уколико га надлежна војно-лекарска комисија огласи неспособним за извршавање диверзантских задатака.

5. Од дана ступања на дужност Бранислав Јовановић почиње да тече војна служба по
(име, презиме и чин)
овом уговору и од тог дана стиче права и обавезе по основу уговора и својство
потпуковника

6. Ако Бранислав Јовановић без оправданог разлога не ступи на дужност на дан
(име, презиме и чин)
утврђен у тачки 2. под 1) овог уговора, сматраће се да овај уговор није закључен.

7. Војна служба по овом уговору поестаје под условима прописаним одредбама члана 216. Закона
о Војсци Републике Српске

8. Овај уговор сачињен је у пет примерака за војну службу по уговору, односно у шест примерака за подофицира по уговору и официра по уговору. По дан примерак доставља се:
лицу које је ступило у војну службу по уговору; војној јединици односно војној установи у којој је на служби; за сваки примерак припада персоналне података и војном рачуноводственом центру.

11. februar 1997. godine
(место, дан, месец и година закључења уговора)

Бранислав Јовановић
(потпис лица које се прима)

Бранислав Јовановић
(откуцати машином: презиме, очево име и име)

Датум ступања на дужност:
01. februar 1997. godine
(дан, месец и година)

Бранислав Јовановић
(потпис примљеног лица)

Бранислав Јовановић
(потпис старешине надлежног за закључевање уговора)
Commandant Glavnog Staba
Vojske Republike Srpske
General-pukovnik
Kasim Mladic
(откуцати машином: дужност, чин, презиме и име старешине надлежног за закључевање уговора)

ОВЕРАВА
Бранислав Јовановић
(потпис старешине)
Commandant lo Diverzantskoj Oprezi
potporučnik, Milorad Velcic
(дужност, чин, презиме и име старешине који оверава датум ступања на дужност)

00399986

Варијанта (б)

2) да ће у војној служби по уговору, уколико на провери оспособљености за дужност покаже задовољавајуће резултате, остати 2. мјесеца 1997. односно до 31. 01. 1997. године;
(дан, месец и година)

3) да ће дужност вршити савесно и у складу са прописима;

4) да ће се за време службе по уговору придржавати свих прописа који се односе на службу у овој јединици.

3. Бранко Милошевић Војник за време ратног стања и непосредне ратне опасности има обезбеђену бесплатну исхрану и смештај;
(име, презиме и чин)

4. У случају рањавања Бранко Милошевић Војник задржава право на плату у износу одређеном у тачки 1. под 2) овог уговора, и распоређује се на лакшу дужност у оквиру своје или друге јединице, уколико га надлежна војно-лекарска комисија огласи неспособним за извршавање диверзантских задатака.

5. Од дана ступања на дужност Бранко Милошевић Војник почиње да тече војна служба по овом уговору и од тог дана стиче права и обавезе по основу уговора и својство Бранко Милошевић Војник

6. Ако Бранко Милошевић Војник без оправданог разлога не ступи на дужност на дан утврђен у тачки 2. под 1) овог уговора, сматраће се да овај уговор није закључен.

7. Војна служба по овом уговору поестаје под условима прописаним одредбама члана 216. Закона о Војсци Републике Српске

8. Овај уговор сачињен је у пет примерака за војну службу по уговору, односно у шест примерака за подофицира по уговору и официра по уговору. По један примерак доставља се: војној јединици односно војној установи у којој је на служби; за сваки примерак Комисија персоналних података и војном рачуноводственом центру.

14. Februar 1997. godine
(место, дан, месец и година закључења уговора)

Бранко Милошевић
(потпис лица које се прима)

(потпис старешине надлежног за закључење уговора)

Милошевић Бранко Милошевић Војник

Commandant Glavnog Staba
Vojske Republike Srpske
General-pukovnik
Charles de Gaulle

Милошевић Бранко Милошевић Војник 144

(отпущати машинично: презиме, очево име и име)

(отпущати машинично: дужност, чин, презиме и име старешине надлежног за закључење уговора)

Датум ступања на дужност:

01. Februar 1997. godine
(дан, месец и година)

ОТВРАТА:

(потпис старешине)

Бранко Милошевић
(потпис примљеног лица)

Commandant 10. Diverzantskog Ojeda
potporučnik, Milorad Polčić

(дужност, чин, презиме и име старешине који оверава датум ступања на дужност)

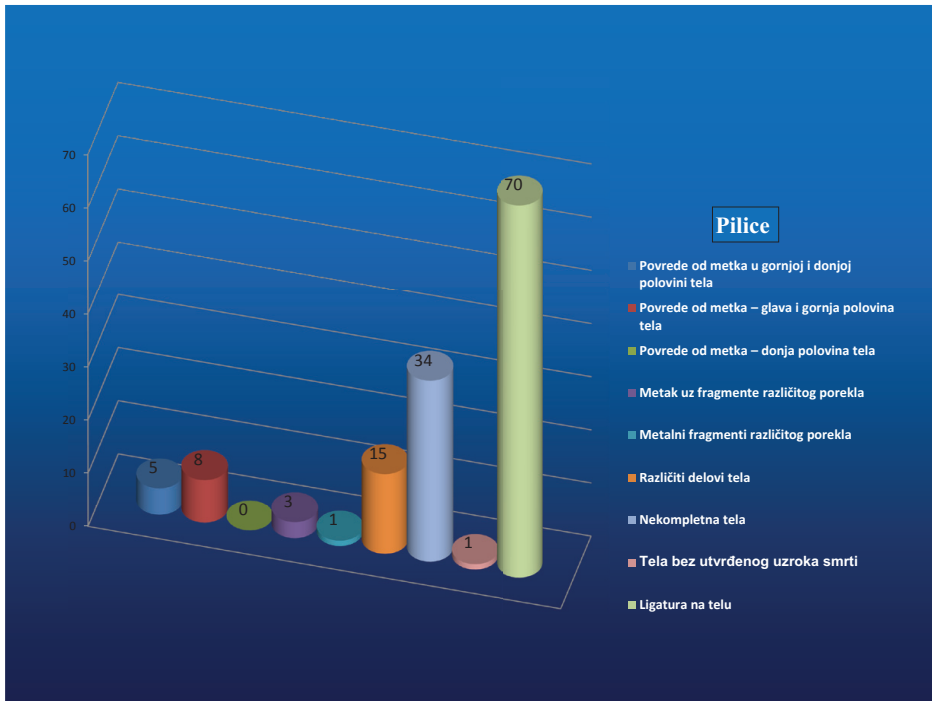
00399986

Прилог 2

Модел са рукама везаним на леђима према опису сведока Q

Прилог 3

Анализа садржаја у масовној гробници Браћево у Пилици

Прилог 4

from: Bernd Brinkmann brinkmann@ifg-ms.de
to: Human Rights <amicusjuris1@gmail.com>

date: Tue, Jul 20, 2010 at 2:03 PM
subject AW: Questions about ICMP

7/20/10

Dear Mr. Karganovic,

Thank you for your inquiry.

We do not have the ICMP Tuzla laboratory on our list of GEDNAP participants. That means, that the Tuzla laboratory is unknown to the organizers of GEDNAP Proficiency Tests. However, there are two ICMP laboratories which participate in the GEDNAP Proficiency Tests (i.e., from Sarajevo and Banja Luka).

I do not know whether they are in conjunction with the Tuzla laboratory.

For these reasons it makes no sense to answer your questions.

Kind regards

Prof. B. Brinkmann

Прилог 5

FINANCIAL TIMES

December 11, 2007 6:42 am

Forensics: DNA fills gaps of history

By Christian Jennings

The technology behind just two words, or three capital letters, has helped a Sarajevo-based international organisation to advance from the gloomy work of excavating mass graves to the highest levels of forensic detective work.

Deoxyribonucleic acid, better known as DNA, is a nucleic acid that contains the genetic information for all living organisms. Using this precise guide, the International Commission on Missing Persons (ICMP) has identified the remains of more than 12,000 victims of the 1990s wars in Bosnia-Herzegovina, Croatia and Kosovo.

By using DNA, the organisation has identified bodies found in mass graves – some missing for more than a decade.

(..)

The matches done so far, combined with scientific projections about other known mass graves still to be excavated, have borne out estimates of around 8,000 victims killed in the July 1995 massacre – leaving no room for denial, ICMP's directors say.

ICMP's budget is around €6.5m (\$9.6m) per annum, mainly supported by international donor agencies from the US, the UK, the

Netherlands, Germany and Canada. With international interest in the Balkans region waning since the war, attracting enough funds has sometimes been a struggle, Ms Bomberger and Mr Boys say.

However, DNA identification can be a highly cost-effective element in post-conflict justice and social healing.

“There is this wrong notion that DNA identification is incredibly expensive,” says Ms Bomberger. “But through the use of bone sample collection kits, which cost a few dollars each and which a police officer can be trained to use in two weeks, DNA can be collected at low cost and short notice.”

Out of the worst of the 1990s wars, ICMP has ironically become the best and biggest in the world at what it does – picking up the pieces and putting the past to bed. The staff, who are 93 per cent Bosnian, demonstrate the former war-ravaged country’s mostly untapped capabilities, the two directors say.

Прилог 6

OSLOBODENJE

ponedjeljak, 11. juli 2011. godine

3

Međunarodna komisija za nestale

Traga se za tijelima još 1.500 osoba

Analizom DNK-profila izdvojenih iz koštanih uzoraka ekshumiranih iz masovnih grobnica i poređenjem s DNK-profilima izdvojenim iz krvnih uzoraka živih članova porodica, Međunarodna komisija za nestale osobe (ICMP) je dosad utvrdila identitet 6.598 osoba nestalih padom Srebrenice u julu 1995. U saopćenju za javnost navodi se da je, u sklopu aktivnosti identifikacije žrtava, ICMP dosad prikupio

krvne uzorke od 21.566 srodnika srebreničkih žrtava. Na temelju broja krvnih uzoraka koje su porodice dale ICMP-u prilikom prijavljivanja svojih nestalih, kao i ukupne stope podudarenih DNK-profila iz koštanih i krvnih uzoraka, ICMP može podržati procjenu da je padom Srebrenice u julu 1995. nestalo oko 8.100 osoba.

"Ovo nas navodi na zaključak da treba pronaći tijela još oko 1.500 osoba. Do da-

nas, 5.564 slučaja srebreničkih žrtava su zadržana od lokalnih sudskih patologa. Preostali slučajevi čekaju na saglasnost porodica koje su odlučile da s ukopom sačekaju dok dodatni dijelovi tijela njihovih identifikovanih srodnika budu pronađeni", navodi se. Generalna direktorica ICMP-a Kathrynne Bomberger izrazila je, u ime ICMP-a, najdublju sućut porodicama koje 11. jula ukopavaju svoje najdraže.

Прилог 7

Члан 40.

У члану 387. после става 4. додаје се нови став 5. који гласи:

„(5) Ко јавно одобрава, негира постојање или значајно умањује тежину геноцида, злочина против човечности и ратних злочина учињених против групе лица или члана групе која је одређена на основу расе, боје коже, вере, порекла, државне, националне или етничке припадности, на начин који може довести до насиља или изазивања мржње према таквој групи лица или члану те групе, уколико су та кривична дела утврђена правноснажном пресудом суда у Србији или Међународног кривичног суда,

казниће се затвором од шест месеци до пет година.”.

Досадашњи став 5. постаје став 6.

Прилог 8.

ТУЖИЛАЦ ПРОТИВ ТОЛИМИРА: СУПРОТНО И ИЗДВОЈЕНО МИШЉЕЊЕ СУДИЈЕ ПРИСКЕ МАТИМБА НИЈАМБЕ

У аналима хашког Трибунала било је издвојених и противних мишљења и раније. Међутим, то су углавном били приговори техничке природе на један или неколико ставова из мишљења већине. Издвојено и противно мишљење судије Приске Нијамбе, члана већа које је судило генералу Толимиру, квалитативно се разликује од претходних зато што радикално доводи у питање не по неку тачку из пресуде коју потписује већина, већ оспорава саме темеље те пресуде и стручност начина како је донета. Ово је први пут да се њено мишљење објављује у целини на српском језику.

1. Током овог поступка, поступајући као судија, водила сам се Статутом овог Трибунала који прописује да се Оптужени сматра невиним и да се, у циљу доношења осуђујуће пресуде, све чињенице које су елемент кривичног дела, морају доказати ван разумне сумње. Примењујући овај стандард, утврдила сам да је Већина у овом поступку усвојила неколико закључака са којима се ја не могу сложити.
2. Жалбено веће Трибунала је констатовало [у предмету *Благојевић и Јокић*, пар. 226] да:

Стандард доказивања у току поступка налаже да Претресно веће може само прогласити оптуженог кривим за кривично дело уколико Тужилаштво докаже ван разумне сумње сваки елемент тог кривичног дела и вид одговорности, и сваку чињеницу која је неопходна за доношење осуђујуће пресуде.

Стога, по закључењу предмета, Оптужени има право на то да се сумња да ли је кривично дело заиста доказано. Правна доктрина Трибунала по овом питању је јасна – свака сумња мора бити решена у корист оптуженог, према принципу *in dubio pro reo*. Доказни стандард ван разумне сумње “представља високу препреку коју Тужилаштво мора да савлада”. У предмету Челебићи Веће је истакло терет овог стандарда, наводећи следеће:

Није довољно да то буде разуман закључак могућ на темељу тих доказа. То мора да буде једини могући разумни закључак. Ако постоји још неки такође разумно могућ закључак на темељу истих доказа, а који је сагласан с невиношћу оптуженога, оптужени мора бити ослобођен оптужби.

3. Приликом доношења пресуде, Већина се ослањала на доказе који по мојој процени, како сам навела у даљем тексту, не испуњавају тражени стандард „ван разумне сумње“.

1. Уводне примедбе на оцену доказа

4. На почетку, желим да изјавим да су докази против Оптуженог, по свим тачкама оптужнице, у потпуности посредни, засновани на претпоставкама, нагађањима, и на његовој професионалној вези са лицима која су починила злочине за које се терети у Оптужници. Не постоје докази који га повезују са злочинима које су починили његови подређени, нити постоје докази који показују да је он знао да су ти злочини чињени. Веза Оптуженог са злочинима је у потпуности изведена из професионалног ланца команде са лицима која су починила злочине.

5. У правној доктрини Трибунала утврђено је да, приликом одмеравања вредности доказа сведока-саучесника који су могли имати мотиве или побуде да умешају оптуженог, Веће је обавезно да пажљиво размотри укупност околности у којима су докази поднешени. Тако се и врховни судија Хејл [британски правни ауторитет, 1609-1676 – *наша примедба*] позива на вековну праксу те жестоко осуђује споразуме о изјашњавању о кривици – тог претходника модерне праксе која обезбеђује имунитет од кривичног гоњења саучесницима који су спремни да Круни пруже доказе. Вековима се у англосаксонском праву употреба „доказа саучесника“ или „саучесника-потказивача“ истиче као непоуздана; с тим у вези Хејл наводи следеће:

Пракса прихватања исказа саучесника-потказивача се већ одавно сматра застарелом, и истина је да су признања кривице лажним оптужбама очајних зликоваца створила више невоља добрим људима него што је јавност имала користи од откривања и кажњавања стварних преступника.

6. Није непознато да лица у таквом положају желе да се додворе полицији или Тужилаштву; по пресуди у предмету *Benedetto and Labrador v. The Queen*, такви су искази „веома непоуздани с обзиром на личну корист коју такви сведоци мисле да могу остварити ако би властима дали информације.“ Сматрало се да таквим сведоцима „интерес није задовољење правде“ јер „они ће готово увек имати јаке личне разлоге да се додворе онима који могу бити у позицији да их награде за њихово добровољно давање исказа.“
7. Како је објашњено у предмету Шамвана [*Shamwana*] и остали против народа:

Једна је ствар када тужилац позове саучесника-сведока у чији се исказ сумња...Сасвим је друга ствар када се позове

човек који не само да је саучесник, већ је и саучесник против кога је започет а није завршен судски поступак.

Врховни суд Замбије у предмету Шамвана даље је закључило да „ако, и само ако је мотив веома јак, судија може да одлучи да искористи своје дискреционо право у корист одбацивања“; такав закључак је правилно обухватио питање да ли је сведок „био под утицајем непрекидних подстицаја“.

8. Међународни судови третирају „доказе саучесника“ са сличном резервом. Жалбено веће у предмету Сетако је недавно исказало своју забринутост и навело „да сведоци-саучесници могу имати мотиве или побуде да умешају оптуженог или да слажу“. Претресно веће има дискреционо право да се ослони на такво сведочење, међутим, оно је „обавезно да озбиљно размотри укупност околности у којем је такво сведочење дато“.
9. Стога, приликом оцене исказа саучесника, ја сам се ослањала на дугу историју великог опреза, због чега не прихватам да су изјаве таквих „саучесника“ дате на истинољубив начин. Примењујући те принципе, у потпуности сам узела у обзир своје запажање о понашању сведока који су осуђени за злочине који проистичу из догађаја наведених у Оптужници – укључујући, између осталих, Момира Николића и Дражена Ердемовића и закључила сам да је њихов лични интерес утицао на нека од њихових сведочења.
10. Брину ме одређени аспекти Николићевог Споразума о изјашњавању о кривици који су прихваћени као докази, а посебно:

У замену за признање кривице Момира Николића по тачки 5. Оптужнице Прогон...Тужилаштво се слаже са следећим:

(а) да ће Тужилац препоручити Претресном већу да изрекне казну у трајању од 15 до 20 година.

Момир Николић пристаје на то да истинито сведочи на суђењу суоптуженом у овом предмету пред овим Трибуналом и на свим другим суђењима, саслушањима или другим поступцима пред Трибуналом, како то Тужилаштво буде захтевало.

Тужилаштво и Момир Николић су се споразумели да ће заједно предложити Претресном већу да се изрицање пресуде Момиру Николићу у овом предмету закаже након сведочења Николића у наступајућем суђењу.

11. Као што се види из трећег пасуса у горњем тексту, његова пресуда је зависила од његовог сведочења „у наступајућем суђењу“.
12. Уз такве услове, оптужена лица која сведоче након што су склопили споразум о изјашњавању о кривици са Тужилашством увек имају велики подстицај да сведоче у складу са склопљеним споразумом – чије је детаље написало Тужилаштво како би одражавали злочине из оптужнице. Приметила сам да у тим споразумима о изјашњавању о кривици постоје констатације о злочинима којих нема у признању кривице – на пример „присилно премештање“ – а ти термини су употребљени уместо описа стварних догађаја. Након тога, када сведочи лице које је признало кривицу, ови термини се користе у његовом исказу. Наравно да такво сведочење директно одговара тачкама оптужнице суоптуженог, тиме стварајући пречицу како би Веће без неопходних детаља осудило његовог суоптуженог; уместо појединости Већу се нуде само закључци.
13. Из горе наведеног је сасвим јасно да признање кривице није мотивисано кајањем или грижом савести. Горе наведено

показује да је признање кривице Момира Николића мотивисано наведеним циљевима смањене казне а да докази из његовог Споразума о изјашњавању о кривици обавезно пребацују кривицу на суоптуженог или потенцијално суоптуженог у другим суђењима. Стога, ја сматрам да су на ово признање кривице утицали неприкладни мотиви, да је он признао кривицу са уверењем да ће, у најмању руку, имати шансу за смањење казне и повлачење оптужнице за најтеже злочине за које се терети. У ствари, Момиру Николићу је казна умањена у предмету у којем је постојала могућност изрицања казне доживотног затвора. Због тога, у одсуству поткрепљујућих доказа из независног извора, ја се нећу ослањати на његове исказе, нити на исказе сведока под сличним подстицајем осим у случају да постоји неки поткрепљујући доказ. С тим у вези, ја наводим предмет Баскервила где се констатује: „поткрепљујући доказ је независно сведочење“. Суд у предмету Баскервил нарочито подсећа да „поткрепљујући доказ није исказ саучесника, и зато исказ једног саучесника није поткрепљујући доказ другог саучесника“.

14. Потребно је опрезно размотрити доказе неких сведока изван БиХ који нису били у потпуности објективни у својим сведочењима што је резултат трауматичног искуства или из неких других разлога. Јоханес Рутен, командир антитенковског вода Холандског батаљона, је пример за то. Постоје независни искази да је он емотивно реаговао према босанским Србима за време одласка босанских Муслимана из Сребренице. С тим у вези, посебно ме забрињава пример од 13. јула 1995. у којем је Рутен упоредио ситуацију у Поточарима са Другим светским ратом и рекао војницима, босанским Србима, према [другом холандском сведоку] Ван Дујину: „Ово је као оно шта се десило пре 50 година, са Нацистима“. Имајући у виду историју те регије, таква је терминологија веома

наљутила војнике ВРС на терену, који су сматрали да су жигосани као „Нацисти“. Ван Дујин је изјавио да је резултат свега овога био тај да је превоз цивила, босанских муслимана, морао бити заустављен најмање један сат, јер је морао да смири љуте војнике ВРС и покуша да објасни Рутеново непрофесионално и неприкладно понашање. Оваква непрофесионална изјава о војницима, босанским Србима га доказује као пристрасног сведока. Након што сам прегледала његово сведочење, сматрам да је његова пристрасност и даље очигледна. Та пристрасност је нарочито видљива када он даје закључке уместо директних одговора. С тим у вези, ја наводим његов одговор на питање Оптуженог приликом унакрсног испитивања о томе да ли је било доказа који указују на чињеницу да је ВРС убила девет мушкараца који су пронађени у Поточарима. Он је одговорио:

Дакле, ја никада нисам изјавио да сам сигуран да су припадници ВРС могли тако нешто да ураде, али све што сам раније рекао је водило – води до тог закључка.

15. Слично томе, након што сам видела и чула исказ припадника Холандског батаљона Винцентиуса Егберса, сматрам да тај исказ треба третирати са посебним опрезом. Неки његови одговори су, у ствари, били закључци, које ја сматрам проблематичним будући да се ради о унапред припремљеним ставовима који нису били поткрепљени доказима прихваћеним у овом предмету... У вези поступка превоза цивилног становништва из Поточара, Егберс нпр. закључује да „наравно, људи су том приликом били превезени против њихове воље“ и да „људи нису имали избора“. По његовом мишљењу, оно шта се десило у Поточарима је била депортација – нешто што га је подсетило на „депортацију Јевреја у Другом светском рату“. Изненађена сам да је он у другим случајевима показао незнање о стварима које бих од њега очекивала да зна, будући да

он има војно искуство у раду под мандатом УН-а, а ради се о нпр. његовим одговорима на питања о Женевским конвенцијама у вези са демилитаризацијом.

16. Коначно, искази осталих сведока који су учествовали у догађајима на терену 1995. такође повремено показују знакове уврежених предрасуда. На пример, припадник УНМО Џозеф Клингори, чије је исказ углавном информативан, приказан је на видео снимку из Поточара како описује ситуацију у Поточарима:

Ово није добро. Говорим о томе да је то место где су доведени сви мушкарци пренатрпано, пренатрпано. Они седе један на другоме, то није добро.

Међутим, исказом који је дао Клингори током овог испитивања на суду, осликава се много тежа слика догађаја према којој су људи били присиљени да оду без икаквог правог избора и према којој је поступак њиховог превоза „био нечастан јер они нису били питани да ли желе да уђу. У ствари, они су били угурани, и могли су вас силом бацити на земљу.“ Како ће у даљем тексту бити детаљније наведено, док је у Поточарима било веома хаотично због огромног броја цивила, такви делимични описи као овај који даје Клингори, не пружају нам потпуну и истиниту слику о поступку превоза онако како се одвијао на терену.

2. Природа сукоба

(а) Директива 7 и 7/1

17. У овом предмету Већина се у значајној мери ослања на то да су, у периоду из Оптужнице, операције ВРС биле

вођене према Директиви 7, те сматра да „су рестрикције конвоја и војних активности против енклава... извршене у складу са стратешким циљевима из Директиве 7“. Ја се са тим не слажем, из разлога које ћу навести у следећем тексту.

18. Већина се ослања на то да Директива 7 одражава намеру вршења напада на цивилно становништво, међутим, Директива 7 се не може разматрати у вакууму, већ се мора тумачити у историјском контексту региона, посебно имајући у виду да је сукоб у БиХ трајао најмање од 1992. Стога, позив Директиве 7 на „елиминацију енклава“ се мора разматрати имајући у виду трогодишњу борбу која се одвијала између три етничке групе у БиХ. Већина закључује да је део „елиминација енклава“ извучен из свеобухватних Стратешких циљева РС који су, како Већина закључује, одредили „политику...чији је циљ уклањање становништва, босанских муслимана из источних енклава.“ Међутим, Већина се не сећа да су Стратешки циљеви настали у исто време када и ВРС; у време када је било „очигледно да друге две националне заједнице у БиХ (муслимани и Хрвати) формирају своје војске.“ У том светлу, читањем Директиве 7 се не откривају нелегални циљеви у вези са цивилним становништвом енклава Сребреница и Жепа. Уместо тога, оно показује један општи план који се односи на укупност сукоба који се одвијао на читавој територији БиХ 1995. године у циљу остваривања територијалне контроле. Даље, не постоје докази да су Стратешки циљеви икада били кориштени као водич за операције ВРС. Наиме, начелник Штаба ВРС Миловановнић није чак ни знао за Стратешке циљеве све до 2004-2005. када је о њима сазнао из сведочења у предмету Тужилац против Слободана Милошевића.

19. Без обзира на то, садржај Директиве 7 је од маргиналне важности за догађаје који су се одвијали у лето 1995, јер је

из доказа у поступку јасно да Директива 7/1 мења Директиву 7. Закључак Већине указује на то да „су биле засноване на годишњој анализи борбене готовости... директиве су, по правилу, садржавале задатке за годину дана“. Осим тога, докази указују на то да „због мењања ситуације на терену и разних нових фактора, Директиве се могу чешће објављивати“. Важно је да су, објављивањем нове директиве, старе директиве стављане ван снаге, а језик претходне је био преформулисан и укључен у директиву која се мења. Сведочење о овој теми је било јасно, а сведочили су не само припадници ВРС већ и сведок-експерт Тужилаштва, Ричард Батлер. Зато је Директива 7/1 – издата 31.03.1995, само неколико седмица након Директиве 7 – била водећи „стратешки циљ“ од тог датума надаље, а њена намера није била да „прошири и допуни Директиву 7“ како је закључила Већина.

20. Наиме, Директива 7/1 не садржи важан параграф на који се Већина ослањала доносећи закључак о постојању заједничког циља „како би се створила једна неподношљива ситуација потпуне несигурности без наде за даљи опстанак или живот становника обе енклаве“. У Директиви 7/1, која се опширно бавила активностима које је требало предузети у источним енклавама, могао је поново бити употребљен језик из Директиве 7, али није. Стога, може се сматрати да се од таквог циља – стварања неподношљиве ситуације за становнике енклава Сребренице и Жепе – одустало само неколико седмица након што је он објављен.
21. Друго наређење за извршавање Криваје 95 на које се Већина ослања како би доказала наставак Директиве 7, односи се на „стварање услова за елиминацију енклава...у складу са Оперативним директивама 7 и 7/1“ Главног штаба ВРС, међутим, ишчитавање наређења открива да циљ ових наређења није било цивилно становништво. Уместо

тога, ово наређење је дало јасне инструкције ВРС да се „понаша у складу са Женевским конвенцијама“ приликом поступања са ратним војним заробљеницима и цивилним становништвом. Овај документ, као и остали доказни материјал у овом предмету, показује да су припадници ВРС – укључујући Оптуженог у неколико наврата – рутински саветовали своје војнике о потреби да се придржавају закона ратовања и наглашавали да ни цивили ни УНПРО-ФОР нису мете њихових борбених активности.

(б) „Сигурне зоне“ нису биле демилитаризоване

22. Већина прави разлику између „сигурних зона“ које је прогласио Савет безбедности УН и концепта „демилитаризоване зоне“ према одредбама међународног права, и сходно томе, закључује да те зоне нису смеле бити нападане будући да су биле „превасходно цивилне“ упркос констатацији да су се у енклавама могли налазити војни циљеви. Међутим, како је опширно описано у Пресуди, ранији покушаји прекида ватре и споразуми о демилитаризацији из 1993. између две зараћене стране нису били успешни и образац војних активности је настављен, а у њега спадају и препади које је АБиХ изводила из енклава, а који су изазвали гранатирање из одмазде од стране ВРС. С обзиром на то да је АБиХ користила ове „сигурне зоне“, нарочито имајући у виду да је у енклавама била смештена 28. дивизија и да су енклаве представљале исходиште за извођење напада на ВРС, ја се не слажем да су те зоне задржале превасходно цивилни карактер нити се слажем да су акције ВРС према енклавама обавезно циљале цивиле.
23. Осим тога, јасно је да циљ напада на Жепу (Ступчаница 95) никада није било цивилно становништво. Наређење које је издао Крстић 13. јула је веома јасно и у њему стоји:

„Цивилно муслиманско становништво и УНПРОФОР нису мете наших операција. Окупите их и држите под стражом, али сломите и уништите наоружане муслиманске групе“.

3. Присилно премештање

24. Већина констатује да „најмање до почетка марта 1995, општи план руководства босанских Срба је био да се присилно укљони становништво, босански муслимани, из енклава Сребренице и Жепе“. Већина констатује да је овај план успешно извршен у обе енклаве. Закључили су да „превоз аутобусима око 25,000 – 30,000 босанских муслимана из Поточара 12. и 13. јула 1995. и око 4,400 босанских муслимана из Жепе 25-27. јула 1995.“ представља злочине присилног премештања. Ја се не слажем са закључком Већине јер нисам убеђена да је Тужилаштво утврдило ван разумне сумње да су испуњени елементи присилног премештања, дакле, насилан карактер расељавања.
25. Тумачећи закон с тим у вези, ја на почетку примећујем, да би се утврдио злочин присилног премештања мора постојати присилно расељавање лица које се изводи истеривањем или другим обликом присиле. Присилан карактер расељавања се утврђује онда када жртва нема правог избора приликом расељавања.
26. Подсећам на правне одредбе које предвиђају евакуацију. Члан 49. Четврте женевске конвенције и Члан 17. Додатног протокола II. дозвољавају евакуацију окупационој сили уколико је у питању безбедност становништва, или уколико императивни војни разлози захтевају евакуацију. Из разлога описаних у даљем тексту, јасно је да су те евакуације биле неопходне. У тим случајевима, заштитна

сила, у датом случају УНПРОФОР, била је прописно обавештена о евакуацији, како то налаже Члан 49. Четврте женевске конвенције.

(а) Присилно премештање из Поточара

27. На основу доказа у овом предмету, по мом мишљењу, хаос и хуманитарна криза у Поточарима су изазвани када се прочуло да је Сребреница пала у руке ВРС, што је проузроковало да 25,000-30.000 цивила из и око Сребренице дође у базу УН и затражи заклон и заштиту од УН, и да тражи да се укрца у аутобусе и камионе како би дошли на територију под контролом АБиХ у Тузли и спојили се са својим мушкарцима који су напустили град пробијајући се у истом правцу. По мом мишљењу, сасвим је логично да су они, у таквим околностима, желели отићи у Тузлу. Доказ D00538 бележи пад Сребренице како је то испричала служба безбедности Команде 2. корпуса АБиХ, у којем се наводи да је идеја евакуације цивила предложена у контексту војних операција; тај предлог није потекао од ВРС, већ је предлог био упућен ВРС. Молим да размотрите следећи пасус:

Будући да су синоћ четници дошли у Забољину, предграђе Сребренице, народ је провалио у сва складишта у граду и покупио све залихе хране. У паници су се кретали према Поточарима, где су их послали војници УНПРОФОР-а који су им говорили да ће и они отићи у Поточаре. Око 15:00 часова 11. јула 1995, готово читаво цивилно становништво града и околних села је кренуло према главној војној бази УНПРОФОР-а у Поточарима. До 20:00 часова истог дана, око 20,000 избеглица се окупило у и око базе УНПРОФОР-а у Поточарима...Без околишања четници су били само 200-300 метара удаљени од избеглица...Упркос

чињеници да он није био званични представник цивила, Несиб МАНЦИЋ је око 22:15 сати у пратњи команданта Холандског батаљона и официра за везу отишао у Братунац на преговоре...Четницима је предложено да осигурају безбедну евакуацију цивила под пратњом УНПРОФОР-а на слободну територију.

У овом извештају се не описује да је присилно расељавање становништва био циљ снага босанских Срба; уместо тога он веома јасно указује на то, како су говорили припадници АБиХ, да је људима наређено да оду, чак пре него што су стигли у Поточаре:

„У ноћи 11-12. јула 1995, донесена је одлука о пробоју према Тузли...Наређено је да сво цивилно становништво треба да оде одатле, иако су настојали да одлуче да ли да иду са војском или да крену према УНПРОФОР-у.“

(i) Рестрикције конвоја

28. На основу понуђених доказа у овом предмету, ја не могу да закључим да су рестрикције конвоја узроковале хуманитарну кризу у енклавама и допринеле присилном премештању цивилног становништва на начин да се “притисну” у мери у којој би услови живота постали неподношљиви, како је закључила Већина. Ја се слажем са Већином у томе да су на неким “наруцбеницама за конвој били написани иницијали Оптуженог уз реч ‘не’, што је значило да није био одобрен улазак одређене намирнице и/или одређите”. Међутим, ја се не слажем да се то може разумети као ограничавање читаве хуманитарне помоћи потребне енклавама. Осим тога, како је наведено у горњем тексту, “синоћ су људи провалили у сва складишта у граду и

покупили све залихе хране” (нагласак додат накнадно); по мени то јасно значи да је у Сребреници у јулу 1995. било неколико места са залихама хране. С тим у вези важно је подсетити на тврдњу Оптуженог да је постојала разлика између конвоја УНХЦР-а који су довозили храну цивилном становништву Сребренице, и конвоја УНПРОФОР-а који су допремали материјал само за потребе УНПРОФОР-а. Не постоје докази којима би се избројало колико је конвоја одбијено у односу на број колико је конвоја одобрено, да би се закључило да су рестрикције довеле до недостатка хране за цивиле, или мањак хране.

29. Веће је саслушало исказ да је до почетка јула 1995. АБиХ поставила повећани број пунктова како би блокирала и прегледала конвоје. У ствари, постоје докази да је АБиХ одвајала храну и остале намирнице из хуманитарних конвоја који су улазили у енклаву, што показује да, иако је храна улазила у енклаве, она можда није увек долазила до корисника којима је била намењена, што се не може приписивати ВРС.

(ii) Хуманитарни услови у кампу УН у Поточарима

30. Већина подсећа на катастрофалне услове са којима су се суочила лица која су потражила склониште од 11-13. јула 1995. у бази УН у Поточарима, и закључује да је “потреба да се становништво премести директан резултат услова који су створиле снаге босанских Срба.” Међутим, како би поткрепила овај закључак, Већина се позива на исказ сведока Мирсаде Малагић која је сведочила да су “они само желели да оду с тог места где су знали да им се ништа добро неће десити”. С тим у вези ја желим да додам да, не само да су људи желели да оду те 1995. године, већ је Веће саслушало исказ да су и 1993. цивили једва

чекали да оду из енклаве, притом користећи улазеће конвоје УН са намирницама како би се превезли из те зоне. Жеља да се оде из енклаве се појачала у наступајућим месецима због непрестаних борби између зараћених страна, укључујући и страх од ваздушних НАТО напада – другим речима – ради се о природној и јасној тежњи сваког цивила, мушкарца, жене и детета да напусти опкољену зону како би потражили сигурност.

31. Већина се позива на то да се „у маси узнемираних људи (у Поточарима) чуо плач, јецање и вриштање“ да би касније закључила да је ВРС терорисала цивиле у кампу УН-а у намери да изврши дискриминацију на политичкој, расној или верској основи. Не слажем се са овим закључком, јер, када се ради о јецању и вриштању које се чуло у маси, не могу се искључити чарке које настају између људи збијених у маси на малом месту, као што је то било у кампу УН-а. По мом мишљењу, било који нехумани поступак или убиства која су се десила, могу се једино довести у везу са снагама босанских Срба, о чему је наведен исказ који успоставља јасну везу са ВРС. Колико год је то за осуду, ја нисам убеђена да би се углавном застрашујућа атмосфера међу цивилима, босанским муслиманима, могла окарактерисати као свеопшта, нити да би се могла приписати неколицини војника босанских Срба у Поточарима.
32. Ја се слажем са Већином да су услови у Поточарима били катастрофални и да је становништво једва чекало да оде одатле, али ја из тога извлачим другачији закључак. По мом мишљењу, управо је због такве тешке хуманитарне ситуације брзи превоз људи био неопходан, и управо је тешка хуманитарна ситуација објашњење зашто цивили – у сличним ситуацијама како је Мирсада Малагић изјавила у горњем тексту – нису могли више чекати на евакуацију. РW-063 [заштићени сведок] је изјавио да „никада ни у ком контексту није чуо да је неко изразио жељу да остане, било

у Сребреници или у Братунцу“. Његов је утисак био да су људи у Поточарима желели да што пре оду из Поточара у Тузлу. На питање Парламентарне комисије Холандије о условима у Поточарима, официр Холандског батаљона, Лендерт Ван Дуијн је потврдио да у таквим околностима ту једноставно није било могуће остати дуже. Он је додао:

Око 30,000-35,000 избеглица је било збијено на малом месту, буквално су били на сопственом измету. Почели су спонтани порођаји трудница у поодмаклој трудноћи. Не, они заиста више нису могли остати на том месту. То не би била добра идеја. Тада би избила епидемија.

(iii) Састанци у хотелу Фонтана

33. У вези састанака у хотелу Фонтана у Братунцу, Већина је закључила да их је Младић водио на „претећи и доминантан” начин. Ја се не слажем са овим закључком из неколико разлога. На почетку, по мом мишљењу, важно је бити свестан чињенице да је УНПРОФОР иницирао разговоре о превозу становништва, након разговора са руководством у Сарајеву. У ствари, Кареманс је био тај који је изјавио на првом састанку у хотелу Фонтана да:

По мом мишљењу, ово је крај енклаве. Због становништва, а не због БиХ, ја треба да помогнем становништву највише што могу, да изађе из енклаве, а ја не знам где они желе да оду. Мислим да би већина волела да оде у Тузлу, једном сам био тамо пре три месеца. Мислим да би им живот тамо био бољи него у енклави. Они живе веома бедно.

34. Из горњег текста је јасно да је Кареманс сматрао да треба да подржи изражену жељу босанских муслимана да се безбедно превезу из енклаве и да је он тражио помоћ ВРС

за овај задатак. Младићева реакција на ово је била да је он “такође желео да помогне цивилном муслиманском становништву јер они нису били одговорни за оно што се десило” и стога је покренуо разговоре у хотелу Фонтана, на којима су присуствовали представници цивила, босанских муслимана. Супротно Већини, ја на видео снимку прихваћеном у овом поступку не видим да су било које активности Младића имале за циљ “понижавање” учесника. У ствари, Младић је изразио добродошлицу, понудио учеснике цигаретама, пивом и сендвичима за ручак. Овај образац понашања је настављен на трећем састанку у хотелу Фонтана, на којем је Младић понудио свој ауто за ћерку, унука и мајку Ђамила Омамовића који је замолио њихову безбедну евакуацију. Осим тога, он је босанским муслиманима понудио сличне погодности и на каснијим састанцима у Бокшаници, нудећи, на пример, јакну Хамдији Торлаку када му је било хладно. Мене не изненађује то што су се неки људи осетили застрашеним на тим састанцима с обзиром на то да је Младић био један познати генерал који је био командант у ситуацији огромне неизвесности.

35. Истовремено, Већина је усредоточена на исказ Раева и осталих учесника који су звуке клања свиње схватили као претњу, тиме игноришући исказ који указује на један други разуман закључак. По мом мишљењу, Већина је требало да се усредоточи на Доказ D00037, у којем се јасно наводи да се „даје допуштење за клање и испоруку једне свиње за потребе војника УН-а који су смештени у хотелу у Братунцу”. Већина је усвојила овај документ Команде Дринског корпуса од 10.10.1995, међутим, она се ослања на сведочење Раева да је он „сумњао да ратни заробљеници који су држани у хотелу Фонтана могу наручити храну који су хтели”. У документу Команде Дринског корпуса нити на једном мјесту не пише да су војници Холандског батаљона у хотелу Фонтана наручили свињу за себе. Баш

супротно, ВРС је била та која је наредила да свиња подмири потребе војника Холандског батаљона који су држани у заробљеништву, како би обезбедила њихов одговарајући третман ратних војних заробљеника. Из тих разлога, ја закључујем да нема ништа необично у клању те свиње нити да у томе има намере застрашивања.

(iv) Превоз цивила, босанских муслимана

36. Супротно Већини, ја не сматрам да је циљ ВРС био повећање страха и хаоса међу цивилима, босанским муслиманима. У ствари, не изненађује да је Холандски батаљон требало да смири тако огроман број људи на малом месту у кампу УН-а. Истина је да „у неколико случајева, снаге босанских Срба су гурнуле и викали на цивиле, босанске муслимане, да уђу у аутобусе” како је закључила Већина, међутим, по мом мишљењу, важно је истаћи да су се такви примери десили тек повремено и то у маси од око 25,000 – 30,000 људи. Осим тога, исказом је утврђено да је ВРС одмах опомињала такве појединце директно на терену. Ван Дујин је сведочио:

То се догађало повремено. Када би се десило, могао сам да одмах одем и разговарам са српским командантом, и тада сам рекао: „Том човеку није место овде, склоните га одавде”. Он би то и урадио. Био сам сведок једног инцидента када је један младић скоро задављен. Српски командант му је рекао: „Ти си српски војник, теби није место овде, иди и стани 50 – 100 метара назад”.

Дакле, док су неки припадници ВРС и МУП-а можда стварали панику, други су били распоређени око цивила како би их заштитили. Поред тога, то што су тада у Поточарима мушкарци били одвојени од жена, деце и старца,

не представља терорисање становништва будући да је обављено у намери да се, у том тренутку, легитимно траже ратни злочинци који су били у енклави. У Поточарима је Франкен био под наређењима да сарађује са циљем да евакуација мора бити „извршена на највећи могући легалан начин уз поштовање људских норми“.

37. Осим тога, на видео снимку се не види да снаге босанских Срба терорису становништво; на снимку се види да ВРС даје храну и воду људима у маси. Већ се позива на то да је „српска екипа снимала камером како војници ВРС деле чоколаде деци и воду и хлеб босанским муслиманима“, међутим, Већина је закључила да је подела гране и воде извршена „у пропагандне сврхе“. У том закључку Већина се примарно ослања на исказ Рутена и Кингорија, али се не ослања на исказ Мирослава Дeroњића у којем је изјавио да су више од два дана делили храну и воду. Без објашњења, Већина такође пропушта сведочење РW-063 који потврђује да је помоћ дељена непрекидно читав дан и следећег дана. РW-063 је сведочио да је оно што су добили „вероватно било недовољно, али нису имали ништа више него то.“ РW-063 је заиста учествовао у дељењу хлеба и млека и зато је у ситуацији да потврди намеру оних који су учествовали у дељењу. Значајно је да је РW-063 одбацио као „бесмислене“ сугестије да су снаге босанских Срба узеле од цивила намирнице које су већ поделили и да су намирнице дељене само за време снимања. Зато, на основу овог исказа, и чак уз мишљење Рутена који дељење хране тумачи као „пропаганду“ или Кингорија за кога је то „глума“, ја сматрам да је разуман закључак тај да се радило о искреним напорима да се помогне људима у Поточарима и да се такве радње не слажу са планом прогона цивилног становништва нити терорисања цивилног становништва у циљу протеривања.
38. Већина се ослања на сведочење неколико припадника УНПРОФОР-а о томе да су аутобуси који су требали да

превезу цивиле стигли раније него је било предвиђено, тиме имплицирајући на неприкладне мотиве, што је за мене изненађујуће. У ствари, управо је УНПРОФОР разговарао са Младићем о детаљима превоза на састанцима у хотелу Фонтана и високоранжирани војници УНПРОФОР-а и Холандског батаљона су похвалили договоре о превозу цивила из Поточара. С тим у вези, ја подсећам на сведочење Франкена, доказни предмет Р00608, телеграм Акашија од 12.07.1995, упућен тадашњем генералном подсекретару УН-а Кофију Анану о УНХЦР-овом плану евакуације избеглица из Сребренице, што потврђује да је УН пристао на евакуацију.

39. Заправо, Франкен је сведочио да је Младић понудио УН-у да изврши евакуацију. Када се вратио у Холандију, Франкен је открио да је између Младића и генерала Руперта Смита постојао писмени споразум о евакуацији. Франкен је објаснио да је документ - на основу садржаја и чињенице да се односи на евакуацију жена, деце и старца те да је потписан тек када је та операција била завршена - писмена потврда претходног усменог договора између Младића и Смита. Како је Франкен сведочио, будући да УН није могао сам да изврши евакуацију, договорено је да то уради ВРС. Јасно је да је о евакуацији разговарано на свим нивоима руковођења, дакле на нивоу УН, између Акашија и Анана, на нивоу руководства БиХ у Сарајеву, и на терену на нивоу УНПРОФОР-а, конкретно Холандског батаљона. Стога иде у корист ВРС што је могла да благовремено мобилише превоз како би помогла; ја из овога не извлачим исти закључак као и Већина, а то је да благовременост и ефикасност којом је ВРС помогла у превозу на било који начин указује на кривичну намеру.

(в) Жеља цивилног становништва да добровољно напусти енклаву

40. Исказом је утврђено да је већина муслиманских жена, деце и старца једва чекала да се укрца у аутобусе који су у Поточаре почели стизати 12. јула, како би се превезли на територију под контролом АБиХ. У ствари, у Поточарима се десио стампедо, „људи су газили једни друге да би што пре ушли у аутобусе”, „нису пружили никакав отпор уласку у аутобус”, и „заиста су желели да уђу у аутобусе. Хтели су да побегну из енклаве Сребреница.” Журба да оду је била толика да је Холандски батаљон морао да организује масу како би је држао под контролом. Та жеља је делом била изазвана тежњом за спајањем са својим мушкарцима који су били одлучили да формирају колону и крену према Тузли у ноћи 11. јула у покушају да се пробију из енклаве Сребреница. Веће је саслушало различите примере сведока који су својеволјно одлучили да оду из енклаве, и сведока који су сматрали да је евакуација сигурнија. На крају, неколико сведока је изразило жељу да се врати након прекида непријатељстава.
41. Осим тога, подсећам на речи Младића на последњем састанку у хотелу Фонтана 12. јула:

Можете бирати да останете или да одете. Само кажите шта желите. Ако желите да одете, можете ићи где год хоћете. Када се преда оружје свако ће отићи тамо где жели. Једино треба обезбедити гориво а ја ћу обезбедити возила.

Чинећи то, Младић је становништву дао избор да сами одлуче. Та чињеница, уз доказе да су сви ти цивили желели да оду, по мом мишљењу, јасно потврђује да су жене, деца и старци из Поточара отишли добровољно како би се састали са својим вољеним на територији под контролом

АБиХ, те да нису били присиљени да уђу у аутобусе, како је то закључила Већина. Осим тога, Дероњић је потврдио да је становништво, босански муслимани, било „у великој мери” превезено према Кладњу на „коректан начин”.

42. У светлу горе наведеног, ја изражавам супротан закључак од закључка Већине да је становништво, босански муслимани из Сребренице, било присилно премештено из Поточара.

(б) Присилно премештање из Жепе

(i) План евакуације Ратног председништва и политичког руководства БиХ

43. Што се тиче разговора о евакуацији босанских муслимана пре пада Жепе, Већина је закључила да су они било једино природни имајући у виду ситуацију у енклави и директни резултат акција ВРС у претходним месецима и седмицама. Ја се не слажем са овим ставом. То је зато што су, како је горе наведено, људи у ствари хтели да оду из Сребренице већ у раним фазама сукоба. Хамдија Торлак је сведочио да је 65 одсто становништва Жепе стигло из других села РС и да су живели у „веома лошим условима”. Људи су желели да оду, а тим захтевима се противила АБиХ. Торлак је сведочио „људи су хтели да оду јер су били под опсадом. Природно је да су хтели да оду”.

44. Када су се почетком јула појачале борбе, одржана је серија састанака између ВРС и босанских муслимана о евакуацији цивилног становништва Жепе. Међутим, важно је подсетити да је до 13. јула, када је одржан први састанак,

Палић већ одржавао консултације са политичким руководством БиХ у Сарајеву о могућој евакуацији цивилног становништва. У ствари, материјални докази потврђују да је већ 9. јула било очигледно да су цивилне власти имале намеру да раселе становништво из енклаве, јер су молили председника БиХ Алију Изетбеговића и Делића да постигну хитан договор са ВРС и да се у ту сврху отвори коридор. Термин „раселити” означава одстрањивање становништва без употребе присиле, за разлику од термина „евакуација”. Ови покушаји се спомињу у извештају Живановића Дринском корпусу од 13. јула у којем се наводи:

Сматрамо да је руководство Жепе спремно за евакуацију, али да руководство у Сарајеву негативно утиче на њихову одлуку. Они их путем медија и у комуникацији упозоравају да не прихвате српску пропаганду и да ће им међународна заједница обезбедити адекватну заштиту.

Ми такође процењујемо да муслимани у Жепи примењују исту тактику као и у Сребреници. Они су вероватно одлучили да ће за жене и децу бити организована евакуација кроз територију РС и да способно становништво треба да илегално пређе на муслиманску територију. То је вероватно разлог зашто они избегавају састанак, како би купили време да евакуишу способне мушкарце.

45. Ови разговори у којима је учествовало руководство БиХ, документовани су у кореспонденцији између Изетбеговића и Делића од 18. јула, и између Изетбеговића и Мехмеда Хајрића од 19. јула. Пример је доказ D00060 у којем Изетбеговић обавештава Делића о следећем:

„1. Управо сам разговарао са генералом Смитом. Можда би УНПРОФОР могао евакуисати жене, децу и старце из Жепе. Да ли би се сложио с тим?”

„2. Можда бисмо у том случају могли убацити једну бригаду (или батаљон) војника у Жепу преко шумске стазе и успешније наставити борбу.

....

„4. Овде је направљен план евакуације за становништво Жепе у случају да тачке 1. и 2. не успеју. Шаљем ти га. Чекам твој одговор о овоме.“

Ова писма јасно потврђују да је политичко руководство припремало планове да се цивилно становништво повуче из Жепе, и да су истовремено координисане војне активности како би се даље водиле борбене акције против ВРС.

46. Стога, не само да је Ратно председништво у Жепи већ било одлучило да евакуише цивилно становништво пре завршног војног напада на Жепу, већ је и политичко руководство БиХ разговарало о таквом могућем сценарију што, по мом мишљењу, не води до закључка да су у преговорима са ВРС босански муслимани на било који начин били присиљени да пристану на евакуацију цивилног становништва.

(ii) Жеља цивилног становништва да добровољно напусти енклаву

47. Већина је закључила да цивилно становништво није имало другог избора него да напусти енклаву, након акција ВРС које су довеле до пада Жепе, укључујући рестрикције хуманитарне помоћи. Супротно Већини, ја сматрам да докази у овом предмету сугеришу да је цивилно становништво напустило енклаву својом вољом.

У горњем тексту је наведено да су већ почетком 1995, због непрекидних борби између ВРС и АБиХ, многи цивили отишли из енклаве а да нису тражили допуштење од локалних власти. Као што је документовано доказама, АБиХ је у јуну 1995. схватила да ти добровољни одласци представљају велики проблем јер су одлазили припадници АБиХ и цивили и ниједна мера коју су предузеле војне и цивилне власти није помогла да се спречи одлазак људи. Палић је проценио да би морао свакодневно хапсити 300-400 људи како би спречио нелегалне одласке. Он је нагласио:

У летњим месецима (1995) као да неки непознати талас проструји међу људима, и изненада створи еуфорију да је најбоље решење одлазак у Тузлу. То буквално створи немир у читавој регији, и тада је већина људи спремна да оде.

Жељу становништва да оде делило је и Ратно председништво у Жепи, које се договорило да цивиле треба евакуисати и да, због страха и несигурности ситуације, останак није опција.

48. Поред тога, ја се не слажем са закључком Већине да су куће босанских муслимана у Жепи могле запалити једино снаге босанских Срба. У ствари, Веће је саслушало исказе да су јединице ВРС палиле сено или колибе - не куће - и да су запаљени стогови сена својим димним сигнаlima служили као знак њиховог напредовања, што је било неопходно имајући у виду врсту терена. Докази су даље потврдили да је у местима где су се десили случајни инциденти паљевине, Крстић чак захтевао да његове јединице поступају одговорније. Имајући у виду те доказе, ја се не слажем са генералним закључком Већине да је једини разуман закључак да су те куће запалиле снаге босанских Срба. Уз исказ пуковника Бакстера да „су многе куће у пламену у брдима очигледно запалили босански

муслимани приликом одласка” крајем јула 1995, по мом мишљењу, потребно је извести друге разумне закључке.

49. Али такође, у данима током евакуације, разни људи су желели да напусте енклаву и ту су жељу јасно изразили. По мом мишљењу, њихова жеља да напусте град, није нешто што се појавило неочекивано. Супротно мишљењу Већине, ја не мислим да се може утврдити да та жеља није била искрена. Баш супротно, будући да је већина мушког становништва већ била побегла у шуму, покушавајући да се пробије на територију под контролом АБиХ, није било разлога да жене и деца остану у Жепи. Одлазак жена, босанских муслиманки из Жепе, по мом мишљењу, није било резултат противправних акција ВРС, већ добровољан избор да се повуку на територију под контролом АБиХ, а не да даље бране Жепу за коју су сматрали да је била поражена. У ствари, када се ради о цивилима из Поточара, мој став је тај да су жене и деца, након што су њихови мушкарци добровољно отишли, желели да буду премештени из Жепе како би се поново спојили са својим мужевима и очевима на територији под контролом АБиХ. УНПРОФОР је признао у извештају од 26. јула да цивили нису били присиљени да напусте град, већ да је та одлука била део свеопште евакуације енклаве. Дакле, што је најважније, поступак превоза није пратило физичко насиље ни сила.
50. С тим у вези, ја подсећам на историју енклаве Жепа. Огромну већину становништва 1995. су, у ствари, чинили расељеници који су из других села дошли у Жепу због рата, и који нису били рођени у Жепи. Овим људима, који нису имали своје домове или имовину у енклави, останак у Жепи је био мање примамљив. Коначно, као и са исказима о Сребреници, Веће је саслушало исказе евакуисаних који су се наредних година вратили у Жепу, као и исказе оних који су желели да се врате.

51. Коначно, постоје искази десет породица које су у почетку хтеле да остану у Жепи у јулу 1995, што је Оптужени прихватио без условљавања. Исказом је утврђено да су на крају сви напустили енклаву, али чињеница да су људи могли изразити жељу о томе да ли да оду или остану, противуречи закључку Већине о присилном карактеру расељавања.
52. Ја потврђујем да је Оптужени, са припадницима ВРС, био присутан током евакуације Жепе, али ја се не слажем са закључком Већине „да је он доприносио атмосфери застрашивања за време овог процеса на начин да је уперео пиштољ у небо, у намери да уплаши цивиле, босанске муслимане”. Приликом закључивања Већина признаје да „Оптужени није отворено претио становницима Жепе”, али се онда ослања на исказ [сведока] Вуда да је „веома претеће” уперити пиштољ у небо, и да „то није нормално понашање једног генерала”. Сматрам да је важно на почетку истаћи да је Вуд, по мени, један од сведока изван БиХ који није био потпуно објективан у свом сведочењу, као што је раније описано у мојим уводним напоменама о оцени доказа. Даље, Вуд је био веома јасан о томе да Оптужени „није уперео (пиштољ) ни на кога”. Током испитивања на суду, Вуд није могао пружити разуман одговор о томе зашто он, као особа која се неколико пута састала са Оптуженим, није једноставно затражио од Оптуженог да спусти пиштољ јер има утисак да тиме плаши људе. Осим тога, ја подсећам на Вудов закључак да ситуација у Жепи представља етничко чишћење којим је управљао Оптужени, укључујући чињеницу да је Оптужени подигао свој пиштољ у вис; он је чак ситуацију упоредио са Холокаустом. Ја сматрам да је овај Вудов опис у потпуности неумесан јер он не одражава стање на терену. Ја не сматрам да је присуство генерала који са пиштољем стоји међу 3,000-4,000 цивила не представља сценарио који се на било који начин може довести у везу са Холокаустом или етничким чишћењем.

53. По мом мишљењу, Оптужени је био у Жепи у својству професионалног војника. Војници обавезно носе оружје, а у овом случају, он је надгледао и помагао евакуацију цивила босанских муслимана. У том процесу, он је проверавао да се становништво безбедно превезе из енклаве и пазио је на опортунистичке криминалце. Из доказа је јасно да Оптужени није никада никоме претио нити је присилио било којег цивила, босанског муслимана, да уђе у аутобус. У ствари, Торлак је сведочио да се, док је он учествовао у преговорима са Оптуженим, у Жепи нису десила неборбена убиства војно способних мушкараца.
54. У светлу горе наведеног, мој став је супротан ставу Већине, јер сматрам да је цивилно становништво Жепе имало прави избор да ли да остане или да оде и да стога нису били присилно премештени из енклаве.

4. Учешће Оптуженог у удруженом злочиначком подухвату убиства

55. Већина је закључила да је Оптужени био учесник удруженог злочиначког подухвата убиства. Ја изражавам супротно мишљење, из следећих разлога.

(а) Обим удруженог злочиначког подухвата убиства

56. На почетку, морам да изразим своје неслагање са закључком да “Снаге босанских Срба нису уложиле стварни напор да идентификују или региструју заробљенике, босанске муслимане – или за размену или за идентификовање осумњичених за ратне злочине”. Већина је прихватила Младићев предлог на трећем састанку у хотелу Фонтана

да се провере цивили како би пронашли ратне злочинце, међутим, Већина није схватила да се управо то десило када је почело одвајање.

57. У Поточарима је ВРС обавестила званичнике Холандског батаљона на терену да ће одвојити мушкарце како би их притворили и саслушали у настојању да пронађу лица на списку осумњичених ратних злочинаца. Тај списак наводних ратних злочинаца датиран 12. јули 1995, представља део списка у овом предмету. Већина је закључила да тај списак није имао легитиман циљ идентификовања осумњичених ратних злочинаца међу мушкарцима, босанским муслиманима у Поточарима, али, по мом мишљењу, постојање таквог списка показује да је одвајање способних мушкараца обављено у циљу идентификовања осумњичених ратних злочинаца и да је то легитимна процедура, у ствари, уобичајен поступак за време рата. С тим у вези, ја подсећам да докази такође указују на то да је сличан списак користио Оптужени приликом укрцавања у аутобусе у Жепи.

58. Ван Дуијн, официр Холандског батаљона је сведочио да „то што су Срби тражили (потенцијалне ратне злочинце) је било сасвим логично објашњење.” У ствари, у истрази холандског Парламента о Сребреници, Ван Дуијн је сведочио:

Прича коју је причао српски командант о томе да се мушкарци одвајају, је увек била заснована на изјави да: Ми имамо списак ратних злочинаца и ми желимо да видимо да ли су људи које одвојимо на списку. Чим би људи оставили пасоше и остале личне ствари, прича више није била о томе да су желели да провере идентитет мушкараца. Тада сам српском команданту поново предочио ту причу. Такође сам га питао зашто не дозволе мушкарцима да задрже пасоше. Рекао ми је да их више неће требати.

Претходно објашњење које ми је био дао пре два дана сада више није важило... Тада (у два наредна дана), веровао сам када су Срби говорили да одвајају мушкарце како би сазнали да ли су ратни злочинци. Ако размислите о томе, ми то управо радимо. Ако желите да сакупите информације, морате одвојити одређену групу ратних заробљеника и зато из чувате одвојене како бисте сазнали које вам све информације могу дати. Зато одвајање мушкараца само по себи није било необично. Међутим, ми смо имали утисак да са муслиманским мушкарцима неће бити поступано пристojно. Али, када пасоши више нису били потребни, тада одједном почињете схватати да ће се десити нешто ужасно лоше. Али, у том тренутку, чињеница да ће већина њих бити убијена је била незамислива.

Осим тога, ја се не слажем са Већином о томе да је остављање ствари изван Беле куће наговештавало злу намеру. Како је навео барем један сведок, ако би такво наређење било дато, оно би било дато из разлога сигурности и безбедности.

59. Дакле, поступак одвајања мушкараца у Поточарима, барем на самом почетку, указује на легитиман циљ - тражење ратних злочинаца – а није показатељ плана да се почине убиства. Докази о овоме се настављају изван Поточара јер „је дозвољено женама и деци и свима млађим од 18 година а који су били заточени на ливади Сандић да оду аутобусима и камионима”. Чињеница да су многи мушкарци након тога брутално погубљени од стране неких криминализованих војника ВРС је показатељ могућег почетка или почетака плана да се изврше убиства заточеника који су требали бити проверени за ратне злочине, како то напомиње Већина. По мом мишљењу, тај план да се почине убиства је делила та група која се јасно може идентификовати. Поново, једина веза Оптуженог са том групом је била професионална линија команде.

60. Ја се слажем са закључком Већине да је општи план да се почине убиства способних мушкараца из енклаве Сребреница настао вероватно у јутро 12. јула и да се „неминовно развио између 12. и 13. јула и обухватио...мушкарце, босанске муслимане из колоне”, али ја не могу да подржим закључак Већине о обиму удруженог злочиначког подухвата, „да су га делили бројни високорангирани официри ВРС, а извршили безбројни припадници снага босанских Срба”.
61. Уместо тога, докази упућују на то да су на одређеним местима, мале групе војника ВРС починиле убиства и вршили селекцију кога ће убити. Докази у поступку показују да су специфични лични мотиви, као нпр. освета били разлог убистава на различитим местима погубљења. У исказу пред Већем се наводи:

У једном малом објекту у Коњевић Пољу, усред разговора о размени ратних заробљеника, један припадник МУП-а из Братунца је рекао да „он жели да убије заробљенике”.

У складишту у Кравици, докази показују да су убиства изазвана осветом јер је један заробљеник, босански муслиман, узео пушку од припадника 2. одреда Шековићи и убио једног припадника српског МУП-а. Чувари у Кравици су били „узнемирени” пуцњавом извана и рекли су да су их „напали босански муслимани”. У ствари, Веће закључује да је „један заробљеник, босански муслиман, убио Крсту Драгичевића и том приликом је Чутурић задобио опекотине на шапи а да је тај инцидент проузроковао то да су српски чувари постали узнемирени и љути, што је довело до убијања великог броја заробљеника босанских муслимана испред складишта, како је то описао [заштићени сведок] РW-006”. Овај инцидент се јасно односи на једну групу која се одметнула. У закључцима Већа, ово се односило на најмање 600-1,000 убијених лица – дакле, значајан део од укупног броја.

У продавници у Кравици, снаге босанских Срба су питали за лица из одређених села „као нпр. Глогова и Осмаци” – о томе су током овог суђења сведочила три сведока у одвојеним исказима, на три места у Братунцу, једном у аутобусима и једном у хангару иза школе Вук Караџић, а једном у камиону заробљеном поред „гараже Вихор”.

Слично, у школи Петковци, војници у ушли и питали за заробљенике из одређених села.

У школи Луке, доведена је једна дјевојка босанска муслиманка од око 17. година, на место где је PW-017 био заробљен у ноћи 13. јула 1995 и од ње је тражено да идентификује неке мушкарце, босанске муслимане.

62. Ја подсећам да та освета чини злочин убиства и да одмазда у Кравици представља изузетно несразмеран и неприкладан „одговор”, али да би се разумео обим удруженог злочиначког подухвата убиства, не могу се игнорисати специфичне чињенице везане за та убиства. По мом мишљењу, докази једноставно не подржавају закључак да су убиства представљала извођење општег плана снага босанских Срба; уместо тога, јасно је да се радило о групи криминализованих војника ВРС који су искористили прилику да се освете након година тешког рата, неки вероватно да освете смрт својих рођака. Уместо тих чињеница, закључак Већине о општем плану се превасходно ослања на сведочење Момира Николића о томе да је било „познато” да ће ти мушкарци бити убијени – Николићево сазнање потиче од тога како је разумео један разговор који је чуо у поноћ 13-14. јула 1995.
63. Супротно закључку Већине о свеобухватном плану убиства које је имало руководство ВРС, Веће је саслушало исказе да су припадници ВРС – укључујући Оптуженог – у више наврата активно разматрали размену ратних војних

заробљеника и то не само пре убиства, већ и у наредним данима и седмицама. Пре свега, констатује се да:

Дана 13. јула „Малинић је издао наређење својим војницима да региструју заробљенике према правилима војне полиције и скоро сви заробљеници су пописани”;

Такође, ујутро 13. јула, „Беара је послао четири аутобуса, два камиона и један камион са приколицом“ у “Касабу” за превоз заробљених муслимана “који ће бити послани у логор у селу Батковић где ће бити извршено одвајање ратних злочинаца (sic) од обичних војника”;

Увече 13. јула, „Јасиковац је рекао припадницима војне полиције да треба да обезбеђују заробљенике који ће стићи у школу“. Према Јасиковцу, заробљеници ће „највероватније” следећег дана отићи у Тузлу;

Ујутру 14. јула, „(Драго) Николић је са састанка изашао љут, и рекао Бирчаковићу да је сазнао да ће доћи неки људи за размену и да Бирчаковић треба да вози Николића у хотел Видиковац”;

Дана 15. јула је у школу Грбавица „стигла делегација официра а виђен је и Младић како улази у спортску дворану. Заробљеницима је речено да се припреме јер ће бити одведени у колективни центар Батковић“.

64. Међутим, упркос потврђујућем исказу да су обављене размене ратних војних заробљеника, Већина се поново ослања на исказ Момира Николића и из тога изводи закључак да су сви разговори и обећања снага босанских Срба дата 13. јула 1995. биле ноторне лажи. Ја не подржавам такав закључак јер је јасно да неки припадници снага босанских Срба, укључујући руководство ВРС, нису подржавали било какав удружени злочиначки подухват

убиства. Посебно, ја подсећам на закључке Већа о Срећку Аћимовићу. Из исказа је јасно да он није знао за било какав план када је био упозорен на чињеницу да су у школи Рочевећ били заточени мушкарци увече 14. јула 1995. Његова прва реакција је било изненађење стањем ствари у вези са заробљеницима и војницима на тој локацији, те је стога контактирао Команду Зворничке бригаде. Током разговора са Поповићем, речено му је да „не треба да то доживљава тако драматично” и да ће затвореници бити размењени ујутро.” Касније, када му је Поповић наредио да доведе људе „за погубљење затвореника”, Аћимовић је након консултације са Вујом Лазаревићем, помоћником команданта батаљона за морал и верска питања и Митром Лазаревићем, официром за опште послове, глатко одбио да то учини. Даљи докази показују да су Поповић и остали покушавали да регрутују „добровољце” да изврше такве радње – активност која не би била потребна да је читаво руководство ВРС, или његов већи део, подржало један такав злочиначки подухват. Овај исказ потврђује не само да неки припадници ВРС нису били обавештени о том „општем плану”, већ и то да, када су о њему били обавештени, неки нису подржали такве злочиначке активности.

65. Поред тога, мора се узети у обзир и то да закључак Већа обухвата у најмању руку Братуначку бригаду и њен батаљон војне полиције који су имали задатак да штите затворенике од цивилног становништва будући да је неколико сведока сведочило о „атмосфери мржње у Братунцу у том периоду”. Слично томе, војна полиција је била распоређена како би заштитила затворенике од „око 100 локалних становника, од којих су неки били наоружани” а који су се окупили испред школе Грбавци и говорили да „све затворенике треба убити”. Овај исказ се слаже са исказом у спису да је ВРС схватала важност размене заробљеника, имајући у виду рат и преговоре о Жепи – преговоре који су зависили од споразума о размени заробљеника. Стога,

разумно је веровати да би руководство ВРС настојало да ратне војне заробљенике сачува живе како би их даље разменило. У ствари, исказ показује да су многи мушкарци, босански муслимани, успешно размењени као ратни војни заробљеници у јулу 1995. и касније. То директно показује, по мом мишљењу, да нису сви војници ВРС учествовали у операцији бруталног убијања. Супротно Већини, ја сматрам да су тамо били такође војници који су били добронамерни и који су се придржавали закона, а који су поступали према стандардним процедурама које обухватају поштовање међународних правила о ратним војним заробљеницима.

66. Пре свега, многе чињенице обелодањене током овог суђења противречне су свеобухватном плану убиства, како је то закључила Већина. На пример, ако је у то време важио један кровни, свеобухватни план ВРС да се убију способни муслимански мушкарци из Сребренице и Жепе, тада није било потребно улагати напор да се заробе мушкарци из колоне нити да их се охрабри да се предају како би се сачували живи у заточеничким центрима, а онда их преместити на друге локације, посебно у околностима недостатка горива. Ја даље подсећам на бројне примере у спису овог предмета о томе да су војници ВРС давали храну и воду ратним војним заробљеницима.
67. Што се тиче мушкараца који су кренули из Шушњара, Франкен је сведочио да је ВРС била опремљена на начин да “ако су хтели да убију све у тој колони, то су могли урадити”. Имајући у виду такав капацитет ВРС, број убијених мушкараца, иако велик, не може сам створити неопходан закључак о свеобухватном злочиначком подухвату убиства; како је горе наведено, остатак доказа не показује да је читава ВРС добровољно учествовала у таквом плану. Стога, на основу доказа предочених у овом предмету, ја се не слажем да је удружени злочиначки подухват убиства

обухватио све снаге босанских Срба; уместо тога, они показују да учесници удруженог злочиначког подухвата убиства чине једну малу, ограничену, неидентификовану групу ниткова припадника ВРС, вођену својим личним мотивима, који су искористили ситуацију у којој су се за-текли 12-13. јула 1995.

(б) Не постоји неопходна намера Оптуженог

68. У складу са мојим претходним закључцима, сматрам да је Већина погрешила приликом закључивања да је Оптужени учествовао у удруженом злочиначком подухвату убиства. Докази не подржавају ван разумне сумње тврдњу да је он делио геноцидну намеру или намеру да помогне удруженом злочиначком подухвату убиства.
69. Без било којег предоченог доказа у току овог поступка о писменом плану удруженог злочиначког подухвата убиства, или било којег исказа или директних изјава који показују такву намеру, Већина се ослања на посредне доказе и извлачи закључке о постојању *mens rea* [злочиначког умишљаја]. Пре свега, Већина се ослања на сведочење одређених сведока који су осуђени за злочине који проистичу из догађаја наведених у Оптужници. Како сам навела у горњем тексту, ја се не могу ослонити на сведочење тих сведока, па стога сматрам да је немогуће извести закључак о злочиначкој намери овог Оптуженог, на основу њихових сведочења. По мом мишљењу, такав закључак о намери се не може извести ван сваке разумне сумње, нарочито када други поступци Оптуженог противрече таквој намери.
70. С тим у вези, докази показују да Оптужени није учествовао у било каквом удруженом злочиначком подухвату убиства, нити постоји доказ који показује да је он био

свестан радњи својих подређених. Он очигледно није присуствовао догађајима који су се одвијали у Сребреници. Како показује докуменат где се приказују Поступци и Понашање Оптуженог, извештаји о радњама, сазнањима и кретању Оптуженог од 10-12. јула 1995 су оскудни. Ја подсећам на извештаје који показују да је Оптужени 10. јула 1995. разговарао са Жанвијеом о нападима ВРС на УНПРОФОР; Оптужени је одговорио да о томе нема информација – што је Већина окарактерисала као „негирање“ без даљег образлагања – и изјавио је да је проследио информације Младићу који је „искористио свој утицај да смири ситуацију“. Након тога, 12. јула 1995, установљено је да је Оптужени био у Бијељини гдје је организовао превоз 1,000-1,300 војника АБиХ у колективни центар и издао безбедносну узбуну о колони мушкараца у покушају пробоја, када су установили да су у колони припадници АБиХ. Најупечатљивије у вези са овим је то што у овом поступку нема доказа о томе где је Оптужени био, нити има доказа о томе шта је радио тог критичног дана 11. јула 1995. Дана 13. јула 1995, установљено је да је Оптужени био укључен у преговоре о евакуацији Жепе и о размени ратних војних заробљеника.

71. За време и након почињених убистава, Оптужени је био активно укључен у операције у Жепи, и био је усредоточен на преговоре о евакуацији цивилног становништва и предаји или заробљавању војника АБиХ и размени. Докази јасно показују да је најмање до 13. јула Оптужени мислио да ће заробљени мушкарци бити послани у колективни центар Батковић на размену. Од тог датума, ми не знамо више о његовим сазнањима осим да је одговорио да „се одустало“ од идеје да се преместе тамо. Ово не показује ван разумне сумне да је он знао да ће мушкарци бити убијени; осим тога, не показује да је он икада имао намеру да се укључи у удружени злочиначки подухват убиства.

72. У овој фази, Већина се озбиљно ослања на то да доказни предмет P00125 показује да је Оптужени предложио да се предузму активности у вези више од 1,000 босанских муслимана заробљених у зони Касабе. Имајући у виду доказ P00125, ја изражавам супротно мишљење у погледу прихватљивости и кориштења документа који је веома споран. Недоследности које Већина не сматра проблематичним, по мом мишљењу бацају сумњу на поузданост документа – нарочито, јер су га Савчић и Малинић довели у питање будући да истовремено садржи наређење и предлог, што је нелогично; осим тога, Савчић се није могао сетити да га је написао, а Малинић се не сећа да га је примио; чињеница је да није био потписан. Приликом доношења важног закључка ја се не бих ослањала на овај документ, како је то учинила Већина.

73. Чак и кад би био прихваћен као поуздан, он не показује познавање „подлог плана”, како је наведено у закључку Већине, нити то да је „Оптужени предлагао мере, по мишљењу Већине, које одражавају координисани покушај да се прикрије подао план о којем су размишљали учесници удруженог злочиначког подухвата убиства”. Ја се са тим не слажем. Приликом читања, документ показује само предлог Оптуженог да се предузму мере по питању ратних војних заробљеника за које се сматрало да су из 28. дивизије; дужност да даје предлоге у вези ратних војних заробљеника је у потпуности у складу са легитимном улогом Оптуженог у размени ратних војних заробљеника. Када је прегледао документ, Малинић је сведочио:

Ја не знам зашто је то тако важно. Можда је моје схватање сувише уско, али ја у овом наређењу не видим ништа погрешно. У овом предлогу/наређењу ја не видим ништа лоше по питању времена или зоне ратних дејстава (sic). Све оружане снаге у свету раде на исти начин.

74. Будући да је Оптужени учествовао у преговорима у Жепи 13. јула, ја морам да донесем разуман закључак да је Оптужени покушавао да обезбеди да ВРС сачува ове војне ратне заробљенике за посебне сврхе током преговора о Жепи који су већ трајали, тако да би они могли бити предати УНПРОФОР-у или послати у колективни центар Батковић где би могли бити размењени за ратне војне заробљенике из других делова БиХ. У ствари, овај број се слаже са Доказом D00049 у којем Оптужени, касно увече истог дана, тражи смештај за те мушкарце и предлаже место на којем би се могло сместити барем 800 ратних војних заробљеника. Седмицу дана касније, на састанку на Сарајевском аеродрому 20. јула, у споразуму о размени заробљеника се нарочито наводе „нови заробљеници из Сребренице”. Привремени споразум склопљен 25. јула 1995. нарочито наводи да ће „УНПРОФОР морати обезбедити размену свих ратних војних заробљеника на обе стране (500-1,000 особа).” Имајући у виду конзистентност његових поступака у обезбеђивању тих ратних војних заробљеника и непрестане покушаје да те заробљенике искористи за размену, ја сматрам да је такође разумно да је Оптужени веровао да су ти мушкарци живи и досупни за размену и да није био обавештен о масовним убиствима која су се десила. Поред тога, разумно је да се верује да су учесници удруженог злочиначког подухвата убиства таква дела крили од својих надређених – укључујући Оптуженог – јер су се могле предузети мере против њих. Криминална дела, по својој природи, најчешће нису јавна.
75. Даље, у спису се показује да су друге радње и инструкције Оптуженог противречне геноцидној намери или намери да почини убиства. Већина се у великој мери ослања на Доказ P00488 јер је у документу прочитала да су цивили, босански муслимани, планиране жртве. Међутим, с обзиром на то да је циљ његовог обавештајног одељења био тај да буде корак испред АБиХ, друга

разумна интерпретација овог документа је она на коју указује Оптужени у својим поднесцима – да је он предлагао уништење празних локација које су идентификоване као могуће локације на које се може преместити становништво босанских муслимана укључујући војнике АБиХ. Мноштво наређења и упутстава Оптуженог немају никакав фокус на цивилно становништво. У ствари, неколико његових директива, пре и после настанка Доказа Р00488, указују на исказани опрез у циљу заштите цивилног становништва у борбеним дејствима. На пример:

Дана 9. јула 1995, у наређењу председника које је Оптужени пренео наводи се да се „мора обезбедити пуна заштита припадницима УНПРОФОР-а и цивилном муслиманском становништву те да им се гарантује сигурност у случају преласка на територију Републике Српске”, и, с тим у вези, Крстићу је било наређено да изда наређење подређеним јединицама да изврше наредбу председника.

Дана 25. јула 1995, када су ратни војни заробљеници изашли из аутобуса, Оптужени је издао усмено наређење да се обезбеди њихова заштита и наредио је Чаркићу да састави извештај како би се обезбедила заштита, укључујући оброке, медицинску негу, могућност молитве и регистрацију МКЦК. Када су се заробљеници жалили да су опљачкани, Оптужени је отворио истрагу.

Поред тога, Оптужени је доставио Главном штабу ВРС споразум о прекиду ватре постигнут у октобру 1995, у којем се обезбеђује “хумано поступање са свим цивилима и ратним заробљеницима”.

Такви специфични примери сведоче против закључка о кривици *mens rea* Оптуженог, како је закључила Већина.

5. Убиства Хајрића, Палића и Имамовића

76. У погледу убиства Хајрића, Палића и Имамовића из Жепе, Већина је закључила да је њихово убиство “случај намерног уништења ограничене групе људи” чији је нестанак утицао на преживљавање читаве групе будући да су они уживали статус „бранилаца босанских муслимана источне БиХ”. Већина стога закључује да су снаге босанских Срба убиле те особе са специфичном геноцидном намером уништења дела становништва босанских муслимана.
77. Ја изражавам супротно мишљење од закључка Већине. На почетку подсећам да не постоје докази о намери Оптуженог да циља на та лица као вође заједнице; у ствари, мада Оптужени јесте лично удаљио Хајрића из аутобуса у Бокшаници, како је изјавио, једини разлог за то био је тај „да је он војно способан”. Док, по мом мишљењу, каснија убиства Хајрића, Палића и Имамовића вероватно имају везе са њиховим функцијама, у овом конкретном случају радило се о једном војном и два политичка руководиоца. Ово је нарочито важно када се има у виду да снаге босанских Срба нису убиле читаво руководство иако су имали прилику да то ураде. Хамдија Торлак, председник Извршног одбора Жепе, био је у истом затвору као и Хајрић и Имамовић, али он није убијен већ је размењен са преосталим затвореницима у јануару 1996. Очигледно је да је ВРС заробила Хајрића, Палића и Имамовића због њихових функција у Жепи, али ја сматрам да се веома мало зна о околностима и разлозима за њихово убиство. Оно што Веће зна о томе показује да су докази веома слаби, јер се углавном заснивају на исказима сведока, међу којима се два сведока позивају на гласине, а један је у извесној мери контрадикторан о томе шта се десило Палићу. Ниједан од исказа не баца светло на конкретне околности њиховог убиства. Осим тога, посебно у случају Палић, Палић

је био чуван жив након догађаја у Жепи. Дакле, по мом мишљењу, закључак да су они убијени у намери да се уништи део заштићене групе је претеран.

78. По мом мишљењу, њихово убиство се може приписати добро познатом непријатељству између босанских Срба и муслимана, које је у овом случају могло бити увећано жељом да се наплате стари рачуни против угледних људи супротне стране после неколико година жестоког оружаног сукоба и деценијске мржње између босанских муслимана и Срба. Будући да нема довољно доказа о убиству Хајрића, Палића и Имамовића да би се могли приписати непријатељској намери, ја не закључујем, на основу доступних доказа, да су та тројица изабрани како би били убијени због утицаја који би њихов нестанак имао на преживљавање групе. Зато ја закључујем да се убиство тројице мушкараца не може приписати злочину геноцида већ опортунистичким убиствима која су извршила непозната лица у хаосу рата. На крају, опортунистичка убиства, како и сама реч значи, нису планирана већ се извршавају када се за то укаже прилика.

79. Сходно томе, ја не могу закључити да је специфична геноцидна намера уништења групе становништва босанских муслимана у вези убистава тројице муслиманских лидера доказана ван разумне сумње, и зато ја изражавам супротно мишљење од закључка Већине у овом предмету.

6. Укупан број убијених

80. Када се ради о укупном броју убијених у инцидентима из Пресуде, ја се слажем са закључком Већа на темељу исказа сведока и материјалних доказа који подупиру тај број. У спису постоји доказ који упућује на то да је у

извесном броју масовних гробница пронађено неколико стотина тела са свезаним рукама и повезима преко очију. Ја могу да закључим ван разумне сумње да су те људе убили припадници снага босанских Срба. Међутим, без даљих форензичких доказа за извешан број за које не постоје јасни докази, ја нисам убеђена ван разумне сумње да смрти испуњавају елементе убиства. Докази у овом предмету показују да су многи из колоне убијени у борби – могуће око 3,000 мушкараца. Стога, услед постојања доказа који наводе другачије узроке смрти, како на то подсећа и само Веће – укључујући убиства у борби, самоубиства, у међусобним сукобима и под природним околностима – ја не могу закључити ван разумне сумње да су они били жртве убистава које су извршиле снаге босанских Срба, и зато ја изражавам супротно мишљење од закључка Већине да су такви узроци смрти „у приличној мањини”. Како је наведено у пресуди:

Веће нема доказе на основу којих може закључити да те смрти чине мањи број нестанака са подручја Сребренице.

7. Закључак

(а) Оптужбе о присилном премештању

81. Ја изражавам мишљење супротно закључку Већине да је између снага босанских Срба и руководства РС постојао удружени злочиначки подухват насилног премештања становништва. Ја не сматрам да је постојала заједничка намера да се почини тај злочиначки подухват, већ сматрам да је становништво желело да напусти енклаве и да је уз помоћ АБиХ и Ратног председништва Жепе преговарало

о евакуацији људи због ратне нужде. Због тога, ја не сматрам да је било какво „присилно премештање” могло допринети доношењу закључка о геноциду или завери да се почини геноцид. Ја такође не сматрам, на основу свих доказа у спису, да су снаге босанских Срба прогнале цивиле, босанске муслимане из Сребренице и Жепе са неопходном посебном намером. Пошто нисам закључила да се овде ради о суштинском злочину присилног премештања или удруженог злочиначког подухвата присилног премештања становништва енклава, ја самим тим не сматрам да је Оптужени кривично одговоран за ова померања са становишта било којег модалитета одговорности.

(б) Природа удруженог злочиначког подухвата убиства

82. Осим тога, ја сматрам да је удружени злочиначки подухват убиства мушкараца, босанских муслимана, настао спонтано 12-13. јула 1995, али ја изражавам супротно мишљење закључку Већине да удружени злочиначки подухват убиства представља „веома организовану операцију убијања коју су израдили и делили многи високо рангирани официри ВРС, а извршили небројени припадници снага босанских Срба.“ По мом мишљењу, „спонтаност” удруженог злочиначког подухвата, који је сакупљао добровољце да изврше убиства, такође води до разумног закључка да је он настао у једној малој групи појединаца која је деловала неовлаштено и тајно. Међутим, ја сматрам да је убиство тројице муслиманских лидера одвојено од удруженог злочиначког подухвата и да је почињено од стране опортунистичких појединаца у непознато време, вероватно дуго након догађаја у Сребреници и Жепи.

(в) Наводна одговорност Оптуженог за убиство

83. Осим тога, ја сматрам да не постоје докази о значајном доприносу Оптуженог у удруженом злочиначком подухвату убиства, нити да постоји неопходна намера удруженог злочиначког подухвата „да се почини злочин”. Стога, ја не сматрам да је Оптужени био припадник удруженог злочиначког подухвата убиства, те стога закључујем да он није одговоран за дела у оквиру заједничке намере удруженог злочиначког подухвата да се изврше убиства. Будући да Оптужени није био члан удруженог злочиначког подухвата, не поставља се питање његове одговорности за злочине изван заједничке намере УЗП који су били природна и предвидива последица УЗП. С тим у вези, ја не сматрам да докази подржавају тврдњу да је Оптужени директно починио, планирао, подстицао, наредио или на други начин помагао или подржавао планирање, припрему и извршавање тих злочина.

(г) Закључци по појединачним тачкама Оптужнице

84. У погледу Тачке 1. (геноцид), ја сматрам да Оптужени није имао неопходну намеру да изврши геноцид. Осим тога, будући да сам закључила да Оптужени није био одговоран за убиство и да није постојало присилно премештање из Сребренице и Жепе и лоше поступање према цивилном становништву, стога не постоји основа за закључак да је Оптужени починио било које од суштинских дела геноцида како је наведено у Члану 4(2) Статута и како то наводи Тужилаштво у Оптужници. Стога ја закључујем да Оптужени не сноси кривичну одговорност за злочин геноцида, како је наведено у Тачки 1. Оптужнице. Ја желим да нагласим да у тексту закључка о кривичној одговорности

Оптуженог ја не постављам питање да ли је почињен геноцид након пада Сребренице.

85. Будући да Оптужени није имао неопходну намеру да изврши геноцид, не може се утврдити да је кривично одговоран за заверу да се почини геноцид према Тачки 2. Оптужнице.
86. Оптужени није одговоран за убиство по било којем модалитету одговорности. Из тога следи да он треба бити ослобођен оптужбе за убиство као злочин против човечности, и за кршење закона и обичаја рата, по тачкама 4. и 5. Оптужнице. Будући да Оптужени није одговоран за убиство, он се не може сматрати одговорним за истребљење као злочин против човечности по тачки 3. Оптужнице, јер истребљење претпоставља убиство огромних размера.
87. Ја сам у горњем тексту закључила да Оптужени није одговоран за премештање цивила, босанских муслимана из енклаве Сребренице и Жепе под било којим модалитетом одговорности. Из тога следи да Оптужени није кривично одговоран за злочин нехуманог поступања путем насилног премештања као злочин против човечности под тачком 7.
88. У Оптужници се наводи да је Оптужени одговоран за злочин протеривања који је извршен на следећи начин: (а) убиства цивила, босанских муслимана, (б) окрутно и нехумано поступање са цивилима, босанским муслиманима, (в) терорисање цивила босанских муслимана у Сребреници и Поточарима, (г) уништавање личне имовине и ствари који су припадале босанским муслиманима и (д) присилно премештање босанских муслимана из Сребренице и Жепе. Будући да ја не сматрам да је Оптужени кривично одговоран за злочин убиства, ја не сматрам да је он одговоран за злочин прогона убиством цивила босанских

муслимана. Будући да сам закључила да није постојало присилно премештање из Сребренице и Жепе, ја не сматрам да је Оптужени одговоран за прогон присилним премештањем босанских муслимана из Сребренице и Жепе. По мом мишљењу он не може бити одговоран за прогон јер ја не сматрам да је постојао план о окрутном и нехуманом поступању према цивилима или терорисању цивила у Сребреници и Жепи. Будући да он није учествовао нити у једном од горе наведених злочина, УЗП присилног премештања или УЗП да се почини убиство за које се терети, не постоји основ да се он прогласи кривично одговорним за злочин прогона уништавањем личне имовине и ствари које припадају босанским муслиманима.

89. На основу свих доказа у спису, ја нисам у потпуности убеђена да је Оптужени крив за оптужбе за које се терети у Оптужници и стога сматрам да оптужени Здравко Толмири НИЈЕ КРИВ према члану 7(1) Статута по следећим тачкама оптужнице:

Тачка 1: Геноцид према Члану 4(3)(а) Статута;

Тачка 2: Завера да се почини геноцид према Члану 4(3)(б) Статута;

Тачка 3: Истребљење, злочин против човечности према Члану 5(б) Статута;

Тачка 4: Убиство, злочин против човечности према Члану 5(а) Статута;

Тачка 5: Убиство, кршење закона и обичаја рата према Члану 3 Статута;

Тачка 6: Прогон, злочин против човечност према Члану 5 (х) Статута;

Тачка 7: Нехумани поступак присилног премештања, злочин против човечности према Члану 5(и) Статута.

90. Како је наведено у Оптужници, ја се слажем са Већином да Оптужени **НИЈЕ КРИВ** по Тачки 8 (депортација).

91. С обзиром на закључке из горњег текста, ја бих Оптуженог Здравка Толимира **ОСЛОБОДИЛА** по свих осам (8) тачака Оптужнице.

Приска Матимба Нијамбе,

Судија

12. децембар 2011.

Хаг

Холандија

РЕГИСТАР ИМЕНА И КЉУЧНИХ ПОЈМОВА

28. дивизија 24, 163

А

Аманпур, Кристијанар 13

Андрјухин, Михаил 8

Антонети, Жан-Клод 135

Б

Багосора (предмет) 62

Барашин, Милорад 47

Батлер, Вилијам 80, 81, 90, 94, 95, 131, 132, 162

Бећировић, Рамиз 108, 109, 110

Благојевић и Јокић 28, 30, 34, 91, 153

Богдановић, Јевто 33

Бојс, Адам 58

Бомбергер, Катрин 58

Брањево 19, 21, 35, 39, 40, 41

Братунац 82, 166

Бринкман, Берндт 57

Броз, Јосип (Тито) 13

Булић, Ибро 47

Бучер, Тим (Tim Butcher) 102, 103

В

Васић-Јенековић, Ванеса 27

Виланд, Хенри (Henry Wieland) 102

Вилдерс, Герт 8

Вилкоксон, Анди 72, 107

ВРС 31, 80, 82, 86, 88, 89, 90, 92, 96, 122, 124, 131, 134, 159, 160,
161, 162, 163, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178,

179, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 197

Г

Галбрајт, Питер 11, 15, 101, 104, 105, 106

Гатман, Рој 13

ГЕДНАП 56, 57

геноцид 8, 9, 10, 11, 21, 26, 45, 47, 54, 62, 65, 71, 75, 84, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 127, 128, 129, 130, 132, 133, 134, 141, 197, 198, 199, 200

Гојковић, Брано 30, 33

Грујић, Бранко 86

Д

Де Гол, Шарл 32

Делић, Расим 115, 116, 117

Десети диверзантски одред 25, 31

ДНК 40, 48, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 85, 97, 98, 139

Е

Еванс, Гарет 13

Електроферограм 67, 68

Ердемовић, Дражен 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 36, 37, 41, 42, 47, 48, 49, 50, 51, 135

Ж

Жепа 111, 134, 161, 179

Жирар, Арно 27, 31

З

Зелени Јадар 113, 116

Зукорлић, Муамер 118

И

Изетбеговић, Алија 76, 108, 114, 176

Институт за нестала лица БиХ 64

Инцко, Валентин 75

Ј

Јанковић, Радослав 78, 79

Јевић, Душко 45, 46, 47

Јокић, Драган 28, 29, 30, 34, 91, 153

К

- Караџић, Радован 21, 33, 36, 41, 55, 61, 63, 69, 72, 85, 86, 87, 131, 135, 138, 185
 Квон, О-Гон 86
 Кешетовић, Рифат 48
 Кимси, Цим 65
 Клинтон, Бил 71
 Клинтон, Хилари 7
 Конвенција о геноциду 8, 132
 Коњевић Поље 82, 112
 Кос, Франц 30
 Крстић, Радислав 21, 35, 78, 80, 81, 84, 87, 89, 91, 94, 132, 133, 134, 137, 163, 178
 Куловац, Бајро 46

Л

- Леви, Бернард-Анри 16
 Леман, Херберт 9
 Лемкин, Рафаел 9

М

- Макарти, Џозеф 72
 Међународни кривични суд (МКС) 19, 73
 Међународни кривични трибунал за бившу Југославију (МК-ТБЈ) 20, 103
 Милер, Томас 58
 Миловановић, Манојло 86
 Милошевић, Слободан 73
 Младић, Ратко 61, 86, 101, 106, 130, 169, 170, 173, 174, 186
 Моријон, Филип 106

Н

- Нејер, Аријех 13
 Нова Касаба 93

О

- Олбрајт, Маделин 119
 Ораховац 124
 Орић, Насер 110
 Осмић, Емир 96

П

Пандуревић, Винко 86
Парсонс, Томас 56
Пауер, Саманта 12
Пелемиш и Перић (предмет) 47, 50
Пелемиш, Милорад 47, 50
Пилица 19, 21, 39, 40, 42, 48, 49
Питерсон, Дејвид 12
Поповић и други 30, 33, 34, 38
Поточари 110, 112, 137, 158, 159, 160, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 174, 182, 183, 199

Р

Радиновић, Радован 89
Република Српска 11
Роршах тест 133
Руес, Жан-Рене 26

С

С-100 (заштићени сведок) 45, 46, 47
Салапура, Петар 30
Сандићи (ливада) 93
Симић, Љубиша 40, 48
Сирија 119
Смајловић, Мира 45
Сребреница 11, 12, 15, 16, 24, 26, 49, 57, 58, 59, 61, 72, 73, 75, 76, 101, 102, 104, 106, 107, 118, 119, 129, 130, 139, 141, 161, 165, 174, 184
Стаљин, Ј. В. 10
Станишић (предмет) 63
Стејт департман 65, 71
Строу, Џек 74

Т

Тодоровић, Драган 30
Толимир, Здравко 21, 30, 34, 36, 37, 61, 122, 124, 126, 127, 128, 135, 138, 141, 200
Трајнин, Арон 8
Тузла 36, 114

Ф

Флијум, Ола 117
 Франкен, Роберт
 78, 83, 172, 173, 188
 Фрис (госпођа) 90, 100

Х

Хасић, Ахмо 21, 25, 35, 37, 38, 43
 Хебдич, Дејвид 117
 Херман, Едвард 12, 50
 Холодомор 10

Ч

Чивиков, Жерминал 26, 49, 50

Ц

Џон Локланд (John Laughland) 51, 139
 Џонстон, Дајана 74

Ш

Шабас, Вилијам (Schabas, William) 132
 Шкрбић, Ратко 107
 Шушњари 82

D

dolus specialis 129, 134, 135

I

ICMP 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
 148, 149, 150

L

Le Point 102, 118

Q

Q (заштитени сведок) 25, 35, 36, 37, 42, 43

R

R2P 16, 119, 140

U

Uertz-Retzlaff, Hildegard (Ерц-Рецлаф, Хилдегард) 54

V

voice morphing 98

